

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

VLADAS NARMONTAS

CIVILINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

**VAIKŲ GYVENAMOSIOS VIETOS NUSTATYMO
KRITERIJAI TĖVAMS GYVENANT SKYRIUM**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas asist. Egidijus Langys

Konsultantas doc. dr. Gediminas Sagatys

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. PRIELAIDOS VAIKŲ GYVENAMOSIOS VIETOS NUSTATYMO KLAUSIMO SPRENDIMUI.....	9
1.1. Mokslinės literatūros ir teisės aktų apžvalga.....	9
1.2. Tėvų teisės ir pareigos vaikų atžvilgiu.....	15
1.3. Vaikų gyvenamosios vietos klausimo sprendimo atvejai.....	20
1.4. Institucijos (asmenys) dalyvaujančios vaikų gyvenamosios vietos nustatyme.....	22
2. FAKTAI ĮTAKOJANTYS VAIKŲ GYVENAMOSIOS VIETOS NUSTATYMĄ.....	28
2.1. Vaiko interesas.....	28
2.2. Tėvų galimybės ir pastangos.....	34
2.3. Tėvų šeimos aplinkos sąlygos.....	45
2.4. Vaiko norai ir pažiūros.....	50
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	63
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	66
SANTRAUKA.....	67
SUMMARY.....	68
PRIEDAS.....	69

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Šiandien vaikai laikomi visaverčiais teisės subjektais, turinčiais savarankišką teisę ir pareigą.¹ Vaikai iš pigios darbo jėgos ir labiausiai, šalia moterų, beteisiškos visuomenės dalies kapitalizmo aušroje, dabartiniame civilizuoame pasaulyje tampa viena iš labiausiai ginamų subjektų, kurių teisių pažeidimai pripažįstami viešojo intereso pažeidimu ir ginami valstybės institucijų.

Pirmiausia šeima, tėvai turi pareigą įgyvendinti ir ginti vaikų interesus. Abu tėvai turi sukurti visavertę tinkamą vaikui augti aplinką. Tačiau tėvams gyvenant atskirai ar nutraukiant santuoką iškyla klausimas, kuris iš tėvų galės suteikti tinkamesnes sąlygas savo vaikui. Todėl tiek tarptautinės, tiek nacionalinės teisės lygmeniu yra įtvirtinta vaiko teisių įgyvendinimas ir jo interesų apsauga. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 1 dalyje² pripažįstama kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam ir socialiniam vystymuisi, 2 dalyje – didžiausia atsakomybė tėvams ir kitiems vaiką auklėjantiems asmenims už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą, 3 dalis – valstybės pareiga padėti tėvams bei kitiems vaiką auklėjantiems asmenims šią teisę įgyvendinti.

Įgyvendinant LR Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje³ įtvirtintą valstybės konstitucinę pareigą saugoti ir globoti vaikystę, sprendžiant ginčus dėl vaikų, taip pat ir dėl vaikų gyvenamosios vietos, būtina užtikrinti vaikų, kaip ypatingos visuomenės grupės, teises ir interesus.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymo 4 straipsnis⁴ numato, kad vaikui turi būti garantuota galimybė būti sveikam ir normaliai vystytis fiziškai, protiškai ir doroviškai, bei dalyvauti visuomenės gyvenime; ne vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų ir globos bei rūpybos. Už šių teisių įgyvendinimą visų pirma yra atsakingi tėvai, tačiau valstybė, atsižvelgdama į nacionalines sąlygas ir galimybes, taip pat turi užtikrinti visas sąlygas vaikui gyventi ir augti sveikam. Šios principinės nuostatos lemia ginčų dėl vaikų ir jų gyvenamosios vietos nustatymo nagrinėjimo ypatumus. Bylą nagrinėjantis teismas turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu mano, jog tai yra būtina teisingam bylos išsprendimui. Teismas privalo imtis priemonių šalims sutaisyti ir siekti, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai. Teismas, aiškindamas įstatymus ir juos taikdamas,

¹ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 12

² Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Ratifikuota Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501

³ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014

⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-808.

privalo vadovautis prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo (LR CK 3.3 str. 1 d.), teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (LR CK 1.5 str. 4 d.). Taip pat, kai sprendžiamas bet kuris su vaiku susijęs klausimas, vaikas sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma - per atstovą⁵. Apie būtinybę išklausti vaiko nuomonę sprendžiant jo gyvenamosios vietos klausimą užfiksuota ir dabar jau nebegaliojančiame Lietuvos Respublikos Šeimos ir santuokos kodekso 67 straipsnyje⁶.

Tad jei tėvai nesugeba susitarti, su kuriuo iš jų lieka gyventi vaikas tėvams gyvenant atskirai ar nutraukiant santuoką - t.y. kyla ginčas – jį sprendžia teismas. Į šio ginčo teisingą ir atitinkantį vaiko interesus išsprendimą yra įjungiamos įvairios institucijos, įstaigos, specialistai, ekspertai - tai rodo, koks reikšmingas ir aktualus yra vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimas. Be to ir pats klausimas teismų privalomai išsprendžiamas kiekvienoje santuokos nutraukimo ar jos pripažinimo negaliojančia, taip pat dėl gyvenimo skyrium (separacijos) bylose. Tokiu būdu nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos klausimo išsprendimas tam tikros kategorijos bylose įgauna visuotinumą ir privalomumą pobūdį.

Pasirinkto magistro baigiamojo darbo temos aktualumas atsispindi ir tame, kad faktiškai nėra atlikta jokių tyrimų, o jų pagrindu - apibendrinimų, kokie kriterijai praktiškai yra svarbiausi sprendžiant vaikų gyvenamosios vietos klausimus, nėra aiškus jų katalogas, o tai svarbu tiek sprendžiant bylas teismuose, tiek įstaigoms teikiant išvadas teismams. Kadangi taikant ne tuos kriterijus arba ne visa apimtim, arba tuos, bet neteisingai suvokiant jų turinį, vaikai tampa tėvų įkaitais ir žaislais, bei tokie procesai įgauna tarptautinį mastą, kaip pavyzdžiui, lietuvės Ingos Rinau ir jos buvusio vyro vokiečio Michaelio kova dėl dukros Luisos Rinau globos teisių, ar Saulės Šaltenytės ir italo Leonardo Lovari ginčas dėl dukros Marijos, kurio atgarsiai persikėlė net į futbolo stadionus: „Lovari, praeityje gynęs „Siena“ futbolo klubo garbę, dabar sulaukė ekipos sirgalių paramos. Rungtynėse su „Sampdoria“ vienuolike, kurioje žaidžia lietuvis Marius Stankevičius, Sienos klubo aistruoliai iškėlė buvusį sportininką ir jo dukrą palaikančius plakatus. Viename jų užrašyta „Marija, sugrįžk greitai – visi tavęs laukia“⁷.

Tyrimo problema. Vaiko gyvenamosios vietos nustatymas - atsakingas ir subtilus procesas, todėl reikia tiksliai žinoti kokiomis aplinkybėmis, kriterijais remtis sprendžiant, su kuriuo iš tėvų gyvenančiu skyrium vaiko gyvenimas atitiks jo interesus. Pirma problema, su kuria tenka susidurti sprendžiant šį klausimą – nėra sudaryto apibrėžto vaikų gyvenamosios vietos nustatymo kriterijų katalogo, kuriuo galėtų vadovautis institucijos sprendamos šį klausimą,

⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁶ Šeimos ir santuokos kodeksas// Valstybės žinios: 1969, Nr.21-186.

⁷ <http://www.lrytas.lt/-12224369141221325366-p1-%C5%BEmon%C4%97s-u%C5%BE-italo-nugaros-kovoje-su-lietuve-d%C4%971-dukters-globos-futbolo-sirgali%C5%B3-armija.htm> // prisijungta 2009-02-14, 22:00

ar ruošdamos dokumentus, išvadas teismams. LR civilinio kodekso 3.174 straipsnio 2 dalyje⁸ nurodyta, kad teismas ginčą išsprendžia vadovaudamasis vaiko interesais, atsižvelgdamas į vaiko norą. Daugiau LR civilinis kodeksas kriterijų nenurodo, todėl kompleksiskai tenka remtis kitais teisės aktais. 2002 m. birželio 21 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutarime Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ išaiškino, jog teismas, sprenddamas, su kuriuo iš tėvų liks gyventi vaikas, turi nustatyti reikšmingas bylai aplinkybes ir savo sprendimą grįsti byloje esančių aplinkybių visuma. Ši nutartis ir ja patvirtinta Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga iki šiol yra vienintelis teisės aktas, kuriame stengiasi koncentruotai išdėstyti vaikų gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus, atskleisti jų turinį ir numatyti institucijų vaidmenį šiame procese. Toliau tik Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) priimdamas nutartis plėtojo kriterijus bei aiškino jų turinį. Faktiškai nesant jokių apibendrinamojo pobūdžio mokslinių veikalų susiduriama su tiek studijų, tiek teisininkų gana negiliu šios problemos pažinimu. Be to, minėta nutartis ir ja patvirtinta apžvalga priimta 2002 metais, tiek valstybės vidaus gyvenime, tiek tarptautiniame lygmenyje įvyko svarių pokyčių, todėl iškyla ir šios nutarties aktualumo klausimas.

Kita problema, su kuria tenka susidurti – nustatytų kriterijų turinio apibrėžtumas bei pagrįstumas. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas, įpareigojantis atsižvelgti į vaiko interesus imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, yra įtvirtintas 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje, LR CK 3.3 straipsnio 1 dalyje. Todėl galime padaryti išvadą, kad vaiko interesai - pagrindinis kriterijus nustatant vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų. Bet šis kriterijus pakankamai neapibrėžtas, todėl teismams gali kilti įvairių sunkumų sprendžiant šios kategorijos klausimus. Kitas pavyzdys, kiek reikšmingos buitinės tėvų sąlygos ir kaip jas nustatyti pas kurią iš tėvų jos geresnės. Arba – ar pagrįstai dabartiniame kodekse atsisakyta 10 metų amžiaus ribos, kuri buvo nustatyta LR Santuokos ir šeimos kodekse.

Šiuolaikiniame pasaulyje tiek mūsų valstybė, tiek mūsų teisės sistema nebegali būti izoliuotos nuo kitų valstybių ir jų teisės sistemų, jos sąveikauja sprendamos bylas, kurių šalys yra skirtingų valstybių, kultūrų atstovai. Todėl atsiranda ir kita problema - kaip surasti tuos bendrus sąlyčio taškus, kurių pagalba ginčiuose priimami sprendimai, kurie būtų suprantami, pagrįsti ir įpareigojantys abiem šalim. Kyla neaiškumų net dėl sąvokų prasmės, kaip pavyzdžiui – Lietuvoje yra nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, o užsienyje – suteikiama vaiko globos teisė. Lietuvoje gi vaiko globa turi visai kitą prasmę ir teises pasekmes. Todėl tikslinga išsiaiškinti tiek sąvokų skirtumus, tiek vaiko gyvenamosios vietos nustatymo kriterijų ypatybes.

⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Nagrinėdami bei analizuodami pasirinktą magistro baigiamojo darbo temą „Vaikų gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai, tėvams gyvenant skyrium“ bandysime atskleisti bei išspręsti šias problemas.

Magistrinio darbo *tyrimo objektas* vaikų gyvenamosios vietos nustatymo procesas. Šio darbo *tyrimo dalykas* - aplinkybės, į kurias atsižvelgiama, nustatant vaikų gyvenamąją vietą tėvams gyvenant skyrium.

Tyrimo tikslas - remiantis surinktais duomenimis nustatyti vaikų gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti aplinkybes, sąlygojančias vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą.
2. Nustatyti įstaigas (asmenis) dalyvaujančias vaikų gyvenamosios vietos nustatymo procese bei operuojančias gyvenamosios vietos nustatymo kriterijais.
3. Išnagrinėti LAT nutartis bei nustatyti juose akcentuojamus vaikų gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus.
4. Surinkti duomenis, kokiais kriterijais vadovaujasi apylinkės teismų teisėjai priimdami sprendimus bei Vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistai ruošdami išvadas.
5. Palyginti iš institucijų gautus duomenis ir nustatyti aktualiausius bei svarbiausius vaikų gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus.

Tyrimo hipotezė. Naudojami kriterijai, kuriais remiantis nustatoma vaikų gyvenamoji vieta tėvams gyvenant skyrium, yra pakankami.

Tyrimo teoriniai ir empiriniai metodai. Tyrimo metu kompleksiskai bus naudojami teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai. Tyrimo metu taikytas metodas siekiant gauti informaciją yra dokumentų analizės metodas. Šis metodas plačiai naudojamas tyrime, siekiant išanalizuoti teisės aktus, mokslininkų monografijas, mokslinius straipsnius, LAT nutartis. Anketinis metodas naudojamas apklausiant apylinkės teismų teisėjus ir Vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistus bei gaunant informaciją apie jų naudojamus kriterijus.

Teoriniai tyrimo metodai:

- abstrakcijos metodas naudojamas siekiant apibendrinti sąvokas, susikoncentruoti ties pagrindiniais teiginiais;
- lyginimo metodas darbe naudojamas lyginant bei vertinant įvairiuose teisės aktuose naudojamus kriterijus, siekiant nustatyti dažniausiai naudojamų ir aktualiausių kriterijų rinkinį;
- analogijos metodas, naudojamas ieškant tarp reiškinių panašių ir skirtingų požymių;
- apibendrinimo, dedukcijos, sisteminės analizės, loginis metodai bus naudojami analizuojamai medžiagai apibendrinti bei suformuluoti išvadoms.

Patikslinamos ir interpretuojamos šios sąvokos:

1) *Vaikas*. Pagal Lietuvos teisę asmuo tampa pilnametis sulaukęs 18 metų. Tam tikrais įstatymų numatytais atvejais ir 18 metų sulaukusiam asmeniui taikomos papildomos garantijos, arba jaunesniems nei 18 metų asmenims suteikiamos tokios pat teisės ir pareigos kaip pilnamečiam asmeniui. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse⁹ ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse¹⁰ nepilnamečiais laikomi vaikai iki 18 metų. Nepilnametis, sulaukęs 16 metų, jo tėvų, globos (rūpybos) institucijų, jo rūpintojo ar jo paties pareiškimu gali būti teismo tvarka pripažintas visiškai veiksniu (emancipuotas), jeigu yra pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ar vykdyti pareigas.

2) *Gyvenimas skyrium*. Galima vartoti dviem prasmėm: plačiąja – vaiko tėvai, esantys tiek santuokoje, tiek nesantys santuokoje, gyvena atskirai; siaurąja – kai sutuoktinių gyvenimas skyrium (separacija) patvirtinamas 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusio LR civilinio kodekso tvarka¹¹. Šiame darbe sąvoka bus vartojama plačiąja prasme.

3) *Gyvenamoji vieta*. Remiantis LR civilinio kodekso 2.12 straipsnio 1 punktu fizinio asmens nuolatinė gyvenamoji vieta, reiškianti asmens teisinį santykį su valstybe ar jos teritorijos dalimi, yra toje valstybėje ar jos teritorijos dalyje, kurioje jis nuolat ar daugiausia gyvena, laikydamas tą valstybę ar jos teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta¹².

4) *Vaiko globa*. Teisė į vaiko globą daugumos Vakarų Europos valstybių teisėje jungia du elementus: tiek teisinę vaiko globą, suteikiančią teisę ir pareigą priimti visus sprendimus, susijusius su vaiko auginimu ir auklėjimu, tiek fizinę vaiko globą, kuri reiškia faktinį vaiko gyvenimą kartu su asmeniu, kuriam įstatymas ar įgaliotos institucijos sprendimas suteikia teisę į vaiko globą.¹³

5) *Vaiko gyvenamoji vieta*. Remiantis LR civilinio kodekso 2.14 straipsniu vaiko nuolatinė gyvenamąja vieta laikoma jo tėvų ar globėjų (rūpintojų) nuolatinė gyvenamoji vieta. Jeigu nepilnamečio fizinio asmens tėvai neturi bendros nuolatinės gyvenamosios vietos, tai nepilnamečio nuolatinė gyvenamąja vieta laikoma to iš tėvų, su kuriuo nepilnametis daugiausia gyvena, nuolatinė gyvenamoji vieta, jeigu teismas nėra nustatęs nepilnamečio gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų¹⁴. Lietuvos vaiko gyvenamosios vietos nustatymo institutas apima tik vieną iš teisės į vaiko globą, paplitusios Vakarų Europos valstybių teisėje, elementų – t.y. fizinę vaiko globą; vaiko gyvenamosios vietos su vienu iš skyrium gyvenančių tėvų nustatymas pagal

⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹³ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 137

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Lietuvos teisę yra susijęs išimtinai su fizinio vaiko buvimo vietos parinkimu bei vaiko turto tvarkymo teise¹⁵.

6) *Kriterijus*. Vertinimo pagrindas, matas, saikas¹⁶.

7) *Teismas*. Lietuvos Respublikos Konstitucija (109 str. 1 d.) apibrėžia teismą kaip teisingumą vykdančią valstybės valdžios instituciją. (5 str. 1 d.)¹⁷.

8) *Vaiko teisių apsaugos tarnyba*. Tarnyba savivaldybės teritorijoje įgyvendina pagrindines 1989 metų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas, vykdo vaiko teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuoja ir prižiūri likusių be tėvų globos vaikų globą (rūpybą)¹⁸. Be kitų pareigų tarnybos specialistai dalyvauja teisme sprendžiant klausimą dėl sutuoktinių, turinčių bendrų nepilnamečių vaikų, gyvenimo skyrium ir pateikia išvadą, ar nebus pažeistos vaikų teisės; dalyvauja nagrinėjant ginčą dėl vaiko ir ištyrę šeimos aplinkos sąlygas pateikia išvadą dėl šio ginčo¹⁹.

¹⁵ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 137-138

¹⁶ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. P. 273

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. 1983 Dėl Bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo // Valstybės žinios. Nr. 120-5415, 2002.

¹⁹ Ten pat

1. PRIELAIDOS VAIKŲ GYVENAMOSIOS VIETOS NUSTATYMO KLAUSIMO SPRENDIMUI

1.1. Mokslinės literatūros ir teisės aktų apžvalga.

Norėdami apžvelgti mokslinę literatūrą susiduriame su problema – nežiūrint šio klausimo nagrinėjimo ir sprendimo Lietuvos teismuose dažnumo bei aktualumo, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą nagrinėjo tik socialinių mokslų (teisės) daktaras Gediminas Sagatys. Todėl manome, kad reikalinga apžvelgti ne tik mokslinę literatūrą, bet ir teisės aktus, kuriais grindžiamas vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimas bei priimami sprendimai Lietuvos teismuose. Be teisės aktų labai didelę įtaką vaiko gyvenamosios vietos nustatymui turi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika. Tad šiame poskyryje apžvelgsime: 1) mokslinę literatūrą; 2) teisės aktus; 3) LAT praktiką.

Gediminas Sagatys²⁰ (2006) siekė atskleisti Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – EŽTK) taikymo praktikos ypatumus, nustatyti jos esamą ir galimą įtaką pasirinktiems nacionalinės teisės institutams: vaiko kilmės nustatymo, vaiko gyvenamosios vietos ir bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina) nustatymo, tėvų valdžios apribojimo ir vaiko globos (rūpybos). Autorius siekė atskleisti vaiko teisės į šeimos ryšius sampratą, turinį bei nustatyti jos vietą vaiko teisių sistemoje; atskleisti EŽTK taikymo ginant vaiko teisę į šeimos ryšius metodologinius pagrindus; identifikuoti teisinio reguliavimo ir teismų praktikos sritis, kuriose nacionaliniai teisės aktai ar jų praktinis taikymas neatitinka EŽTK reikalavimų, ir pateikti rekomendacijas dėl aptiktų trūkumų šalinimo. Vaiko gyvenamosios vietos nustatymo problematikos analizei skirta trečia dalis. Pirmiausia yra apibūdinami ir sugretinami Lietuvoje naudojamo tėvų valdžios instituto požymiai su Vakarų Europoje paplitusia teisės į vaiko globą kategorija. Konstatuojama, kad esminis skirtumas - tai, kad teisė į vaiko globą Vakarų Europos valstybių teisėje jungia tiek teisinę vaiko globą, suteikiančią teisę ir pareigą priimti visus sprendimus, susijusius su vaiko auginimu ir auklėjimu, tiek fizinę vaiko globą, kuri reiškia faktinį vaiko gyvenimą su asmeniu, kuriam suteikta teisė į vaiko globą. Perduodant teisę į vaiko globą, vaiko gyvenamoji vieta, taip pat su vaiko auginimu ir auklėjimu susijusios teisės ir pareigos „seka iš paskos“. Tad perdavus teisę į globą tik vienam iš tėvų, antrasis netenka ne tik galimybės nuolat gyventi su vaiku, bet ir kitų iš tėvystės išplaukiančių teisių: teisės atstovauti vaikui, teisės spręsti vaiko mokymo, religinio auklėjimo, gyvenamosios vietos pasirinkimo ir t.t. Tuo tarpu Lietuvos teisė nesieja tėvų valdžios instituto su vaiko gyvenamąja vieta, todėl teisiškai

²⁰ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

įtvirtintos tėvų teisės ir pareigos nepriklauso nuo tiesioginės fizinės jų įgyvendinimo galimybės. Todėl Lietuvos gyvenamosios vietos nustatymo institutas apima tik vieną iš teisės į vaiko globą elementų – fizinę vaiko globą. Autorius tirdamas tiesioginio EŽTK taikymo pagrįstumą Lietuvos gyvenamosios vietos nustatymo institute, ieško atsakymo į klausimą, ar teismo sprendimas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo laikytinas priemone, kuria apribojama teisminį ginčą pralaimėjusio tėvo ir vaiko teisė į šeimos gyvenimą, ir kurio pateisinimas galimas tik EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje numatytais pagrindais. Autorius daro išvadą, kad tiek Lietuvoje nustačius vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, tiek Vakarų Europoje suteikus teises į vaiko globą, t.y. priėmus sprendimą vieno iš tėvų naudai, kito tėvo ir vaiko šeimos ryšys, saugomas EŽTK 8 straipsnyje, yra apribojamas. Todėl Strasbūro institucijų nustatyti standartai nagrinėjant skundus dėl asmens teisių pažeidimo teisių į vaiko globą nustatymo srityje taikytini ir Lietuvos teisinėje sistemoje. Toliau autorius analizuodamas Komisijos ir Teismo jurisprudenciją akcentuoja kriterijų visumą ir jų hierarchiją, kurioje dominuoja geriausių vaiko interesų ir nediskriminavimo principai. Autorius pagrindžia, kad geriausių vaiko interesų principo turinio nustatymas yra gana problematiškas bei nustatomas kiekvienu konkrečiu atveju. Tačiau, nors EŽTK tiesiogiai ir neįtvirtinti, vaiko interesai laikytini faktoriumi, galinčiu nulemti valstybės priimto sprendimo dėl teisių į vaiko globą perdavimo suderinamumą su Konvencijos 8 straipsniu. Valstybėms būtina įstatymiškai įtvirtinti vaiko interesų reikšmę sprendžiant visus vaiką liečiančius klausimus, jį apibrėžti bei nuolat revizuoti vaiko interesų sampratą ir jų turinį. Teismai Lietuvoje sprendami ginčą dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo turi nustatyti dvi bylos baigti lemiančias aplinkybes: vaiko interesų turinį ir vaiko norą. LR CK yra įtvirtintas vaiko interesų prioritetas jo norų atžvilgiu tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams. Analizuodamas Lietuvos teismų praktiką, autorius daro išvadą, kad teismams sprendžiantiems vaiko gyvenamosios vietos klausimus, būtina vadovautis objektyviais kriterijais: sprendimas bus laikomas pagrįstas, jei jis atitiks geriausių vaiko interesus. Tuo pat metu kiekvienu konkrečiu atveju kyla uždavinys – būtinybė kiekvienu konkrečiu atveju identifikuoti vaiko interesų turinį, bet ir rasti teisingą skirtingų vaiko interesų balansą. Todėl kyla poreikis formuoti vienodą teismų praktiką, besiremiančią objektyviais vaiko interesų nustatymo kriterijais. Lietuvoje tai padaryta 2002 m. birželio 21 d., priimant LAT Senato nutarimą Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“²¹. Tad, kol nacionalinių teismų sprendimai dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo bus grindžiami vaiko interesais, o jų turinį identifikuojant bus laikomasi minėto LAT Senato nutarime pateiktų rekomendacijų, tokia praktika atitiks EŽTK įtvirtintus žmogaus teisių standartus.

²¹ LAT teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d Nr. 35 Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium//Teismų praktika, 2002, Nr. 17.

Laikantis geriausių vaiko interesų principo, sprendžiant ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas objektyvių kriterijų, t.y. aplinkybių, nulemiančių kiekvieno iš tėvų norus ir galimybes patenkinti svarbiausius vaiko interesus, nustatymui. Autorius apibendrinamas Strasbūro institucijų praktiką ir teisės doktriną, išskiria keturias sritis, kuriose valstybės institucijos susiduria su dideliu nukrypimo nuo objektyvių kriterijų pavojumi: tėvų diskriminacija lyties, santuokinės padėties, religinių įsitikinimų ir seksualinės orientacijos pagrindais.

Autorius taip pat analizuoja vaiko nuomonės svarbą ir reikšmę bei jos išreiškimo būtinybę sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą tiek EŽTT, tiek Lietuvos teisėje, ir padaro išvadą, kad abiem atvejais yra užtikrinta vaiko teisė būti išklausytam.

Teisės aktai. Ginčo santykius reguliuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, kiti įstatymai, taip pat Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys.

Lietuvos Respublikos Konstitucija saugo pagrindines vaiko, kaip žmogaus, teises į gyvybę, sveikatą, laisvę, asmens neliečiamybę, teisę į normalų fizinį, protinį, dvasinį, dorovinį, socialinį vystymąsi, teisę į mokslą ir kitas teises. Vaikų, kaip išskirtinės asmenų grupės, teisės ir pareigos yra reglamentuojamos Konstitucijos 38, 39, 41 straipsniuose²²: tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti; vaikų pareiga - gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą (38 str.); nepilnamečius vaikus gina įstatymas (39 str.); mokymas valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse bei aukštesniosiose mokyklose yra nemokamas (41 str.).

Plačiausiai ir nuosekliausiai ginčo teisinius santykius dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, tėvams gyvenant skyrium, reguliuoja *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso*²³ trečiosios knygos normos. XI skyriaus pirmame skirsnyje suformuluotas tėvų valdžios vaikams turinys (3.155-3.160 str.), antrasis skirsnis apibrėžia vaikų teises ir pareigas (3.161-3.164 str.), asmenines tėvų teises ir pareigas (3.165 – 3.172 str.) - trečiasis skirsnis. Ketvirtas skirsnis reguliuoja ginčus dėl vaikų (3.174–3.178 str.). Fizinio asmens ir nepilnamečio fizinio asmens nuolatinę gyvenamąją vietą ir jos nustatymo kriterijus reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso antrosios knygos ketvirtojo skirsnio normos.

Teismas, sprenddamas ginčus dėl vaikų auklėjimo, gali remtis Lietuvos Respublikos ratifikuotos *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos*²⁴ (su išimti-

²² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

²³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

²⁴ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

mis įsigaliojo 1995 m. birželio 20 d.) ir jos papildomų protokolų (Pirmasis protokolas įsigaliojo 1996 m. birželio 24 d., Ketvirtasis – 1995 m. birželio 20 d., Septintasis – 1995 m. rugsėjo 1 d. ir Vienuoliktasis – 1998 m. lapkričio 1 d.) nuostatomis ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimais, kai sprendžiami vaiko teisinės padėties, vaiko ir šeimos, vaiko ir visuomenės santykio klausimai.

*Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija*²⁵ įtvirtina pagrindinius principus vaiko auklėjimo srityje ir pripažįsta kiekvieno vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam ir socialiniam vystymuisi.

*Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas*²⁶ nustato pagrindines vaiko teises, laisves bei pareigas, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausias garantijas.

*Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*²⁷ nustato moksleivių teises ir pareigas (46 str.), tėvų teises ir pareigas švietimo srityje (47 str.). Mokinys turi teisę: nemokamai gauti informaciją apie veikiančias mokyklas, švietimo programas, mokymosi formas; pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti valstybinius standartus atitinkantį išsilavinimą, kvalifikaciją; sulaukęs 14 metų, savarankiškai pasirinkti dorovinio ugdymo (tikybos arba etikos) programą; gauti geros kokybės švietimą; eksternu laikyti egzaminus, liudijančius, kad tam tikra formaliojo švietimo programa ar jos dalis (modulis) įvykdyta; pasirinkti formaliojo švietimo programas papildančius bei jo saviraiškos poreikius tenkinančius šių programų modulius, pasirenkamųjų dalykų programas, kursus; studijų programą, dėstytoją (kai tą patį dalyką dėsto keli dėstytojai), studijuoti pagal individualias studijų programas; į psichologinę ir specialiąją pedagoginę, specialiąją, socialinę pedagoginę, informacinę pagalbą, sveikatos priežiūrą mokykloje, informaciją apie savo pasiekimų vertinimą ir kitą su mokymusi susijusią informaciją; į socialinę pagalbą, jei tokios pagalbos negali jam suteikti tėvai (globėjai, rūpintojai); mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, turėti higienos reikalavimus atitinkančius mokymosi krūvį ir darbo vietą; į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą; dalyvauti mokyklos savivaldoje; įstatymų nustatyta tvarka ginti savo teises; naudotis kitomis Profesinio mokymo, Specialiojo ugdymo, Aukštojo mokslo ar Neformaliojo suaugusiųjų švietimo bei kitų įstatymų nustatytomis teisėmis. Mokinys privalo: sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų, mokyklos vidaus tvarką reglamentuojančių dokumentų reikalavimų; stropiai mokytis, gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius; mokytis pagal privalomojo švietimo programas iki 16 metų. Tėvai (globėjai, rūpintojai)

²⁵ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija// Ratifikuota Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymu Nr. I-983// Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

²⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-808.

²⁷ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28).

turi teisę: nemokamai gauti informaciją apie veikiančias mokyklas, švietimo programas, mokymo formas; dalyvauti parenkant (prireikus parinkti) vaikui ugdymo programą, formą, mokyklą ar kitą švietimo teikėją; gauti informaciją apie vaiko būklę, ugdymo ir ugdymosi poreikius, pažangą, mokyklos lankymą ir elgesį; dalyvauti mokyklos savivaldoje; naudotis Specialiojo ugdymo įstatymo ir kitų įstatymų nustatytais teisėmis. Tėvai (globėjai, rūpintojai) privalo: 6–7 metų sulaukusį vaiką, jei jis yra pakankamai subrendęs, leisti į mokyklą; užtikrinti punctualų ir reguliarų mokyklos lankymą; sudaryti vaikui sveikas ir saugias gyvenimo sąlygas, apsaugoti jį nuo smurto, prievartos ir išnaudojimo, užtikrinti, kad vaikas laiku pasitikrintų sveikatą; bendradarbiauti su mokyklos vadovu, kitu švietimo teikėju, mokytojais, kitais specialistais, teikiančiais specialiąją, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą, sveikatos priežiūrą, sprendžiant vaiko ugdymosi klausimus; parinkti savo vaikams iki 14 metų dorovinio ugdymo (tikybos arba etikos) programą; kontroliuoti ir koreguoti vaiko elgesį; užtikrinti vaiko parengimą mokyklai, jo mokymąsi pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programą.

*Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas*²⁸ (Žin., 1998, Nr. 115–3228) įtvirtina specialiųjų poreikių vaikų teises, specialiųjų poreikių vaikų tėvų (globėjų) teises ir pareigas (32-33 str.). Specialiųjų poreikių asmenys turi teisę: ugdytis ir būti ugdomi; pasirinkti gebėjimus atitinkančią ugdymosi formą ir įstaigą tėvams ar vaiko globėjui pritarus; mokytis pagal savo gebėjimus; lavinti sutrikimą kompensuojančias funkcijas; mokytis gestų kalbos; įstatymų nustatyta tvarka gauti finansinę, materialinę ir kitą paramą, kuri sudarytų sąlygas atsiskleisti jų galimybėms ir jas plėtoti; gauti švietimo įstaigose teikiamas gestų kalbos vertėjo, skaitovo, palydovo, pedagogo padėjėjo paslaugas, švietimo įstaigose ir namuose naudotis kompensacine technika; moksleiviai, turintys didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, iki 21 metų ugdytis bendrojo ugdymo įstaigų specialiosiose klasėse, specialiosiose mokyklose ar kitose specialiojo ugdymo įstaigose. Specialiųjų poreikių asmenys privalo laikytis švietimo įstaigų nuostatų ir vidaus tvarkos taisyklių. Specialiųjų poreikių vaikų tėvai (ar vaiko globėjai) turi teisę: gauti ankstyvą (tik gimus vaikui) nuolatinę specialiąją pedagoginę, psichologinę, medicinos ir socialinę pagalbą gyvenamojoje vietoje; dalyvauti tėvų rengimo ugdyti specialiųjų poreikių vaiką kursuose; esant sunkumų dėl vaiko ugdymo, kreiptis į švietimo įstaigos specialiojo ugdymo komisiją ar pedagoginę psichologinę tarnybą; dalyvauti įvertinant vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius ir gauti išsamią informaciją apie įvertinimo rezultatus; dalyvauti vaiko ugdymo procese; gauti informaciją apie savo vaiko ugdymą ir jo problemas iš švietimo įstaigų ir pedagoginių psichologinių tarnybų; teikti siūlymus pedagogams, ugdantiems vaiką, švietimo įstaigos vadovams koreguoti pedagoginį procesą. Specialiųjų poreikių vaikų tėvai (ar vaiko

²⁸ Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas// Valstybės žinios, 1998, Nr. 115-3228.

globėjai) privalo: užtikrinti vaiko iki 16 metų ugdymą; sudaryti vaikui jo poreikiams tinkamas gyvenimo ir ugdymosi sąlygas; dalyvauti parenkant (prireikus parinkti) vaikui ugdymo programą, formą bei įstaigą; vykdyti pedagogų ir kitų specialistų, teikiančių pedagoginę ir psichologinę pagalbą, rekomendacijas; pagal paskirtį naudoti vaikui teikiamą finansinę ir materialinę paramą.

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas*²⁹ Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, tapo kertiniu akmeniu Lietuvos teismams sprendžiant vaikų gyvenamosios vietos klausimus tiek nustatant materialinių teisės normų turinį, tiek taikant procesines teisės normas. Nutarime pažymima, kad nagrinėjantis bylą teismas turi imtis visų būtinų priemonių, kad būtų visapusiškai išsiaiškintos visos bylos aplinkybės. Tuo tikslu teismas savo iniciatyva turi rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jei mano, jog tai būtina teisingam bylos išsprendimui. Teismas, sprenddamas ginčą tarp skyrium gyvenančių tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turi išsiaiškinti ir nustatyti šiuos teisiškai reikšmingus faktus:

1) kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų, panaudojant ir valstybės teikiamą paramą, įgyvendinimą. Tai vaiko teisės gyventi ir sveikai vystytis, teisės į identiškumą ir jo išsaugojimą, teisės į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, teisės į garbę ir orumą, teisės laisvai reikšti pažiūras visais su juo susijusiais klausimais, teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę, teisės į mokslą, negalios vaiko teisės į visavertį gyvenimą, vaiko teisės į poilsį ir laisvalaikį, teisės darbo srityje, teisės į saugią socialinę aplinką, teisės į valstybės teikiamą socialinę paramą ir kt.

2) kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas, t.y. tas sąlygas, kuriomis vaikui teks gyventi, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų. Šiuo atveju teismas turi nustatyti vaiko prisirišimo laipsnį prie kiekvieno iš tėvų, brolių, seserų (ir kitų giminaičių), kiekvieno tėvo dorovinius ir kitokius asmenybės bruožus, tėvų požiūrį į vaiko auklėjimą, vystymąsi, tėvų dalyvavimą vaiką auklėjant, išlaikant ir prižiūrint iki ginčo atsiradimo, santykius tarp vaiko ir kiekvieno iš tėvų, kiekvieno iš tėvų galimybes sudaryti vaikui tinkamas gyvenimo, auklėjimo ir vystymosi sąlygas (įvertinant tėvų darbo pobūdį, darbo režimą, materialinę tėvų padėtį, kitas aplinkybes), tėvo (motinos) sugyventinio ar sutuoktinio požiūrį į vaiką ir kt.

3) vaiko norus ir pažiūras. Teismas, nagrinėdamas ginčus dėl vaikų, privalo išklausti vaiką, sugebantį išreikšti savo pažiūras, ir išsiaiškinti vaiko norus. Vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, teisme turi būti išklaustas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per

²⁹ LAT teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d Nr. 35 Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium//Teismų praktika, 2002, Nr. 17.

atstovą. Taip pat teismas, aiškindamasis vaiko pažiūras ir norus, turi išsiaiškinti, ar vaikas pakankamai brandus, kad juos suformuluotų ir išreikštų. Vaiko norai ir pažiūros turi būti išsiaiškinti nepriklausomai nuo jo amžiaus.

Nutarime taip pat nurodyta, kad be ieškovo, atsakovo, vaiko, nagrinėjant bylas dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo su vienu iš tėvų privalo dalyvauti Valstybinės vaiko teisių apsaugos institucija, kuriai teismas paveda išsiaiškinti bylai reikšmingus faktus bei pateikti teismui išvadą dėl ginčo. Teismas, suabejojęs vaiko gebėjimu suformuluoti ir išreikšti savo pažiūras, gali į teismo posėdį pakviesti ekspertą psichologą.

Šiuo nutarimu taip pat patvirtinta Įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, apžvalga.

Po šio nutarimo, t.y. 2002 m. birželio mėn. iki 2009 m. birželio mėn. LAT priėmė apie 40 nutarčių, kuriose buvo sprendžiami vaikų gyvenamosios vietos klausimai, bei aiškinamos materialinės ir procesinės normos.

1.2. Tėvų teisės ir pareigos vaikų atžvilgiu.

Tėvų valdžia reiškia tėvų teisių ir pareigų susijusių su savo nepilnamečiais vaikais visumą. LR Konstitucijos 38 str. 6 d. skelbia: “Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“. Šis teiginys sudaro tėvų valdžios esmę. Tačiau tėvų valdžia apima gerokai daugiau šeimos santykių negu apibrėžta minėtame Konstitucijos straipsnyje. Be teisinių, yra ir moralinių, papročių lemiamų tėvų valdžios aspektų, kurie įstatymuose neapibrėžti, tačiau yra ir plėtojasi šalia teisinių santykių, leisdami pajusti tėvams vaiko auginimo ir auklėjimo džiaugsmą bei moralinį pasitenkinimą³⁰. Vaiko teisių deklaracijos 6 str. skelbia: “Kad vaikas galėtų visapusiškai ir harmoningai vystytis, jam reikia meilės ir supratimo “³¹.

Pagrindinės tėvų valdžios nuostatos yra glaudžiai susijusios ir su vaiko teisėmis. Nepilnamečių vaikų teises įgyvendina jų tėvai. Todėl tėvų valdžia turi būti orientuota ir į vaiko teisių įgyvendinimą. Iš esmės tėvų valdžia ir vaikų teisės ir pareigos tarpusavyje dera. Taigi tėvų ir vaikų tarpusavio šeimos santykiai yra vientisi ir tėvų teisės ir pareigos atitinka vaikų teises ir pareigas³².

Tėvų valdžia turi tam tikrus ypatumus. Pirma, tėvų valdžiai yra būdingas laikinumas. Teisiniu požiūriu tėvų valdžia prasideda nuo vaiko kilmės iš tėvų nustatymo ir gyvuoja iki vaiko pilnametystės. LR CK 3.155 str. 1 d. skelbia, kad vaikai iki pilnametystės ar emancipacijos yra tėvų prižiūrimi.

³⁰ LR CK Komentarai. Trečioji knyga. Justitia, Vilnius, 2002. P. 297.

³¹ Vaiko teisių deklaracija, 1959, 6 str.

³² LR CK Komentarai. Trečioji knyga. Justitia, Vilnius, 2002. P. 298.

Antras tėvų valdžios ypatumas yra privačios ir viešosios teisės bruožų derinimas. Įstatyme apibrėžiant tėvų valdžios aspektus, asmeniniai tėvų ir vaikų interesai derinami su valstybės interesais, todėl tinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas yra ne tik pačių tėvų, bet ir valstybės reikalas. Tačiau įstatymas negali nustatyti tėvams taisyklių kaip auklėti vaikus, bet draudžia piktnaudžiauti tėvų valdžia ir traukia atsakomybėn už tėvų valdžios neįgyvendinimą. Esant vaikų teisių pažeidimams valstybė savo iniciatyva privalo įsikišti į šeimos santykius, taikant metodus daugiau būdingus viešajai, negu privačiajai teisei.

Trečia, tėvų valdžia yra suprantama ir kaip teisė, ir kaip pareiga, todėl tėvai turi ne tik teisę, bet ir pareigą įgyvendinti tėvų valdžią. Teisės neįgyvendinimas atitinkamai yra pareigos neįgyvendinimas, ir už tai yra numatomos sankcijos. Tėvai neturi teisės atsisakyti pareigos įgyvendinti tėvų valdžią. Tėvams vengiant vykdyti savo pareigas taikomas tėvų valdžios ribojimas, tačiau ir šiuo atveju tėvams lieka pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus.

Ketvirta, tėvų valdžia negali būti naudojama priešingai vaiko interesams. Vaiko interesais laikomas sudarymas jam tokių sąlygų, kurios lemtų visapusišką ir darnią raidą, kad vaikas būtų parengtas savarankiškai gyventi visuomenėje, t.y. užtikrintų jo sveikatą, darnią fizinę ir psichinę raidą bei visuomenei priimtina auklėjimą. Pagrindiniai vaiko interesai yra apibrėžti LR Konstitucijoje, tarptautinėse konvencijose, įstatymuose ir kituose teisės aktuose, reglamentuojančiuose vaikų teisių įgyvendinimą. Todėl tėvų valdžia, pirmiausia, turi būti įgyvendinama taip, kad nepažeistų įstatymuose įtvirtintų vaiko teisių.

Penkta, tėvams neįgyvendinantiems tėvų valdžios taikoma atsakomybė. Iš visų tėvų pareigų priverstiniu būdu galima įgyvendinti tik pareigą išlaikyti vaiką. Priversti įgyvendinti asmenines pareigas neįmanoma, todėl už jų neįgyvendinimą taikoma atsakomybė. Griežčiausia atsakomybė šeimos teisės požiūriu yra tėvų valdžios ribojimas.

Tėvų valdžios turinys yra išdėstytas taip: tėvų teisė ir pareiga dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus; tėvų teisė ir pareiga rūpintis vaikų sveikata; tėvų teisė ir pareiga išlaikyti savo vaikus; tėvų teisė ir pareiga, atsižvelgiant į fizinę ir protinę vaikų būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir darniai jų raidai, kad vaikai būtų parengti savarankiškai gyventi visuomenėje.

Visas šias teises ir pareigas galima suskirstyti į dvi grupes: asmeninės tėvų teisės ir pareigos ir turtinės tėvų teisės ir pareigos. Svarbiausia iš tėvų teisių ir pareigų yra teisė auklėti savo vaiką. Tėvai ne tik turi teisę, bet ir privalo auklėti savo vaikus. Tėvai yra atsakingi už savo vaiko auklėjimą, todėl atsakomybė už auklėjimo trūkumus pirmiausia tenka nepilnamečio vaiko tėvams. LR CK 3.165 str. nekonkretizuoja vaikų auklėjimo uždavinių, nėra moralinių, dorovinių nurodymų tėvams. Neatskleidžiamas konkretus tėvų teisių ir pareigų auklėti vaiką turinys.

Kodeksas tik nurodo pagrindines tėvų veiklos auklėjant vaikus kryptis. LR CK nurodo tėvų pareigą rūpintis vaiko sveikata, dvasiniu ir moraliniu ugdymu.

Tėvai, auklėjant savo vaikus turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis. Teisė auklėti savo vaiką – tai asmeninė, neatimama tėvų teisė. Tėvai negali perduoti šios teisės tretiesiems asmenims arba savo valia atsisakyti jos. Tėvai gali tik laikinai patikėti vaiko auklėjimą kitam asmeniui (pvz.: auklė, seneliai) arba atiduoti vaiką auklėti į vaikų įstaigą (pvz.: vaikų darželis).

Neatimama vaiko auklėjimo dalis yra vaiko švietimas. LR CK 3.165 str. 2 d. nustatyta, kad tėvai privalo sudaryti sąlygas savo vaikams mokytis iki įstatymuose nustatyto amžiaus. LR Konstitucijos 41 str. skelbia, kad asmenims iki 16 metų mokslas privalomas. Tėvų pareiga yra auklėti ir orientuoti vaikus taip, kad jie siektų mokslo tiek, kiek leidžia jų protiniai gebėjimai ir iki pilnametystės sudaryti jiems sąlygas mokytis pagal gebėjimus, o iki 16 metų – privalomai³³.

Tėvai privalo rūpintis savo vaikų sveikata. Valstybė pripažįsta vaiko teisę naudotis tobuliausiomis sveikatos apsaugos sistemos paslaugomis ir ligų gydymo bei sveikatos atstatymo priemonėmis. Valstybė privalo rūpintis, kad nė vienam vaikui nebūtų atimta teisė naudotis tokiomis sveikatos apsaugos sistemos paslaugomis³⁴. Todėl tėvų pareiga auklėjant ir auginant vaiką yra sudaryti tokias sąlygas, kad jis augtų sveikas, o jei vaikui kyla sveikatos problemų, pasirūpinti, kad jam būtų suteikta valstybės garantuojama medicininė priežiūra.

Tėvai privalo materialiai aprūpinti savo vaikus iki jų pilnametystės ar emancipacijos. Jeigu to reikalauja šeimos padėtis, valstybė privalo padėti tėvams išlaikyti vaikus. Konvencijos dėl vaikų teisių 27 str. 4 d. numato, kad valstybė turi imtis reikiamų priemonių, kad vaikas gautų geresnį išlaikymą iš tėvų ar kitų finansiškai už jį atsakančių asmenų.

Europos Žmogaus Teisių Komisija konstatavo, jog vaikų auginimas ir auklėjimas yra esminė tėvų pareiga, kuri išplaukia iš šeimos gyvenimo esmės. Tai leidžia daryti išvadą, kad vaiko ryšius su šeima galima vertinti ne tik vaiko teisių, bet ir jo tėvų ar kitų šeimos narių teisių bei pareigų aspektu. Visa tai nulemia, jog tais atvejais, kai konstatuojama, kad minėtos tėvų pareigos nevykdomos arba netinkamai vykdomos, o vaiko teisėms kilusi grėsmė negali būti pašalinta be kompetentingų valstybės institucijų įsikišimo, būtina nubrėžti aiškią ribą, kada toks valstybės įsikišimas į šeimos gyvenimą yra būtinas ir pateisinamas. Kita vertus, visuotinai pripažintai vaiko teisei į šeimos ryšius grėsmę gali kelti ir valstybės pasyvumas, kai neužtikrinamos visos reikiamos teisinio pobūdžio priemonės, būtinos įgyvendinant aptariamą vaiko teisę. Šiuo požiūriu išryškėja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos

³³ LR CK Komentaras. Trečioji knyga. Justitia, Vilnius, 2002. P. 319.

³⁴ JTO Vaiko teisių konvencija. Žin., 1995. Nr. 60-1501.

konvencijos ir jos pagrindu sukurto žmogaus teisių apsaugos mechanizmo reikšmė užtikrinant bendrą visuotinai pripažintų žmogaus teisių standartų tarptautinę priežiūrą³⁵.

Vaikui visapusiškai ir harmoningai vystytis reikia meilės ir supratimo. Jis turi augti jausdamas tėvų globą ir atsakomybę ir niekuomet nestokodamas meilės ir dorovinės bei materialinės paramos (Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijos 6 principas)³⁶.

Šeima – pirminė terpė, erdvė, kurioje formuojasi žmogus, bendruomenė, skirta perduoti susiformavusias vertybes, būtinas vaiko, o ir visuomenės vystymuisi bei gerovei.

Vaiko teisė gyventi kartu su tėvais, teisė būti auklėjamam, aprūpinamam savo tėvų šeimoje išplaukia iš kiekvieno žmogaus prigimties. Deja, nėra ir negali būti prievartos mechanizmo ar priemonių, kurios padėtų užtikrinti tinkamą šios vaiko teisės įgyvendinimą. Nepriklausomai nuo to, ar vaiko tėvai gali užtikrinti, vaikas turi teisę į apsaugą ir globą, būtiną jo gerovei, teisę į tinkamas, sveikas ir saugias gyvenimo sąlygas, ugdymą, išlaikymą ir pan. Tokiu būdu teisės aktai užtikrina globos (rūpybos) steigimą kiekvienam vaikui, likusiam be tėvų, ir garantuoja, kad nė vienas vaikas negali būti paliktas be globos, kadangi globa padeda įgyvendinti vaiko teises, kai to negali arba nenori daryti vaiko tėvai³⁷.

Pagrindinės vaiko teisės ir pareigos šeimoje yra:

- Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi bei sveikai vystytis ir nuo gimimo turėti vardą ir pavardę.
- Vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita.
- Vaikas turi gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams.
- Vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą, o tėvai – į vaikų turtą. Vaikų turtingos teisės yra nustatytos šioje ir kitose šio kodekso knygose.
- Vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams ir vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios.
- Tėvams nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium, vaikų teisės nesikeičia.

Vaikų teisių principai atsispindi LR Konstitucijos 39 straipsnio 3 dalyje - įtvirtinta pagrindinių vaiko teisių gynimo kryptis – nepilnamečius vaikus gina įstatymas³⁸. Todėl pagrindinės vaiko teisės, kad būtų tinkamai ginamos, taip pat turi būti nurodytos įstatyme.

³⁵ Jurisprudencija, 2002, t.33 (25), 84 psl.

³⁶ JTO Vaiko teisių konvencija. Žin.,1995. Nr. 60-1501.

³⁷ <http://vaikams.lrs.lt/informaciniai/ataskaita20030519.doc>.

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Vilnius. 1993.

Vaiko teises pirmiausia turi užtikrinti tėvai ir valstybė, priimdama įstatymus ir savo veikla sudarydama sąlygas šių teisių įgyvendinimui, taip pat imdamasi konkrečių priemonių, kad šios teisės nebūtų pažeidžiamos. Pasikėsinusiems į šias teises įstatymuose nustatyta atsakomybė. Kai tėvai neatlieka savo pareigų vaikams ir šitaip neužtikrina vaiko teisių įgyvendinimo, taikomos LR CK normos, reglamentuojančios tėvų teisių ribojimą ar vaiko atskyrimą nuo tėvų.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos preambulėje formuluojamas principas, kad visapusiška ir darni vaiko raida galima tik augant šeimoje, jaučiant laimę, meilę ir supratimą: šios konvencijos 7 straipsnio 2 dalyje nurodyta vaiko teisė būti globojamam tėvų; 9 straipsnio 1 dalyje nustatytas draudimas išskirti vaiką su jo tėvais, išskyrus atvejus, kai šitai reikalinga vaiko interesams; 9 straipsnio 3 dalyje nurodyta teisė nuolat bendrauti su išskirtais tėvais, išskyrus atvejus, kai tai nesuderinama su vaiko interesais³⁹. Čia taip pat detalizuojama Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje nustatyta vaiko teisė į šeimos ryšius bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio nuostatos dėl valstybės pagarbos šeimos gyvenimui.

Taigi šioje dalyje įtvirtintos tokios vaiko teisės:

- 1) gyventi kartu su tėvais;
- 2) būti auklėjamam ir aprūpinamam savo tėvų šeimoje;
- 3) bendrauti su tėvais, nesvarbu, šie gyvena kartu ar skyrium;
- 4) bendrauti su giminaičiais.

Teisė gyventi kartu su tėvais glaudžiai susijusi su vaiko teise būti auklėjamam ar aprūpinamam savo tėvų šeimoje. Tai iš žmogaus prigimties išplaukianti teisė. Ji atitinka ir pagrindinę tėvų pareigą ir teisę išauginti savo vaikus bei moralinių šeimos nuostatų ir taisyklių bei papročių visumos esmę. Visos įstatymuose, ginančiuose vaikų teises, nustatytos taisyklės skirtos šiai teisei įgyvendinti. Taigi vaiko gyvenimas kartu su tėvais, jo auklėjimas ir auginimas savo tėvų šeimoje turi pirmenybės prieš kitus vaiko gyvenimo ir auklėjimo būdus. Vaiko teisei būti auklėjamam savo tėvų užtikrinti nustatyta vaiko teisė bendrauti su tėvais, nesvarbu, šie gyvena kartu ar atskirai. Giminytės ryšiams ir šeimai stiprinti nustatyta įstatymo ginama vaiko teisė bendrauti su kitais giminaičiais.

Visų išvardytų vaiko teisių turi būti paisoma ir jas privalo įgyvendinti vaiko tėvai. Tačiau kai kenkia paties vaiko interesams, šių teisių įgyvendinimas gali būti ribojamas arba tam tikrais atvejais ir nutraukiamas. Tada kartu ribojamas ar nutraukiamas tėvų teisės auklėti ir auginti savo vaikus įgyvendinimas. Vaiko teisių, taip pat tėvų teisių įgyvendinimo ribojimas

³⁹ JTO Vaiko teisių konvencija.// Žin.,1995. Nr. 60-1501.

galimas tik įstatymo nustatyta tvarka ir kiekvienu atveju analizuojant susidariusią padėtį (LR CK 3.179-3.184 straipsniuose nurodyta tvarka).

Nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimą užtikrina tėvai. Tokia nuostata visiškai atitinka LR CK nustatytą tėvų teisę ir pareigą auginti ir auklėti savo vaikus. Tėvų teisė ir pareiga auginti ir auklėti savo vaikus nustatyta ne tik įstatymuose. Tai visuotinai pripažinta ir įvirtinta moralės ir papročių normose, todėl tėvai turi užtikrinti savo vaikų teisių įgyvendinimą ir šiuo požiūriu. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 7 punkte nustatyta analogiška tėvų pareiga – vaiko teises pirmiausia privalo užtikrinti tėvai ir kiti teisėti jo atstovai. Šiame įstatyme nurodyta ir vaiko teisių gynimo kryptis ne tik tėvams, bet ir kitiems šio straipsnio kitose dalyse išvardytiems asmenims – tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai privalo sudaryti tinkamas sąlygas vaikui gyventi ir augti šeimoje, rūpintis juo (6 str. 1d.).

1.3. Vaikų gyvenamosios vietos klausimo sprendimo atvejai.

Vaikų gyvenamosios vietos nustatymo klausimas sprendžiamas tik įstatymuose numatytais atvejais. Tokie atvejai nurodyti LR civiliniame kodekse:

1. kai vaiko tėvai gyvena skyrium pripažinus santuoką negaliojančia;
2. nutraukus santuoką;
3. teismui priėmus sprendimą dėl separacijos;
4. vaikui gimus nesusituokusiems tėvams ir šiems kartu negyvenant.

Vaiko gyvenamosios vietos klausimas gali būti sprendžiamas dviem būdais: taikiai - bendru tėvų susitarimu ir kilus ginčui - teismas priima sprendimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Kai sutuoktiniai, turintys nepilnamečių vaikų, reiškia ieškinį dėl santuokos nutraukimo ar jos pripažinimo negaliojančia, taip pat dėl gyvenimo skyrium (separacijos), kartu turi pareikšti ir reikalavimą dėl nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, jeigu jų gyvenamoji vieta nėra nustatyta tėvų susitarimu⁴⁰. Kai pareiškimą nutraukti santuoką paduoda abu sutuoktiniai bendru sutikimu, vaikų gyvenamosios vietos klausimas turi būti išspręstas teismui pateiktoje sutartyje dėl santuokos nutraukimo pasekmių. Jei sutartyje šis klausimas nėra išspręstas, teismas sutarties netvirtina. Jei santuoka nutraukiama dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės, santuokos nutraukimo pasekmių sutartis gali būti ir nepateikiama teismui, o vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimas sprendžiamas teisme. Kai tėvai gyvena skyrium, jie taip pat gali vaiko gyvenamąją vietą nustatyti savo susitarimu.

⁴⁰ LAT teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d Nr. 35 Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium// Teismų praktika, 2002, Nr. 17.

Kai tėvai nesugeba nuspręsti, su kuriuo iš tėvų turi likti gyventi vaikas tiek tėvams nutraukus santuoką, tiek tėvams gyvenant skyrium, sprendimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo priima teismas. Tačiau, kad teismas spręstų vaiko gyvenamosios vietos klausimą tėvams gyvenant skyrium, paduotame ieškinyje turi būti konstatuotas ginčas tuo klausimu: „Kasacinis teismas, atkreipdamas dėmesį į tai, kad teismai ieškovės reikalavimą nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą nustatyti su motina patenkino neatsižvelgę į tai, kad nebuvo ginčo dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo tarp bylos šalių, mano, kad taip pat yra būtina pasisakyti dėl žemesniųjų instancijų teismų sprendimų dalies, kuria buvo išspręstas šis reikalavimas. Kasacinis teismas pažymi, kad teismo sprendimu vaiko gyvenamoji vieta su vienu iš tėvų nustatoma tada, kai vaiko tėvai gyvena skyrium ir kai tarp tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo kyla ginčas (LR CK 3.169 straipsnio 2 dalis). Tuo tarpu, kai ginčo nėra, tėvai vaiko gyvenamąją vietą nustato bendru sutarimu (LR CK 3.169 straipsnio 1 dalis). Ieškovė, prašydama nepilnamečių dukterų gyvenamąją vietą nustatyti su ja, ieškinyje nenurodė, kad tarp jos ir atsakovo yra dėl to kilęs ginčas, byloje taip pat nėra nustatytų faktinių aplinkybių, kurios galėtų patvirtinti, kad tarp ieškovės (motinos) ir atsakovo (tėvo) būtų buvęs ginčas dėl nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos. Įvertinęs tai, kasacinis teismas konstatuoja, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai taikė materialinės teisės normas dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, įtvirtintas CK 3.169 straipsnio 2 dalyje, o apeliacinės instancijos teismas nepašalino pirmosios instancijos teismo padaryto materialinės teisės normos pažeidimo. Kasacinis teismas, nustatęs, kad buvo pažeistos materialinės teisės normos jas netinkamai taikant, panaikina pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kuria nepilnamečių dukterų gyvenamoji vieta buvo nustatyta su motina, ir apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį, kuria palikta nepakeista pirmosios instancijos teismo sprendimo dalis dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, priima naują sprendimą – ieškinį dėl šios dalies atmesti (CPK 359 straipsnio 1 dalies 4 punktas, 4 dalis)⁴¹”.

Vaiko gyvenamoji vieta nustatyta su vienu iš tėvų nebūtinai turi būti iki vaikui sueis pilnametystė. „Vaikų gyvenamosios vietos nustatymą lemia vaikų interesai konkrečiu atveju..... Dėl interesų kitimo gali keistis ir vaikų gyvenamoji vieta, todėl teismo sprendimas dėl vaiko gyvenamosios vietos neįgyja *res judicata* galios“⁴². LR civilinis kodeksas suteikia tėvams galimybę pakartotinai reikšti ieškinį dėl vaiko gyvenamosios vietos. Tai įmanoma, kai iš esmės pasikeitė aplinkybės, dėl kurių vaiko gyvenamoji vieta buvo nustatyta su vienu iš tėvų. Iš esmės pasikeitusiomis galima laikyti aplinkybėmis, dėl kurių vaikas perduotas antrajam iš tėvų: antrojo iš tėvų vaiko auklėjimas, materialiosios sąlygos taip pablogėjo, kad negali išlaikyti vaiko, antrojo

⁴¹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2007.

⁴² LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-555/2007.

iš tėvų sveikata taip pablogėjo, kad jis nebeįstengia nuolat auklėti ir prižiūrėti vaiko. Kita priežastis, kai pakartotinai kreipiamasi dėl vaiko gyvenamosios vietos - kai vienas iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, atidavė jį auklėti ir auginti kitiems asmenims. Užtikrinant tėvų pirmumo teisę vykdyti tėvų pareigas, kai vienas iš tėvų perduoda vaiką auklėti ir auginti kitiems asmenims, antrasis įgyja teisę reikalauti nustatyti vaiko gyvenamąją vietą su juo. Tačiau sprendžiant ginčą visada reikia nustatyti ar paduodantysis ieškinį gali užtikrinti vaikui geresnes auklėjimo ir auginimo sąlygas, nei tas, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta. „Teisiniai santykiai dėl vaikų auklėjimo yra tęstinio pobūdžio, jie tęsiasi, kol vaikai tampa pilnamečiai. Todėl tas iš tėvų, kuris nori, kad vaikas būtų perduotas jam auklėti, praėjus kuriam laikui ir pasikeitus sąlygoms (pasikeitė jo elgesys, materialinės sąlygos arba pablogėjo vaiko auklėjimas ir kito iš tėvų materialinės sąlygos ar pan.), gali vėl pareikšti ieškinį dėl vaiko perdavimo jam auklėti“⁴³.

1.4. Institucijos (asmenys) dalyvaujančios vaikų gyvenamosios vietos nustatyme.

Tam, kad būtų galima išskirti kriterijus, kuriais vadovaujamosi nustatoma vaikų gyvenamoji vieta tėvams gyvenant skyrium, tikslinga nustatyti asmenis ir institucijas, kurios dalyvauja vaiko gyvenamosios vietos nustatymo procese. Kaip jau paminėta anksčiau, jei tėvai nesutaria dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, konstatuojamas ginčas, kurį sprendžia teismas. Teismas šios kategorijos bylose yra aktyvus, jo aktyvumas pasireiškia:

- turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu, jo nuomone, tai yra būtina siekiant teisingai išspręsti bylą. LR CPK 376 straipsnio 1 dalis nustato, kad bylą nagrinėjantis teismas turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu, jo nuomone, tai yra būtina siekiant teisingai išspręsti bylą. Ši teismo teisė yra realizuojama kaip teismo posėdžio pirmininko teisė rinkti įrodymus savo iniciatyva, tam, kad byla būtų išspręsta teisingai (LR CPK 160 str. 1 d. 5 p.). Vaiko gyvenamosios vietos nustatymo bylose teismas pats sprendžia, kiek ir kokių įrodymų reikia byloje priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, tiria ir vertina ne vien tik šalių nurodomus faktus ir pateiktus įrodymus, tačiau ir pats sprendžia dėl byloje teisiškai reikšmingų faktų bei rinktinų įrodymų. Nors šalims išlieka pareiga įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus (LR CPK 178 straipsnis), tačiau objektyviai nesant galimybių įrodyti tam tikras teisiškai reikšmingas aplinkybes, teismas visas abejones turi vertinti vaiko interesų naudai ir priimti vaiko teises ir interesus atitinkantį teismo sprendimą⁴⁴.

- siekti, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai. Ši pareiga reiškia, kad teismai, sprenddami šeimos ginčus, visų pirma turi vadovautis LR CK įtvirtintu prioritetingu vaikų teisių ir

⁴³ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-334/2001.

⁴⁴ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-286/2004.

interesų apsaugos ir gynimo principu. Vieni iš bendrųjų vaiko teisių apsaugos principų yra tai, kad visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus. Europos Konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso, konstitucinis asmenų lygybės principas (Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalis) pagrindžia būtinybę vienodai ginti tiek susituokusių, tiek nesituokusių tėvų vaikų teises⁴⁵. Teismas *ex officio* kiekvienoje byloje turi nustatyti konkretaus vaiko interesus. Teismas turi vadovautis objektyviais kriterijais, nulemiančiais vaiko, kaip išsilavinusios, sveikos, aukštų moralinių savybių, tvirtos asmenybės, vystymąsi. Vaiko interesų apsauga įtvirtinta teisės aktuose, todėl nustatydamas jų turinį teismas turi atsižvelgti į teisės aktuose įtvirtintas vaikų teises.

- turi teisę, atsižvelgdamas į ieškinio pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaiškėjusias bylos aplinkybes, viršyti pareikštus reikalavimus, t.y. gali patenkinti daugiau reikalavimų, negu jų buvo pareikšta, taip pat priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, tačiau yra tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ir pagrindu. Šalies reikalavimų viršijimas galimas ir sprendžiant ginčus tarp skyrium gyvenančių tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Teismas privalo šį ginčą išspręsti iš esmės, kadangi vaiko teisė ir interesas yra turėti nuolatinę gyvenamąją vietą. Nenustačius gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų, vaiko interesai gali būti pažeisti, kadangi nesant tarp tėvų susitarimo, galimi tolesni ginčai, kurių metu vaiką gali supti traumuojanti, psichologiškai neigiamai veikianti aplinka. Todėl vienam iš tėvų pareiškus ieškinį dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo su juo, o kitam tėvui tokio reikalavimo nepareiškus, teismas sprenddamas ginčą turi nustatyti vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų nepriklausomai nuo to, ar tas tėvas, su kuriuo nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, yra pareiškęs tokį reikalavimą. Taigi tokiu būdu teismas, išeidamas už ieškinio reikalavimo ribų, teisingai taiko CK 3.169 str. 2 dalies nuostatą, gindamas vaiko teises ir interesus⁴⁶. Taip pat teismas nustatęs, kad vaiko negalima palikti nė su vienu iš tėvų, teismas turi priimti atskirą nutartį, kurioje pasiūlyti artimiesiems giminaičiams, valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai ar prokurorui kreiptis į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo.

- taiko savo iniciatyva, atsižvelgdamas į sutuoktinių vaikų, taip pat į vieno sutuoktinio interesus iki bus priimtas teismo sprendimas specialias laikinas apsaugos priemones numatytas LR CK 3.65 straipsnio 2 dalyje: nustatyti nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų.

Asmenis, kurie turi teisę kreiptis į teismą dėl nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, lemia išimtinė tėvų teisė gyventi kartu su vaikais ir vaikų teisė gyventi kartu su tėvais (Vaiko teisių konvencijos 9 str., LR CK 2,14 str., 3.168 str.). Tėvo ir motinos teisės ir pareigos

⁴⁵ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2008.

⁴⁶ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1136/2003.

savo vaikams yra lygios, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium (LR CK 3.156 str.). LR CK 3.169 str. 2 dalis numato, kad kilus ginčui tarp tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, vaiko gyvenamoji vieta teismo sprendimu nustatoma su vienu iš tėvų. LR CK 3.174 straipsnio 1 dalis nurodo, kad kreiptis į teismą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo gali vaiko tėvas, motina, taip pat nepilnamečių tėvų, neturinčių visiško veiksnio, tėvai, globėjai (rūpintojai). Kitiems asmenims galimybės būti ieškovais vaiko gyvenamosios vietos nustatymo bylose įstatymas nenumato (išskyrus atvejus, kai gyvenamosios vietos reikalavimas reiškiamas tėvų valdžios apribojimo, globos, rūpybos nustatymo bylose).

Atsakovais šiose bylose yra kitas vaiko tėvas (motina), nei tas, kuris kreipėsi į teismą, taip pat gali būti ir tokio tėvo (motinos), jei šis nepilnametis bei neturi visiško veiksnio, tėvai, globėjai (rūpintojai). Tačiau jei vaikas yra pas kitus asmenis (senelius, kitus giminaičius ar giminystės ryšių neturinčius asmenis) ir šie asmenys vaiką prižiūri su atsakovo (tėvo, motinos) sutikimu, laikoma, kad šie asmenys veikia bendrai. Tokiu atveju gali būti reiškiamas ieškinys su keliais reikalavimais – dėl nepilnamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ir jo išreikalavimo iš asmenų, laikančių jį pas save ne pagal įstatymą ar teismo sprendimą, patraukiant bendraatsakoviais tėvą (motiną) ir asmenį, pas kurį yra vaikas.

Nors nustatant vaiko gyvenamąją vietą, ginčo šalys yra jo tėvai, tačiau priimtas teismo sprendimas tiesiogiai liečia nepilnametį vaiką, jo teises ir pareigas. Nustačius vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, vaikui atsiranda pareiga gyventi kartu su juo, nebent pasikeitus aplinkybėms tai neatitiktų vaiko interesų. Atsižvelgiant į tai, kad vaikas yra asmuo iki 18 metų, o asmuo civilinį procesinį veiksnumą visiškai įgyja sulaukęs pilnametystės, t.y. 18 metų (LR CPK 33 str.), nepilnametis vaikas negali būti dalyvaujančiu asmeniu (trečiuoju asmeniu, bendraieškviu ar bendraatsakviu). Vaiko gyvenamosios vietos nustatymo bylose vaikų teisėms ir interesams teisme atstovauja vaiko teisių apsaugos institucijos – rajonų (miestų) savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos. Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta viena iš pagrindinių vaiko teisių – tai teisė būti išklaustam teismo nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą įstatymų nustatyta tvarka. Teismas, sprenddamas ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turi atsižvelgti į vaiko norą, jei jis neprieštarauja vaiko interesams (LR CK 3.174 str. 2 d.).

LR CK 3.178 straipsnio 1 dalis numato, kad, nagrinėjant ginčus dėl vaikų, būtinas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo dalyvavimas. Jeigu teismas, priima ieškininį pareiškimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, kuriame nėra įrašyta vaiko teisių apsaugos institucija kaip dalyvaujantis byloje asmuo, teismas privalo ją įtraukti savo iniciatyva, t.y. užtikrinti tarnybos atstovo dalyvavimą procese. Tarnybos neįtraukimas į procesą vertinamas

kaip esminis civilinio proceso teisės pažeidimas. Tarnybos nuostatų 6.14 punktą numato vieną tarnybos funkcijų – ginti vaikų interesus įvairiose valstybinėse institucijose bei visuomeninėse organizacijose ir jiems atstovauti, o prireikus atstovauti vaikams ir paaugliams teismuose, nagrinėjančiuose baudžiamąsias, administracines, civilines bylas, susijusias su jų teisių apsauga. Tarnyba į bylą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo įstoja gindama viešą interesą – vaiko teises ir interesus, siekdama, kad teismo sprendimas atitiktų jos tarnybinius interesus. Ji gali įstojusi į bylą tiek savo, tiek teismo iniciatyva, ir dalyvaudama byloje LR CPK 55 str. 2 dalies pagrindu, yra suinteresuota bylos baigtimi procesine teisine prasme, nes savo dalyvavimu procese siekia, kad teismas priimtų teisingą sprendimą, atitinkantį jos tarnybinius interesus. Tarnybos nėra su viena ginčo šalių nesieja materialiniai teisiniai santykiai, ji nestoja į bylą nė vienos iš šalių pusėn, teismo sprendimas Tarnybos teisėms ir pareigoms įtakos neturi.

Tarnybos procesinė padėtis – dalyvaujantis byloje asmuo – valstybinio valdymo institucija, ji vaiko gyvenamosios vietos nustatymo bylose turi teisę savo atstovų asmenyje susipažinti su bylos medžiaga, duoti paaiškinimus, teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus ir pareiškiant prašymus.

Tarnyba, ištyrusi šeimos aplinkos sąlygas, privalo teismui pateikti išvadą dėl ginčo. Tai pagrindinė Tarnybos funkcija teismo procese, taip pat pagrindinis būdas apginti vaiko teises ir interesus, kadangi teismas priimdamas sprendimą privalo įvertinti Tarnybos pateiktą išvadą (LR CK 3.178 str. 2 d.). Teismas pasirengimo bylos teismo nagrinėjimo ar bylos teismo nagrinėjimo stadijoje nusprendęs, kad būtina surinkti tam tikrus įrodymus, kurie nėra pateikti, atsižvelgiant į Tarnybos uždavinius ir funkcijas, numatytas Tarnybos nuostatuose, gali pareikalauti Tarnybos surinkti ir pateikti teismui trūkstamus įrodymus, pavyzdžiui, sužinoti vaiko, dėl kurio gyvenamosios vietos nustatymo sprendžiamas ginčas, seserų ar brolių pažiūras į tai, jei jiems tektų gyventi skirtingose vietose. Teismo aktyvumas turi būti itin didelis, teismas turi siekti nustatyti visas bylai reikšmingas aplinkybes ir surinkti reikalingus įrodymus.

Tarnyba privalo teismui pateikti šeimos aplinkos, taip pat kiekvieno iš vaiko tėvų gyvenimo sąlygų aktus bei atlikti visų būtinų faktinių aplinkybių tyrimus. Tarnyba pagal galimybes privalo išsiaiškinti paties vaiko norus sprendžiamu klausimu, vaiko pažiūras į kitas bylai reikšmingas aplinkybes, vaiko interesų turinį. Tarnyba taip pat turi nustatyti ir įvertinti vaiko prisirišimo laipsnį prie kiekvieno iš tėvų, brolių, seserų ar senelių, kiekvieno tėvo dorovinius ir kitokius asmenybės bruožus, tėvų požiūrį į vaiko auklėjimą, vystymąsi, tėvų dalyvavimą vaiką auklėjant, išlaikant ir prižiūrint iki ginčo atsiradimo, santykius tarp vaiko ir kiekvieno iš tėvų, kiekvieno iš tėvų galimybes sudaryti vaikui tinkamas gyvenimo, auklėjimo ir vystymosi sąlygas, įvertinant tėvų darbo pobūdį, darbo režimą, materialinę tėvų padėtį ir kitas aplinkybes. Tam tikslui tarnyba pagal savo įgaliojimus gali kreiptis į valstybines ir privačias

įmones, įstaigas, organizacijas, institucijas, fizinius asmenis, galinčius suteikti reikalingos informacijos, duomenų ir kitokių įrodymų, patvirtinančių ar paneigiančių išvadai pateikti bei ginčui išspręsti būtinas aplinkybes.

Tarnyba privalo teismui pateikti motyvuotą išvadą, kurioje būtų pažymėta, su kuriuo iš tėvų nustačius vaiko gyvenamąją vietą, tai labiau atitiktų vaiko interesus. Jei išvadoje nėra suformuluotos tarnybos nuomonės, tai pripažįstama trūkumu: nagrinėjamu atveju tarnybos išvadoje nurodyta dėl ieškovės ir atsakovo buities sąlygų, tačiau nėra aiškiai suformuluotos nuomonės dėl šalių nepilnamečio sūnaus gyvenamosios vietos nustatymo⁴⁷. Tarnybos išvadą turi pasirašyti jos vadovas, šeimos buitinių ir moralinių sąlygų aktus – šiuos aktus surašę darbuotojai. Pateikta išvada turi būti suformuluota aiškiai ir motyvuotai. Joje turi būti nurodytos faktinės aplinkybės ir jų įrodymai, kuriais remiasi Tarnyba pateikdama išvadą. Tarnybos išvada, pateikta neviršijant įgaliotų asmenų kompetencijos bei laikantis atitinkamiems procesiniams dokumentams keliamų reikalavimų, laikoma oficialiuoju rašytiniu įrodymu ir turi didesnę įrodomąją galią (LR CPK 197 str. 22 d.). Tačiau remiantis įrodymų vertinimo taisyklėmis, ji teismui neturi iš anksto nustatytos galios (LR CPK 185 str. 2 d.), tai pažymėta ir LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2006. Todėl tarnybos išvada teismui nėra privaloma, tačiau bet kuriuo atveju, nesutikdamas su išvada, teismas privalo tai motyvuoti. Jeigu išvada neatitinka nustatytų reikalavimų ar joje nėra nustatyta privalomų faktinių aplinkybių teismas gali išvada nesiremti. LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2008 nesutiko su kasatoriaus teiginiais, kad teismai įvertino tik Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaikų teisių apsaugos tarnybos 2007 m. birželio 19 d. išvadą, palankią ieškovės motinai, bet neįvertino Utenos rajono savivaldybės administracijos vaikų teisių apsaugos skyriaus 2007 m. gegužės 11 d. pateiktos išvados, palankios kasatoriui. LAT patvirtino, kad pirmos ir antros instancijos teismai pagrįstai rėmėsi pirmąja, o ne antrąja išvada, nes pastaroji duota nepatikrinus realių buitinių mergaitės gyvenimo sąlygų ir nebendravus su nepilnamečiu vaiku, priešingai negu Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaikų teisių apsaugos tarnybos pateikta išvada. Utenos rajono savivaldybės administracijos Vaikų teisių apsaugos skyriaus išvadoje taip pat nėra duomenų, kad ieškovės motina netinkamai vykdo motinos valdžią. Be to, teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad apeliacinės instancijos teismas argumentavo, kodėl nesiremia Utenos rajono savivaldybės administracijos Vaikų teisių apsaugos skyriaus išvada. Pažymėta, kad nagrinėjant šią bylą nebuvo pažeistas CK 3.178 straipsnio 1 dalyje nustatytas reikalavimas sprendžiant ginčus dėl vaikų dalyvauti vaiko teisių apsaugos institucijai, nes byloje pateiktos Vilniaus miesto ir Utenos

⁴⁷ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2005.

rajono savivaldybės administracijų Vaikų teisių apsaugos tarnybų išvados ir jos į bylą buvo įtrauktos⁴⁸.

Tarnybos atstovai teismo posėdyje po bylos nagrinėjimo iš esmės, išklausę šalis, kitus dalyvaujančius byloje asmenis, liudytojų parodymus bei įvertinę kitus byloje esančius įrodymus, duoda paaiškinimus dėl pateiktos išvados ir kitų su byla susijusių klausimų. Teismas ir dalyvaujantys byloje asmenys gali duoti klausimus Tarnybos atstovams išvadai išsiaiškinti ir papildyti. Tarnybos atstovų duoti paaiškinimai nėra įrodymai (LR CPK 57 str.), tačiau į juos teismas atsižvelgia vertindamas Tarnybos pateiktą išvadą.

Taip pat į teismo posėdį išklausant vaiko pažiūras ir norus, kilus abejonėms dėl vaiko gebėjimų suformuluoti ir išreikšti savo pažiūras gali būti kviečiamas ekspertas psichologas. Skirtingai nuo vaiko teisių apsaugos tarnybos ekspertas nėra teisiškai suinteresuotas bylos baigtimi asmuo ir negali įstoti į bylą savo iniciatyva.

Siekdamas nustatyti ar vaikas pakankamai brandus, kad suformuluotų ir išreikštų savo pažiūras ir nuomonę, teismas gali paskirti psichologinę ekspertizę (LR CPK 87, 88 str.). Teismo ekspertizė gali būti skiriama ir kitais klausimais: kuris iš tėvų, atsižvelgiant į tėvų ir vaiko asmeninius bruožus, lytį yra tinkamesnis vaiko auklėtojas ir pan., pvz. LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-640/2002 nustatant vaiko psichologinės būsenos priežastis, nurodė, kad teismas turi išsiaiškinti ir tai, ar tokia M. K. psichologinė būseną nėra įtakojama vaiko senelių K. (jei taip, išsiaiškinti tokios įtakos laipsnį), kadangi iš byloje esančių duomenų matyti, jog atsakovė A. K. turi įtaką vaiko bendravimui su kitais asmenimis, riboja vaiko bendravimą su tėvu, nuteikinėja vaiką prieš tėvą (b.l. 40, 48), o tai gali neigiamai paveikti vaiko interesą bendrauti kartu su tėvu. Šiuo tikslu teismas gali skirti psichologinę ekspertizę, kadangi tai reikalauja specialių psichologinių žinių⁴⁹. Arba LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2002 - psichologinis tyrimas atliekamas su tikslu nustatyti ar vaiko ir tėvo tarpusavio santykiai problemiški.

Eksperto išvada pateikiama ir išdėstoma raštu ekspertizės akte (LR CPK 216 str. 1 d.), ji perskaitoma balsu teismo posėdyje (LR CPK 217 str. 1 d.). Eksperto išvadai išsiaiškinti ir papildyti gali būti pateikiami klausimai (LR CPK 217 str. 2 d.). Tačiau eksperto išvada, kaip ir vaiko teisių apsaugos tarnybos išvada, teismui neprivaloma ir įvertinama pagal vidinį teisėjo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku ir objektyviu byloje esančių įrodymų ištyrimu. LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2005 sutiko su apeliacinės instancijos teismu, kuris ištyręs teismo psichologinės ekspertizės turinį, atsižvelgdamas į tai, kad atsakovo dalyvavimas atliekant ekspertizę bei kitos nutartyje nurodytos aplinkybės galėjo turėti vaikui įtakos, teismai kritiškai

⁴⁸ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2008.

⁴⁹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-640/2002.

vertino ekspertizės išvadą apie vaiko norą gyventi su atsakovu⁵⁰. Bet teismo nesutikimas su eksperto išvada turi būti motyvuojamas bylos sprendime (nutartyje) (LR CPK 218 str.). Tačiau reikia pažymėti, kad skirti kiekvienu atveju teismo ekspertizę nėra privalu, jeigu tam nėra būtinybės – tai teismo diskrecijos teisė.

2. FAKTAI ĮTAKOJANTYS VAIKŲ GYVENAMOSIOS VIETOS NUSTATYMĄ

2.1. Vaiko interesas

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis numato, kad imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo institucijos, svarbiausia yra vaiko interesai. Vaiko teisių apsaugos įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punktas pabrėžia, kad visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus. Tokiu būdu Lietuvos teisės sistemoje yra įtvirtintas prioritetas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas (LR CK 3.3 str. 1 d.), reiškiantis, kad, tiek priimant teisės aktus, tiek juos taikant, tiek sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglamentuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar bet kokią kitą veiksmą vaiko interesų požiūriu bei užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti. Būtinybė visus klausimus susijusius su vaiku spręsti per vaiko interesų prizmę konstatuojamas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimo Nr. 35 (toliau – LAT nutarimas) 3 dalyje: kilęs ginčas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo sprendžiamas vadovaujantis vaiko interesais ir atsižvelgiant į jo norą. Analizuojant 2002-2009 m. LAT nutartis, kuriose sprendžiami vaikų gyvenamosios vietos klausimai taip pat nuosekliai įtvirtinama nuostata priimti sprendimus atsižvelgiant į vaikų interesus, tai nurodoma ir LR CK 3.174 straipsnio 2 dalyje - teismas ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo išsprendžia vadovaudamasis vaiko interesais, atsižvelgdamas į vaiko norą. Į vaiko norą gali būti neatsižvelgta tik tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams. Taikant šias nuostatas būtina atsižvelgti į tai, kad ginčo santykių teisinis reglamentavimas yra grindžiamas prioritetiniu vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu. Tai reiškia, kad teismas, sprenddamas šio pobūdžio ginčą, turi nustatyti, su kuriuo iš tėvų nustačius vaiko gyvenamąją vietą, tai labiau atitiks vaiko interesus.⁵¹“; Dėl vaiko interesų kaip svarbiausio kriterijaus, sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą,

⁵⁰ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2005.

⁵¹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-6/2004.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą pasisakė, formuodamas vienodą teismų praktiką⁵². Todėl galima padaryti išvadą, kad vaiko interesas yra svarbiausias kriterijus.

Bendraja prasme vaiko interesai yra jo požiūriu svarbūs, rūpimi dalykai, tai kas jam naudinga. Kaip vaiko interesas turėtų būti suprantamas kompleksas jo auklėjimo, raidos, materialijų ir kitokių priemonių, kurios turi jam padėti tapti subrendusia, savarankiškai gyventi visuomenėje pasirengusia asmenybe⁵³. Tačiau jokiame teisės akte, taip pat ir LAT nutarime nėra pateiktas vaiko interesų sąvokos apibrėžimas. To nėra padaręs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, tačiau 2002-2009 m. LAT savo nutartyse apibūdina atskirus vaiko interesų sąvokos elementus. Todėl tikslinga vaiko interesų sąvokos apibrėžimą formuluoti atsižvelgiant į LAT formuojamą praktiką. Aiškiausiai vaiko interesų sąvoka apibrėžta LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3-K-3-112/2002: vaiko interesai - tai vaiko teisės, numatytos ir garantuotos įstatymuose ir galimybė šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje. Ši vaiko interesų sąvoka nukreipia į kitus teisės aktus, kuriuose išdėstytos vaiko teisės: Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, LR švietimo įstatymą, LR specialiojo ugdymo įstatymą ir kitus teisės aktus. Todėl vaikų interesų sąvokos turinį sudaro vaiko teisės: gyventi ir augti, būti sveikam, teisė į individualybę, į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę, į gyvenamąjį būstą, į valstybės paramą ir išlaikymą, į mokslą, poilsį ir laisvalaikį ir t.t. Tokios vaiko teisės yra minimos ir LAT nutartyse: vienas iš vaiko interesų turinio elementų turėti nuolatinę savo gyvenamąją vietą, turėti savo namų aplinką⁵⁴. Tačiau teisės aktuose yra įtvirtintos ir vaiko pareigos, pvz.: LR Konstitucijos 41 straipsnis imperatyviai nurodo, kad asmenims iki 16 metų mokslas privalomas, todėl manome, kad į vaiko interesų turinį patenka ne tik vaiko teisės, bet ir pareigos.

Už vaiko interesų įgyvendinimą visų pirma yra atsakingi tėvai, tai išplaukia iš tėvų valdžios turinio. Tačiau sprendžiant ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo būtent teismas turi nuspręsti, gyvenimas pas kurį iš tėvų labiau atitiks vaiko interesus: vaiko gyvenamoji vieta nustatoma atsižvelgiant ne į tėvų, kurie pagal įstatymą yra lygūs, bet į vaiko interesus, o būtent, su kuriuo iš tėvų gyvendamas vaikas bus geriau prižiūrimas ir auklėjamas, kurio pakankamai geros materialinės sąlygos, kad kito iš tėvų atitinkamai remiamas jis galėtų deramai augti ir tobulėti⁵⁵. Todėl teismui šios kategorijos bylose suteikiamas aktyvus vaidmuo - nenustačius gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų, vaiko interesai gali būti pažeisti, kadangi nesant tarp tėvų susitarimo, galimi tolesni ginčai, kurių metu vaiką gali supti traumuojanti, psichologiškai neigiamai veikianti aplinka. Todėl vienam iš tėvų pareiškus ieškinį dėl vaiko

⁵² LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-555/2007.

⁵³ LR civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Vilnius: Justitia, , 2002. P. 314.

⁵⁴ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-735/2002.

⁵⁵ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2003.

gyvenamosios vietos nustatymo su juo, o kitam tėvui tokio reikalavimo nepareiškus, teismas spręsdamas ginčą turi nustatyti vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų nepriklausomai nuo to, ar tas tėvas, su kuriuo nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, yra pareiškęs tokį reikalavimą⁵⁶. Vaiko interesus pirmiausiai nulemia teigiamas vaiko, kaip sveikos, dorovingos, tvirtos bei intelektualios asmenybės, vystymasis, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius, kultūrinius, moralinius, turtinius ir kitokius poreikius. Atsižvelgiant į šias principines nuostatas, teismas, perduodamas vaiką iš vienu asmenų auklėjimui kitiems asmenims, privalo nustatyti, ar šie asmenys užtikrins reikiamas vaiko gyvenimo ir vystymosi sąlygas. Nors tėvai ir turi prioritetines teises vaikų auklėjimo srityje prieš kitus asmenis, tačiau sprendžiant klausimą dėl vaiko perdavimo tėvui (motinai), teismas taip pat turi išsiaiškinti, ar šis tėvas (motina) užtikrins reikiamas vaiko gyvenimo ir vystymosi sąlygas. Priešingu atveju būtų pažeistas prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas. Teismas turi nustatyti, ar tas iš tėvų, kuriam perduodamas vaikas, užtikrins pagrindinių vaikų teisių: gyventi ir sveikai vystytis, teisės į saugią socialinę aplinką įgyvendinimą ir pan.⁵⁷. Todėl teismui ypač svarbu nustatyti vaiko intereso turinio elementus ir įvertinti jų visumą, tam kad būtų priimtas teisingas ir teisėtas sprendimas. Spręsdamas ginčus dėl vaikų auklėjimo, teismas turi ieškoti balanso tarp vaikų ir tėvų interesų, tačiau visais atvejais turi vadovautis pagrindiniu įstatymuose įtvirtintu principu, jog vaiko teisės negali būti įgyvendinamos prieš jo interesus (LR CK 3.3 str. 3.174str., Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 1 p., Vaiko teisių konvencijos 3 str. 1 d., 18 str. 1 d.)⁵⁸. Kitas reikalavimas teismui nustatant vaiko intereso turinį susijęs su tuo, kad net tėvai vaiko interesus supranta skirtingai, priklausomai nuo jų pačių pažiūrų, išsilavinimo, moralinių ar kitų savybių, todėl teismas ex officio (savo iniciatyva) kiekvienoje byloje turi nustatyti konkretaus vaiko interesus. Vaiko interesų apsauga įtvirtinta teisės aktuose, todėl nustatydamas jų turinį teismas turi atsižvelgti į teisės aktuose įtvirtintas vaikų teises. Teismas negali remtis vienu iš vaiko interesų turinio elementu, o turi įvertinti jų visumą⁵⁹. Būtinybė kiekvienoje nagrinėjamoje byloje individualizuoti vaiko interesus ne išimtis, o taisyklė: kasacinio teismo praktika vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimu suformuota, ši praktika orientuoja teismus nagrinėjant bylą, vadovautis išimtinai vaiko interesais, kuriuos kiekvienoje nagrinėjamoje byloje būtina individualizuoti⁶⁰. Individualizavimas susijęs ir su tuo, kad vaiko interesai nėra vienalyčiai - vieni yra bendrieji: turėti tinkamas sąlygas vystymuisi, mokymuisi, bendrauti su savo artimais giminaičiais ir kt.; kiti yra individualūs konkretaus vaiko interesai, kurie priklauso nuo vaiko

⁵⁶ LAT nutartis civilinėje Nr. 3K-3-1136/2003.

⁵⁷ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-838/2002.

⁵⁸ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2002.

⁵⁹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-223/2003.

⁶⁰ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320/2006.

charakterio savybių, pomėgių, talentų ir kitų individualių savybių. Todėl teismas turi išsiaiškinti individualius vaiko interesus ir į juos atsižvelgti priimdamas sprendimą⁶¹.

Tad nustatant vaiko interesus visų pirma būtina atsižvelgti į paties vaiko norus, siekius, teikiamus prioritetus, tačiau tai nėra vaiko interesų turinį nulemianti aplinkybė. Svarbiausia yra objektyvieji kriterijai: nustatant vaiko interesų turinį, teismas turi vadovautis objektyviais kriterijais, nulemiančiais vaiko, kaip išsilavinusios, sveikos, aukštų moralinių savybių, tvirtos asmenybės, vystymąsi.⁶²; siekiant tinkamai užtikrinti vaiko teises į saugią aplinką, kuri sudarytų galimybes visapusiškai vystytis, atsižvelgtina į objektyvias gyvenimo sąlygas, kurias gali suteikti kiekvienas iš skyrium gyvenančių tėvų, įvertinant, kad vaiko interesai reikalauja suteikti vaikui galimybę turėti savo aplinką (tiek fizine, tiek socialine prasme), kurioje jis galėtų būti, užsiimti vaiko vystymuisi reikalingais dalykais, žaisti, būti apsaugotas nuo suaugusių kasdienių rūpesčių ir problemų bei pan.⁶³.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas savo 2002 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 35 Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium 4 punkte nurodyta, kad teismas sprendamas ginčą tarp skyrium gyvenančių tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turi išsiaiškinti ir nustatyti teisiškai reikšmingus faktus:

- 1) kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir interesų, panaudojant ir valstybės teikiamą paramą, įgyvendinimą;
- 2) kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas, t.y. tas sąlygas, kuriomis vaikui teks gyventi, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų;
- 3) vaiko norus ir pažiūras.

Analizuojant LAT 2002-2009 m. nutartis nustatėme, kad visose nutartyse yra laikomasi šių objektyviųjų kriterijų nustatymo reikalavimo: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2002: teismas turi išsiaiškinti ir nustatyti šiuos teisiškai reikšmingus faktus:

- 1) kiekvieno iš tėvų galimybę ir pastangas įgyvendinti teisės normose įtvirtintas pagrindines vaiko teises ir pareigas;
- 2) kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas, t.y. tas sąlygas, kuriomis vaikui teks gyventi, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų; vaiko norus ir pažiūras. Aiškindamasis šeimos aplinkos sąlygas, teismas turi nustatyti vaiko prisirišimo laipsnį prie kiekvieno iš tėvų, brolių, seserų ir kitų giminaičių;
- 3) kiekvieno iš tėvų dorovinius ir kitokius asmenybės bruožus;

⁶¹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1136/2003.

⁶² LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2003.

⁶³ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-411/2008.

4) požiūrį į vaiko auklėjimą, tėvų dalyvavimą vaiką auklėjant, išlaikant ir prižiūrint iki ginčo atsiradimo;

5) santykius tarp vaiko ir kiekvieno iš tėvų;

6) kiekvieno iš tėvų galimybes sudaryti vaikui tinkamas gyvenimo sąlygas ir kt.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-112/2002: teismas, nagrinėdamas kasatorės ir jos buvusio sutuoktinio ginčą dėl dukros K. B., gimusios (duomenys neskelbtini) gyvenamosios vietos nustatymo, aiškinosi reikšmingas bylos aplinkybes - kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas įgyvendinti dukros teises, sukurti jai saugią aplinką normaliam vystymuisi, nustatinėjo tėvų šeimos aplinkos sąlygas - materialines, buitines, psichologines, aiškinosi vaiko pažiūras ir norus, dukros prisirišimo laipsnį prie tėvų.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-338/2004: teismas sprendimu turi nustatyti vaiko gyvenamąją vietą su tuo iš tėvų, su kuriuo vaiko nuolatinis gyvenimas labiau atitiks jo interesus, išsiaiškinant kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų, įgyvendinimą, kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas, t.y. tas sąlygas, kuriomis vaikui teks gyventi, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, vaiko norus ir pažiūras.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-6/2004: teismas, priimdamas sprendimą byloje dėl nepilnamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turi įvertinti kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, šeimos aplinkos sąlygas, tarp jų tėvo (motinos) asmeninius bruožus ir kiekvieno iš jų realią galimybę sudaryti vaikui tinkamas sąlygas augti ir vystytis, vaiko ir tėvo (motinos) tarpusavio santykius ir jų pobūdį, vaiko prisirišimą prie tėvo (motinos), brolių (seserų) ir kitų giminaičių, vaiko norus ir kt.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2005 teismas, sprenddamas ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turi atsižvelgti į šiuos teisiškai reikšmingus faktus:

1) kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų, panaudojant ir valstybės teikiamą paramą, įgyvendinimą;

2) kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas, t. y. tas sąlygas, kuriomis vaikui teks gyventi, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų;

3) vaiko norus ir pažiūras.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2007: sprenddamas ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, kai tėvai gyvena skyrium, teismas turi atsižvelgti į tokius juridinius faktus: kiekvieno tėvo galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, taip pat panaudojant

valstybės teikiama paramą; kiekvieno tėvo šeimos aplinkos sąlygas, t. y. tas sąlygas, kuriomis vaikui teks gyventi, nustatčius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų; vaiko norus ir pažiūras.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2008: teismas, priimdamas sprendimą byloje dėl nepilnamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turi įvertinti kiekvieno iš tėvų pastangas ir galimybes užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, šeimos aplinkos sąlygas, tarp jų tėvo (motinos) asmeninius bruožus ir kiekvieno iš jų realią galimybę sudaryti vaikui tinkamas sąlygas augti ir vystytis, vaiko ir tėvo ar motinos tarpusavio santykius ir jų pobūdį, vaiko norus ir kt.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2009: teismas, priimdamas byloje sprendimą dėl nepilnamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turi įvertinti kiekvieno iš tėvų pastangas ir galimybes užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, šeimos aplinkos sąlygas, taip pat tėvo (motinos) asmeninius bruožus ir kiekvieno iš jų realią galimybę sudaryti vaikui tinkamas sąlygas augti ir vystytis, vaiko ir tėvo ar motinos tarpusavio santykius ir jų pobūdį, vaiko ir tėvo bei motinos, taip pat brolių ir seserų ryšį, vaiko norus ir kt.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pažymi, kad byloje nustatyti faktinės aplinkybės nėra savitikslis dalykas; faktai kiekvienoje byloje nustatomi tik tam ir tiek, kiek yra būtina teismui išsiaiškinti, kokią teisės normą reikia taikyti, siekiant teisingai išspręsti teisinį ginčą. Įrodinėjimo dalyką byloje lemia dalyvaujančių byloje asmenų nurodyti argumentai, įrodymai ir taikytina teisės norma.⁶⁴ Taip pat LAT pažymi, kad įvertindamas byloje surinktus įrodymus dėl tėvo ar motinos galimybės auklėti vaiką, teismas negali remtis vienu faktu, o turi įvertinti jų visumą vaiko interesų požiūriu ir tik tada daryti išvadą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo⁶⁵.

IŠVADOS:

1. Nėra suformuluotos vieningos visa apimančios vaiko intereso apibrėžimo sąvokos.
2. Vaiko intereso sąvoka apima vaiko teisės, numatytas ir garantuotas įstatymuose, tačiau vaiko intereso sąvokoje nėra akcentuojamos pareigos.
3. Vaiko interesų turinį sudaro: bendrieji vaiko interesai ir individualieji konkretaus vaiko interesai, kurie kiekvienoje byloje turi būti individualizuoti.
4. Nustatydamas vaiko gyvenamąją vietą, teismas privalo nustatyti vaiko interesų turinio elementus, o priimdamas sprendimą atsižvelgti į vaiko interesų turinio elementų visumą.

⁶⁴ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2003.

⁶⁵ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-411/2008.

5. Sprendžiant ginčą dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas objektyviųjų kriterijų, t.y aplinkybių nulemiančių svarbiausių vaiko interesų tenkinimą, nustatymą.

6. Vaiko interesas – tai vaiko teisės ir pareigos, numatytos ir garantuotos įstatymuose, bendrieji ir individualieji vaiko poreikiai, kuriuos užtikrina vaiko tėvai (ar įstatyminiai vaiko atstovai) įgyvendindami savo tėvų (ar kitų įstatyminių atstovų) teises ir vykdydami pareigas vaikų atžvilgiu.

7. Objektyvieji kriterijai – juridiniai faktai, aplinkybės, kurių visuma nustatoma ir įvertinama, kai būtina teismui išsiaiškinti, kokią teisės normą reikia taikyti, siekiant teisingai išspręsti teisinį ginčą dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo

8. Objektyvieji kriterijai yra:

- 1) kiekvieno iš tėvų galimybės ir pastangos užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą;
- 2) kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas;
- 3) vaiko norai ir pažiūros.

9. LAT 2002-2009 m. priimdamas sprendimus vadovaujasi LAT nutarime minimais kriterijais, jokių naujų kriterijų nenustatyta.

2.2. Tėvų galimybės ir pastangos.

Tėvų teisės ir pareigos vaikams yra išimtinės. Tai lemia principinė vaikų teisių apsaugos srities nuostata numatanti, kad vaiko teises pirmiausia privalo užtikrinti tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai (LR Konstitucijos 38 str. 6 d., Vaiko teisių konvencijos 5 str., Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 3 str., 4 str.7 d.). Tėvų teisė ir pareiga auklėti vaikus yra asmeninio pobūdžio, todėl negali būti perleista kitiems asmenims. Tėvo (motinos) atsisakymas nuo teisių ir pareigų savo nepilnamečiams vaikams negalioja (LR civilinio kodekso 3.159 str. 1 d.). Tėvai pagal savo sugebėjimus ir finansines galimybes turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje (LR Konstitucijos 37 str. 6 d., LR civilinio kodekso 3.155 str. 2 d., Vaiko teisių konvencijos 27 str. 2 d.)

Valstybė, gerbdama išimtinės tėvų teises auginti ir auklėti vaikus, įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustato įvairių formų paramą tėvams, auginantiems vaikus (LR Konstitucijos 39 str. 1,2 d., Vaiko teisių konvencija 3 str., 2 d.). Apsaugant viešąjį interesą - vaikų teises ir interesus – LR Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyti imperatyvūs reikalavimai vaikų auklėjimo

sirtyje. Jų turi laikytis tiek tėvai, tiek vaikai, pvz. LR Konstitucijos 41 str. 1 d. įpareigoja vaikus iki 16 metų amžiaus mokytis, o tėvus – imtis priemonių, užtikrinant sąlygas vaikui lankyti mokymo įstaigą. Atsižvelgdami į šiuos principus, teismai sprendami ginčus dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo tėvams gyvenant skyrium, turi įvertinti vaiko tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą. Vertinant vaiko tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, turi būti atsižvelgta į Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 4 ir 5 punktuose įtvirtintus principus, kuriais remiantis kiekvienam garantuojama galimybė būti sveikam ir normaliai vystytis. Teismai, nustatydami kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, turi įvertinti:

1) tėvo (motinos) galimybes sudaryti sąlygas vaikui sveikai vystytis. Šioms teisėms yra skiriamas didelis dėmesys. Vaiko teisė sveikai vystytis apima fizinę, protinę, dvasinę, moralinę, psichinę ir socialinę vystymąsi. Vaiko interesai reikalauja sudaryti tokias sąlygas vystytis, kad jis užaugtų sveikas, intelektualiai, dorovinga bei tvirta asmenybė. Tai kokias sąlygas būtina sudaryti priklauso nuo paties vaiko amžiaus, jo brandumo, sugebėjimų, talento, pažiūrų. Teismas turi įvertinti, ar aplinkoje, kurioje gyvena kiekvienas iš tėvų, gyvenimo būdą ir kita, objektyviai galimas tokių sąlygų sudarymas. Tuo tikslu tikrinama, renkama ir lyginama informacija apie tėvų gyvenamąją vietą, saugią ir sveiką aplinką: ...vertinant buitines tėvų ir vaikų gyvenimo sąlygas yra atsižvelgiama į tuo metu esančias konkrečias tėvų gyvenamosios vietos, t.y. namo, buto, kambario sąlygas⁶⁶. Teismas taip pat aiškinosi ir bylai reikšmingus duomenis apie atsakovę, nustatė, kad atsakovė charakterizuojama teigiamai (b.l.23), turi tinkamas sąlygas auginti dukrą, asmeninės nuosavybės teisėmis turi dviejų kambarių butą, butas prižiūrėtas, laiku mokami mokesčiai ir kt. Iš byloje esančių duomenų matyti, kad abu tėvai dirba, ieškovo pajamos didesnės nei atsakovės⁶⁷. Siekiant tinkamai užtikrinti vaiko teises į saugią aplinką, kuri sudarytų galimybes visapusiškai vystytis, atsižvelgtina į objektyvias gyvenimo sąlygas, kurias gali suteikti kiekvienas iš skyrium gyvenančių tėvų, įvertinant, kad vaiko interesai reikalauja suteikti vaikui galimybę turėti savo aplinką (tiek fizine, tiek socialine prasme), kurioje jis galėtų būti, užsiimti vaiko vystymuisi reikalingais dalykais, žaisti, būti apsaugotas nuo suaugusių kasdienių rūpesčių ir problemų bei pan. Tokias gyvenimo sąlygas teismų nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis gali geriau užtikrinti atsakovė, nes ji su dar trimis asmenimis gyvena keturių kambarių individualaus namo, kuris turi atskirą kiemą, dalyje, netoli yra vaiko lankoma pradinė mokykla. Tuo tarpu ieškovo nuomojamame bute gyvena keturi asmenys (tarp jų ir duktė G. K.) dviejuose

⁶⁶ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-595/2001.

⁶⁷ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-735/2002.

pereinamuose kambariuose⁶⁸. LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-6/2004 taip pat akcentuojamas vienos iš šalių gyvenimo sąlygų pranašumas ir tuo būdu konstatuojamas tos šalies didesnės galimybės sudaryti vaikui saugią aplinką: nustatytais faktinėmis aplinkybėmis gali geriau užtikrinti ieškovas, kadangi jis gyvena nuosavame trijų kambarių bute, kuriame vaikui yra skiriamas atskiras kambarys, butas tvarkingas, jaukus. Tuo tarpu atsakovė tokių vaiko gyvenimo sąlygų užtikrinti negali, gyvendama pas motiną bute, gyvena viename kambaryje su vaiku ir sugyventiniu, be to, iš bylos duomenų matyti, kad jos gyvenamoji vieta nėra pastovi.

2) nustatyti ar tėvai gali įgyvendinti vaiko teisę į individualybę ir jos išsaugojimą. Šios teisės turinį sudaro vaiko teisė į tautybę, pilietybę, vardą, pavardę, šeimos ryšių išsaugojimą. Todėl būtina įvertinti ar vieno iš tėvų gyvenamoji vieta yra užsienyje ir antro iš tėvų pastangas, veiksmus ir galimybes, sudarant sąlygas bendrauti su kitu iš tėvų ir giminėmis. Nustačius, kad vaikas bus auklėjamas tik kitos tautybės, nei yra vaikas, kultūroje, kad vaikui bus ribojama galimybė palaikyti ryšius su likusiu Lietuvoje tėvu (motina) ir kitais giminaičiais, teismas gali pripažinti, kad tėvas (motina) negali sudaryti sąlygų užtikrinti šios vaiko teisės įgyvendinimą.

3) ar tėvai nepažeidžia vaiko asmens orumą, teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę, t.y. įgyvendindami tėvų valdžią vaiko atžvilgiu, nepiktnaudžiauja šia savo teise. Tėvai turėdami išimtinės teises ir pareigas vaikų auklėjimo ir priežiūros srityje, siekdami realizuoti šias jiems suteiktas teises ir pareigas, turi teisę žinoti daugiau apie vaikų asmeninį gyvenimą nei kiti asmenys. Tačiau tėvų teisė kištis į vaikų gyvenimą nėra absoliuti, o pagrįsta tik tuomet, kai tai būtina tėvų pareigoms atlikti. Vaiko teisė į asmens neliečiamybę ir laisvę apima vaiko fizinę neliečiamybę, t.y. šios teisės pažeidimas yra bet koks nepagrįstas kišimasis paveikiant vaiko fizinę sveikatą, fizinį aktyvumą bei vaiko psichinę neliečiamybę, apsaugant vaiko psichinę, dvasinę, intelektualinę sritis. Tėvai, įgyvendindami savo tėvų valdžią vaikui, negali piktnaudžiauti savo teisėmis, naudodami tokius būdus, kurie pažeidžia vaiko garbę ir orumą. Pastebėję, kad vaiko teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, garbę ir orumą yra pažeidinėjama už šeimos ribų, pvz. Visuomenės informavimo priemonėse, mokykloje, užklausinės veiklos būreliuose, valstybinėse institucijose, tėvai turi aktyviai imtis priemonių užkirsti kelią šiems pažeidimams ir ginti vaiko teises.

4) vaiko teisės į mokslą užtikrinimas yra viena iš pagrindinių sąlygų lemiančių tinkamą tėvų teisų ir pareigų atlikimą. LR Konstitucijos 41 str. numatyta ne tik vaikų teisė į mokslą, bet ir pareiga vaikams iki 16 metų mokytis, o tėvams ar kitiems vaiko įstatyminiams atstovams imtis visų priemonių užtikrinant šios teisės ir pareigos vykdymą. Švietimo įstatyme taip pat numatytos tėvų (globėjų) pareigos užtikrinant vaikų teises švietimo srityje. Tėvų negalima pateisinti

⁶⁸ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-411/2008.

jokiomis aplinkybėmis, jei jie neužtikrina vaikų pareigos mokytis iki 16 metų vykdymo, išskyrus atvejus, kai tėvai to negali padaryti dėl susidariusių ypatingų aplinkybių (pvz.: sunkios ligos). LR Švietimo įstatyme numatyta, kad mokymas Lietuvos Respublikos valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse ir aukštesniosiose mokyklose yra nemokamas, todėl negalima vaikų teisės ir pareigos mokytis iki 16 metų nevykdymo pateisinti sunkia šeimos materialine padėtimi. Kai tėvai, naudodamiesi valstybės teikiama parama, negali tinkamai lavinti ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose, tai vaiko interesus labiausiai atitiktų jo ugdymas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje (lopšelyje, darželyje). Teismas, sprenddamas ginčą, visais atvejais turi išsiaiškinti kiekvieno iš tėvų požiūrį į vaiko mokymą, ugdymą, lavinimą;

5) vaiko teisės ir apribojimus darbo srityje. Tuo atveju, kai sprendžiamas ginčas dėl vaiko, kuris dirba, gyvenamosios vietos nustatymo, teismas turi išsiaiškinti, dėl kokių priežasčių vaikas dirba, ar darbas netrukdo vaikui mokytis, nekenkia jo sveikatai, fiziniam, protiniam, doro-
viniam, socialiniam vystymuisi ir įvertinti kiekvieno iš tėvų galimybę užtikrinti tinkamą šios teisės įgyvendinimą;

6) vaiko teisė būti apsaugotam nuo neigiamos socialinės įtakos. Įgyvendindami šią vaiko teisę tėvai ir kiti asmenys privalo apsaugoti vaiką nuo neigiamos socialinės aplinkos, t.y. nuo fizinio ar psichinio smurto demonstravimo, seksualinio išnaudojimo, jų įtraukimo į nusikaltamą ar kitą neteisėtą veiklą, ugdyti vaikui nuostatas prieš alkoholinių gėrimų vartojimą, rūkymą, draudžiant vaikui dirbti darbą, susijusį su tabako ar alkoholinių gėrimų gaminimu arba realizavimu, apsaugant vaiką nuo neteisėtų narkotinių ar kitų nuodingųjų priemonių bei medžiagų vartojimo, gaminimo ir platinimo bei seksualinio išnaudojimo. Teismas turi išsiaiškinti, ar aplinkoje, kur vaikui tektų gyventi, nėra asmenų, pažeidusių šią vaiko teisę. Taip pat teismas turi išsiaiškinti pačių tėvų požiūrį į šiuos neigiamus reiškinius bei į tai, kokių jie imasi priemonių, kad užkirstų kelią vaiką žaloti bei suteiktų jam saugią aplinką gyventi. Vaikas negali būti paliktas aplinkoje, kurioje yra asmenų, keliančių grėsmę vaiko saugumui.

Vaiko teisės būti apsaugotam nuo neigiamos socialinės aplinkos pažeidimai galimi šeimoje ir už jos ribų. Šeimoje jie gali reikštis aktyvia (seksualinis išnaudojimas, įtraukimas į girtavimą, smurtas) ir pasyvia (nesirūpinimas) forma. Teismas, gavęs duomenų dėl vaiko teisės į fizinę, psichinę sveikatą bei sveiką gyvenimo būdą pažeidimų, turi išsiaiškinti pačių tėvų požiūrį į šiuos neigiamus reiškinius bei į tai, kokių jie imasi priemonių, kad užkirstų kelią vaiką žaloti bei suteiktų jam saugią aplinką gyventi. Vaikas negali būti paliktas aplinkoje, kurioje yra asmenų, keliančių grėsmę vaiko saugumui. Tačiau manome, kad atsižvelgiant į išskirtinę vaiko teisę gyventi šeimoje, jis gali būti paimtas iš jį žalojančios aplinkos tik ypatingomis sąlygomis.

7) vaiko teisė į žodžio, minties, sąžinės ir religijos laisvę, teisę reikalauti, kad vaiko pažiūroms būtų skiriamas didelis dėmesys visose gyvenimo srityse. Siekiant nepažeisti

prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo būtina atsižvelgti į paties vaiko pažiūras, jo norus, kadangi nustatant kiekvieno konkretaus vaiko interesų turinį, būtina įvertinti jo norus ir pažiūras. Tėvai ir kiti asmenys, kurie priima sprendimus ar atlieka kitokius veiksmus, liečiančius vaikus, turi užtikrinti jiems galimybę išreikšti savo pažiūras šiais klausimais, ir atsižvelgus į jų amžių ir brandumą, skirti tam daug dėmesio. Teisė į žodžio laisvę turi būti užtikrinama įvairiose gyvenimo srityse, įvairiomis formomis, pvz.: leidžiant vaikui dalyvauti visuomeninėse organizacijose, užklasinėje ir kitoje veikloje, kurių metu vaikas turėtų galimybę reikšti savo mintis. LR Konstitucijos 26 str. 5 d. numato, kad tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal įsitikinimus. Tėvai rūpindamiesi vaiko religiniu auklėjimu, taip pat turi atsižvelgti į vaiko pažiūras šiuo klausimu, vaiko dvasinius, moralinius įsitikinimus, taip pat įvertinti, ar religinės bendruomenės apeigos, mokymas ir propaguojamas gyvenimo būdas neprieštarauja vaiko teisėms ir interesams. Atkreiptinas dėmesys, kad dažnai vaiko teisių ir interesų neatitinka sektų propaguojamos apeigos, mokymas ir gyvenimo būdas, todėl tokiais atvejais tėvai (globėjai) turi imtis priemonių apsaugoti vaiko teises ir interesus.

8) vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį. Poilsis apima fizinį ir protinį atsipalaidavimą ir miegą, laisvalaikis – laiką, kai vaikas veikia tai, ką jis nori. Ypač svarbu užtikrinti vaiko teisę žaisti, dalyvauti jo sugebėjimus ir amžių atitinkančiose pramoginiuose renginiuose, kultūriniame gyvenime, pačiam kuriant meno kūrinius, vaikui suteikiant galimybę būti vaiku. Užtikrinant vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį svarbiausia atsižvelgti į vaiko pažiūras, jo norus šios teisės realizavimo srityje, vaiko amžių, sveikatą ir poreikius. Teismai turi išsiaiškinti, kuris iš tėvų turi geresnes sąlygas ir sugebėjimus užtikrinti šią vaiko teisę, koks tėvų požiūris į šią vaiko teisę bei jos realizavimą.

9) negalios vaiko teisė turėti visavertį gyvenimą. Negalios vaikas turi lygias teises su sveikais vaikais aktyviai gyventi, vystytis, įgyti išsimokslinimą, atitinkantį jo fizines, protines galias ir pageidavimus, dirbti jam tinkamą darbą, dalyvauti kūrybinėje bei visuomeninėje veikloje. Negalios vaikas, atsižvelgiant į jo specifinius poreikius, turi teisę į specialią (ypatingą) priežiūrą. Asmeniui, kuris juo rūpinasi, teikiama socialinė, medicininė ir kitokia parama. Teismas turi įvertinti kiekvieno iš tėvų požiūrį, galimybę ir gebėjimą rūpintis negalios vaiko sveikata ir lavinimu, tėvų pareigų negalios vaikui vykdymą, kuris iš tėvų daugiau skyrė tam laiko ir dėmesio, ėmėsi priemonių gauti iš valstybės tam nustatytą specialią paramą. Sprendžiant ginčą dėl negalios vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, teismas turi išsiaiškinti kiekvieno iš tėvų galimybę ir gebėjimą rūpintis negalios vaiko sveikata ir lavinimu, tėvų pareigų negalios vaikui vykdymą. Vaiko interesus labiausiai atitiks tėvo (motinos) gebėjimas užtikrinti negalios vaiko teisę gyventi visavertį gyvenimą.

10) vaiko teisė bendrauti su atskirai gyvenančiu tėvu (motina): vaikų interesų patenkinimą turi užtikrinti abu tėvai nepriklausomai, ar jie gyvena kartu su vaikais, ar skyriumi. Tėvas (motina), su kuriuo pasilieka gyventi vaikai po santuokos nutraukimo, įgyja papildomų pareigų, iš kurių svarbiausia, o neretai - sunkiausia - užtikrinti vaikų bendravimą su tuo iš tėvų, su kuriuo vaikai negyvena⁶⁹. Tas iš tėvų, su kuriuo lieka vaikas, turi didesnes galimybes auklėti vaiką, tačiau tai nesumažina kito teisės dalyvauti vaiko auklėjime ir neatleidžia jo nuo šios pareigos. Todėl įstatymas ir įpareigoja tą iš tėvų, pas kurį gyvena vaikas, nekliudyti antrajam bendrauti su vaiku ir dalyvauti vaiko auklėjime. Ši taisyklė nustatyta taip pat ir dėl vaikų interesų, kurie reikalauja, kad vaikai būtų auklėjami abiejų tėvų⁷⁰. Nes tik įgyvendinant vaiko ir tėvo bendravimo teises yra išsaugomi vaiko šeimos ryšiai tėvams gyvenant skyrium. Todėl ypač svarbu sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos klausimą nustatyti ar ši vaiko teisė bus užtikrinta. Konstatavimas, kad vienas iš tėvų neužtikrins vaiko bendravimo su antruoju tėvų galimybės gali turėti lemiamą reikšmę priimant galutinį sprendimą pvz.: civilinėje byloje 3K-3-555/2007 buvo konstatuota, kad ieškovo požiūris, kad motina netinka auklėti vaikus, nepatvirtina jo pasiruošimo užtikrinti vaikų bendravimą su motina. Dukters auklėtoja paaikškino teismui, kad tėvas atsiliepdavo apie motiną blogai, o motina to nedarė; kai dukra negali būti su tėvu, ji paliekama su tėvo seserimi, o ne nuvedama pas motiną. Byloje nustatyti faktai, kad ieškovas nevykdė nustatytos laikinosios apsaugos priemonės - iki bylos išnagrinėjimo gyventi skyrium nuo šeimos, sukeldamas konfliktus. Tai patvirtina ieškovo polinkį auklėti vaikus neatsižvelgiant į jų pagrindinį norą neprarasti ryšio su tėvais, nepaisant to, su kuriuo liks gyventi. Kasacinio skundo pagrindinis argumentas - kad motina netinkamai elgiasi su vaikais - atskleidžia tėvo poziciją, kuri orientuota į nuostatą, jog motina neturėtų dalyvauti auklėjant vaikus. Šios aplinkybės patvirtina tėvo nusiteikimą siekti, kad motina nebeturėtų realios galimybės bendrauti su vaikais. Vaikai liko gyventi su mama, kuri tinkamiau užtikrina jų teises.

Norėdami įvertinti, į kurių vaiko teisių įgyvendinimą reikia atsižvelgti labiausiai, įvertinant tėvų pastangas ir galimybes jas užtikrinti, atlikome tyrimą, apklausiant apylinkės teismų teisėjus bei vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistus. Apibendrinus rezultatus nustatyta, kad tiek vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistai, tiek apylinkės teismų teisėjai beveik vienodai nurodė vaiko teises, kurių užtikrinimas, jų nuomone, turi didžiausią įtaką įvertinant tėvų pastangas ir galimybes: vaiko teisė augti sveikam, vaiko teisė į mokslą, vaiko teisė bendrauti su atskirai gyvenančiu tėvu (motina), teisė į gyvenimo sąlygas, būtinas fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi, vaiko teisė nuo neigiamos socialinės įtakos. Mažiausiai atsižvelgiama tėvų pastangas ir galimybes užtikrinti vaiko teises ir apribojimus darbo srityje bei

⁶⁹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-555/2007.

⁷⁰ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1176/2003.

vaiko teisę į religijos laisvę. Manytume, kad toks reitingavimas nesudaro galimybės neatsižvelgti, į kurias nors vaiko teises (jos visos vienodai svarbios), bet parodo, į kurių aktualiausių vaiko teisių užtikrinimą tiek teismai, tiek vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistai koncentruoja savo dėmesį bei dažniausiai susiduria praktikoje, vertinant tų teisių užtikrinimo tėvų galimybes ir pastangas. Taip pat toks reitingavimas parodo, kokio vaiko intereso turinio elementas (vaiko teises ir pareigos) gali turėti lemiamą reikšmę esant kelių elementų konkurencijai.

LAT savo nutartyse pripažįsta tėvų bendravimo su vaiku ir dalyvavimo vaiko auklėjime svarbą, todėl įtvirtina bendravimo privalomumą: tėvų, negyvenančių kartu su vaiku, teisė bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant yra asmeninio pobūdžio tėvų teisė, kurią įgyvendinti galima, kai kitas iš tėvų nekliudo šiam bendravimui, o pats bendravimas yra tiesioginis ir pastovus. Šios teisės įgyvendinimas reiškia ir įstatymu nustatytos tėvų pareigos bendrauti su vaiku bei dalyvauti jį auklėjant, įvykdymą. Ši tėvų asmeninė teisė ir pareiga turi būti vykdoma tik vaiko interesais. Tėvų dalyvavimas vaiko auklėjime yra būtinas, kad vaikas pilnavertiškai vystytųsi⁷¹. Deklaruojamas nuolatinumas ir pastovumas galimas tik įgyvendinant maksimalaus skyrium gyvenančio tėvo (motinos) bendravimo su vaiku principą, kuris yra įtvirtintas, tiek LR civilinio kodekso 3.175 str. 1 d., bei nuolat aptinkamas LAT nutartyse, kuriose nagrinėjami ginčai tarp skyrium gyvenančių tėvų dėl bendravimo su vaiku ir dalyvavimo jį auklėjant tvarkos nustatymo. Šis principas reiškia, kad tėvui(motinai) negyvenančiam kartu su vaiku neturi būti apribojimai bendrauti su vaiku (dėl vietos, būdo, sąlygų ir pan.), jeigu tai nereikalinga vaiko interesams apsaugoti. Teismas nustato skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarką, atsižvelgdamas į vaiko interesus ir sudarydamas galimybę skyrium gyvenančiam tėvui ar motinai maksimaliai dalyvauti auklėjant vaiką⁷². Iš čia išplaukia dar viena svarbi išvada - ši teisė nėra absoliuti. Tai įrodo ir JT vaiko teisių Konvencijos 9 str. 3 d., kurioje nurodyta, kad valstybės dalyvės gerbia vaiko, kuris išskiriamas su vienu ar abiem tėvais, teisę nuolat su jais bendrauti, išskyrus atvejus, kai tai nesuderinama su vaiko interesais⁷³. Tad sprendimas apriboti tėvo (motinos) bendravimą gali būti pateisinamas tiek kiek jis yra proporcingas vaiko interesams. Kadangi kiekvieno vaiko intereso turinys yra individualizuojamas, tad bendravimo apribojimas privalo būti taikomas konkrečiai konkrečiam vaiko situacijai. Minimalus bendravimas gali būti nustatomas tik tuomet, jei nuolatinis maksimalus bendravimas kenkia vaiko interesams, jeigu dažni susitikimai ir bendravimas su antruoju iš tėvų traumuoja vaiką psichologiškai, kai antrojo tėvo bendravimas ir auklėjimas visiškai neatitinka paties vaiko individualių interesų, norų ir

⁷¹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-650/2002.

⁷² LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2005.

⁷³ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija// Ratifikuota Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymu Nr. I-983// Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

pažiūrų, kai vaiko brandai ir pasaulėžiūrai yra daroma žalinga įtaka (LR CK 3.175 straipsnio 2 dalis). Civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2005 LAT konstatavo, kad teismų nustatytos bylos aplinkybės patvirtina, kad yra pagrindas atsakovui nustatyti minimalią bendravimo su vaiku tvarką: atsakovo nepagrįsti kaltinimai ieškovės sūnaus atžvilgiu, netinkamas elgesys su dukterimi, konfliktai su motina, turi neigiamą įtaką mažametės interesams ir jos savitarpio santykiams su broliu bei seserimi. Dėl to kasacinio skundo argumentai, kad teismai nepagrįstai pakeitė jo bendravimo su vaiku tvarką, atmestini⁷⁴. Tad svarbiausia nustatyti aplinkybes, leidžiančių manyti, kad tai pakenks vaiko interesams, nesant tokių aplinkybių – ribojimai negalimi. Tačiau maksimalaus bendravimo ir dalyvavimo vaiko auklėjime principo įgyvendinimas ypač pasunkėjo, kai Lietuva tapo Europos sąjungos (2004) nare bei pilnateise Šengeno erdvės valstybe (teritorija – 2007-12-21, oro erdvė – 2008-03-30), kai pilnai buvo įgyvendintas laisvas asmenų judėjimas bei supaprastėjo vaikų išvykimas į Šengeno erdvės valstybes. Tuo pačiu atsirado problemos su bendravimo tarp atskirai gyvenančių tėvo ir vaiko įgyvendinimu: tėvas (motina), su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, gali, net nepranešęs antrajam iš tėvų, išvykti ir laikinai ar nuolat įsikurti užsienio valstybėje, tokiu būdu be jokių objektyvių aplinkybių ir teismo sprendimo, ribojama tėvo galimybė maksimaliai dalyvauti vaiko auklėjime. Galimas šios problemos sprendimo būdas – įtvirtinti įstatyme tėvo, su kuriuo nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, pareigą pranešti apie vaiko gyvenamosios vietos pasikeitimą per nustatytą laikotarpį antrajam iš tėvų.

Taip pat manytume, kad bendravimo teisės, kaip vienos iš svarbiausių vaiko teisių, kurios dėka yra išsaugomi šeimos ryšiai ir leidžia jam augti bei vystytis abiejų tėvų įtakoje, neužtikrinimas turėtų būti pagrindas kreiptis į teismą su pakartotiniu ieškiniu dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Tačiau LAT formuoja kitokią praktiką, civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2003 nurodė, kad vaiko gyvenamosios vietos byloje kasatoriaus argumentai (trukdymas bendrauti su vaiku tėvui ir senelei) nėra šio ginčo dalykas ir negali būti įrodomuoju faktu reikalavimui patvirtinti ar paneigti, tai yra savarankiškas ginčas dėl vaikų. Tuo LAT patvirtino tos pačios bylos pirmos instancijos teismo argumentus: ginčai dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo ir skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaikais ir dalyvavimo juos auklėjant yra du savarankiški ginčai, o tai, kad šalys juos sprendžia įstatymo nustatyta tvarka, negali būti pripažinta vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo aplinkybe⁷⁵. Tačiau manytume, kad teismas turi ginti išimtinę tėvo (motinos) teisę dalyvauti auklėjant savo vaiką, jei nustato, kad antrasis iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta piktnaudžiauja savo padėtimi ir nepagrįstai trukdo tėvo (motinos) bendravimui su vaiku. Žinoma, turi būti ir vaiko

⁷⁴ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2005.

⁷⁵ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2003.

noras, kuris neprieštarautų vaiko interesams. Šią mūsų poziciją palaiko ir pusė apklaustų respondentų: tiek vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai, tiek apylinkės teismų teisėjai.

Kita problema susijusi su vaiko išvykimu į užsienį bei tėvų galimybių ir pastangų įgyvendinti vaiko teises, tame tarpe ir bendravimo, įgyvendinimu – ar išvykimo faktas gali būti pripažinta esmine aplinkybe reikšti pakartotinį ieškinį dėl vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo. Šeimos santykiai dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo yra tęstinio pobūdžio, pasikeitus aplinkybėms ar vienam iš tėvų, su kuriuo buvo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, atidavus vaiką auginti ir gyventi kartu su kitais asmenimis, antrasis iš tėvų gali reikšti pakartotinį ieškinį dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Tokią galimybę įtvirtina LR civilinis kodeksas. Teismo sprendimo rezoliucinėje dalyje teismas nurodo, tik tai, su kuriuo iš tėvų nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, bet nėra nurodomas adresas ar valstybė, todėl galima daryti išvadą, kad vaikas su tuo tėvu (motina) gali gyventi bet kurioje valstybėje. Tačiau faktinės aplinkybės, kurių pagrindu priimamas sprendimas, buvo nustatinėjamos bylos nagrinėjimo metu ir leidžia vienam iš tėvų turėti tam tikrą pranašumą prieš kitą tėvą įgyvendinant vaiko teises tik jau nustatytoje ir teismo įvertintoje aplinkoje, teritorijoje ir erdvėje. Išvykimas į užsienį – tai vaiko aplinkos keitimas, kuris suprantamas, kaip jo būsto, emocinių ryšių su jį supančiais žmonėmis, socialinės, kultūrinės vaiką supančios aplinkos, bendravimo galimybių keitimas, nepriklausomai nuo to, kad vaikas lieka gyventi su tuo pačiu tėvu (motina). Neginčijamas faktas, kad išvykus tėvui (motinai) su vaiku į užsienį visiškai nebeaišku, kokios materialinės, buitinės sąlygos, kokia šeimos aplinka, pagaliau nežinoma ir vaiko nuomonė šiuo klausimu. Kad esant tokiai situacijai kitas tėvas (motina) gali reikšti pakartotinį ieškinį dėl vaiko, su motina (tėvu) persikėlusio gyventi į užsienio valstybę, gyvenamosios vietos nustatymo įtvirtinta ir LAT nutarime⁷⁶. Čia akcentuojamas gyvenimas, tačiau ši sąvoka nepaaiškinama ir neapibrėžiama jokių terminu. Šiek tiek aiškumo duoda LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-506/2008, kurioje nurodyta, kad išvykimas į užsienį laikytina esmine aplinkybe, kai įsikuriama nuolatinei gyventi užsienio valstybėje: aplinkybė, jog atsakovė laikinai buvo išvykusi į Italiją ir ten buvo įsidarbinusi (dirbo nuo 2007 m. gruodžio 7 d. iki grįžimo į Lietuvą to paties gruodžio mėnesio pabaigoje), negalėjo būti pagrindu konstatuoti esminį faktinių aplinkybių, susijusių su vaiko gyvenimo sąlygomis, pasikeitimą, nes, asmeniui išvykus laikinai dirbti į užsienio valstybę, jo nuolatinė gyvenamoji vieta turi būti laikoma nepasikeitusia (CK 2.12 straipsnio 4 dalis). Tokiais atvejais teismas turi nustatyti aplinkybes, patvirtinančias asmens nuolatinės gyvenamosios vietos pasikeitimą, pvz., šeimos sukūrimas užsienio valstybėje, užsienio valstybės pilietybės įsigijimas, nekilnojamojo turto įsigijimas užsienio valstybėje, stojimas kitos valstybės tarnybon ir pan. Tačiau tokių

⁷⁶ LAT teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d Nr. 35 Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium// Teismų praktika, 2002, Nr. 17.

aplinkybių šioje byloje nenustatyta, todėl nėra pagrindo konstatuoti atsakovės nuolatinės gyvenamosios vietos pasikeitimą⁷⁷. Tačiau nesutiktume su tokia LAT praktika, nes ir išvykimas ilgesniems laikotarpiams keičia vaiko šeimos aplinką, gyvenimo sąlygas, tėvų galimybes įgyvendinti vaiko teises. Todėl tikslinga būtų pripažinti vaiko išvykimą į užsienį, nustačius tokio išvykimo terminą, esmine aplinkybe. Kad tokį terminą reikalinga nustatyti nurodė ir 35 proc. apklaustų vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų, ir netgi 75 proc. apylinkės teismų teisėjų. Tarp siūlomų terminų nurodoma: 3 mėn., 6 mėn., 12 mėn. Atsižvelgiant į respondentų nuomonę, manytume, kad toks terminas galėtų būti LR gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo 10 straipsnyje 2 dalyje⁷⁸ nurodytas 6 mėnesių terminas, įpareigojantis asmenis išvykstantiems ilgesniam nei šešių mėnesių laikotarpiui deklaruoti apie gyvenamosios vietos pasikeitimą.

Teismas priima sprendimą, su kuo vaikui gyventi, tik nustatęs ir įvertinęs visas tėvų pastangas ir galimybes įgyvendinti vaikų teises, tačiau kartais kuris nors vienas vaiko intereso turinio elementas yra pripažįstamas dominuojančiu ir jo pagrindu nustatoma vaiko gyvenamoji vieta. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje Nr. 3K-3-411/2008 nurodė, kad teismas sprenddamas dėl kiekvieno iš tėvų pastangų ir galimybių užtikrinti pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, privalo įvertinti, kokios yra tėvų galimybės ir pastangos užtikrinti vaiko teisę gyventi ir sveikai vystytis, vaiko teisę į identiškumą ir jo išsaugojimą, teisę į asmeninį gyvenimą, teisę laisvai reikšti pažiūras visais su juo susijusiais klausimais ir kt. Šioje byloje žemesnių instancijų teismai, nustatydami teisiškai reikšmingus faktus dėl šių teisių įgyvendinimo, padarė išvadą, kad abu tėvai, auklėdami vaiką ir bendraudami su juo, leidžia laisvai reikšti savo pažiūras visais su juo susijusiais klausimais, užtikrina jo teisę gyventi ir sveikai vystytis, gerbia jo teises ir laisves, užtikrina teisę į mokslą bei teisę į asmeninį gyvenimą. Spręsdami dėl vaiko teisės į identiškumą ir jo išsaugojimą, teismai vadovavosi psichologo išvada, kurioje nurodyta, kad moteriškumo ir lytinio identiteto jausmų formavimuisi būtinas nuolatinis, nenutrūkstamas motinos dalyvavimas dukters gyvenime. Taigi teismai, atsižvelgdami į tai, kad šiame gyvenimo etape mergaitės raidai reikšmingiausias yra nuolatinis, nenutrūkstamas motinos ir dukters bendravimas, nes mergaitės lytinis identitetas formuojasi tapatinantis su motina ir bendravimas su bet kuria kita moterimi jo neatstos, padarė pagrįstą išvadą, jog mergaitės nuolatinis gyvenimas su motina geriau užtikrins šios teisės įgyvendinimą⁷⁹. Tokiu būdu nors ir deklaruojama, kad sprendžiant ginčą dėl vaikų gyvenamosios vietos negalima teikti privilegijų tėvui ar motinai dėl lyties, vis dėlto motina kai kuriais atvejais turi pranašumą prieš tėvą. Kitais atvejais motinai pirmumo teisė į vaiko globą nustatoma atsižvelgiant į vaiko amžių: apeliacinės instancijos teismas neatsižvelgė į tai, kad I.P. yra tik aštuonerių metų, tokia

⁷⁷ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-506/2008.

⁷⁸ Žin., 1998, Nr. 66-1910, Nr. IX-858, 2002-04-23, Žin., 2002, Nr. 45-1711.

⁷⁹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-411/2008.

amžiuje jai dar labai reikalinga motinos globa⁸⁰. Tas pat konstatuojama ir LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-6/2004: mažamečiui vaikui yra reikalinga didesnė motinos globa, todėl motina, esant kitoms tėvų sąlygoms vienodoms, turi pirmenybės teisę vaiką auklėti.

Kai kuriose bylose teismas turi iširti užsienio valstybėse esančių tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, jų materialinę padėtį, socialinę padėtį ir kitas aplinkybes. Šioms faktinėms aplinkybėms išsiaiškinti teismas turi surinkti įvairius įrodymus, kurie yra užsienio valstybėje, pavyzdžiui, gauti iš užsienio valstybės vaikų teisių apsaugos institucijų informaciją dėl byloje nustatytinų faktinių aplinkybių, pažymas iš darboviečių apie šalių bei jų sutuoktinių darbo užmokestį, charakteristiką, pažymas iš registru apie šalių turimą nekilnojamąjį turtą ir pan. Įrodymai, esantys užsienio valstybėse, renkami tarptautinių dvišalių sutarčių dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, komercinėse ir šeimos bylose nustatyta tvarka. Tuo atveju, kai įrodymai yra renkami Europos Sąjungos valstybėse turi būti taikoma ne dvišalė sutartis, o 2001 m. Tarybos Reglamentas (EB) Nr.1206/2001⁸¹. Jeigu valstybė, kurioje renkami įrodymai nėra Europos Sąjungos nare ar tarp Lietuvos ir užsienio valstybės nėra sudarytos dvišalės sutarties, tačiau užsienio valstybė yra 1970 m. Hagos konvencijos⁸² dalyvė, tai įrodymai renkami šios Konvencijos nustatyta tvarka. Jei užsienio valstybė nėra Konvencijos dalyvė, prašymai suteikti teisinę pagalbą gali būti teikiami ir vykdomi diplomatiniais kanalais abipusiškumo pagrindu, t.y. kreipiantis į Teisingumo ministeriją, o šiai – į Užsienio reikalų ministeriją, kuri per savo diplomatinės ar konsulinės įstaigas kreipiasi į tam tikras užsienio valstybės institucijas.

IŠVADOS:

1. Tėvų pastangų ir galimybių užtikrinti pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimas susijęs su fizinėmis tėvų pastangomis ir galimybėmis užtikrinti vaikų teises: tinkamų gyvenimo, poilsio, laisvalaikio, sveikos aplinkos, bendravimo ir kitų sąlygų sudarymas.

2. Vertinant visų kriterijų visumą vaiko interesų atžvilgiu, lemiamą reikšmę gali turėti vienas iš dominuojančių kriterijų.

3. Vaiko bendravimas su atskirai gyvenančiu tėvu (motina), kaip vienas iš vaiko interesų elementų, turi ypač didelę svarbą šeimos ryšių išsaugojimui, tačiau šios teisės neužtikrinimas – nėra esminė aplinkybė kreiptis dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo.

4. Įstatyme įtvirtinto maksimalaus bendravimo principo apribojimai galimi tiek kiek jie suderinami su vaiko interesais.

⁸⁰ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-15/2006.

⁸¹ 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos Reglamentas dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose (EB) Nr. 1206/2001.

⁸² 1970 metų Hagos konvencija dėl įrodymų civilinėse arba komercinėse bylose paėmimo užsienyje// Žin., 2000, Nr. 44-1250.

5. Su tikslu apriboti vieno iš tėvų, su kuriuo vaikas gyvena, galimybes piktnaudžiauti savo padėtimi keičiant gyvenamąją vietą (ar išvykstant į užsienį) įstatyme įtvirtinti nuostatą, kad tėvas (motina) per nustatytą laikotarpį privalo informuoti antrąjį iš tėvų apie vaiko gyvenamosios vietos pakeitimą.

6. Tikslinga įstatyme įtvirtinti laikino išvykimo į užsienį terminą (pvz. 6 mėn.), kuris suteiktų teisę pakartotinai spręsti vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą.

7. Teismas renkant įrodymus yra aktyvus. Įrodymus apie tėvus, kurio buvimo vieta yra užsienio valstybėje, teismas gauna remdamasis tarptautiniais teisės aktais: jei vaikas ES valstybėje – Europos Tarybos reglamentu Nr. 1206/2001, jei ne ES valstybėje - 1970 metų Hagos konvencija arba dvišalių sutarčių nustatyta tvarka.

2.3. Tėvų šeimos aplinkos sąlygos.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato apžvalgoje Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą nurodoma, kad teismas sprendamas ginčą tarp skyrium gyvenančių tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turi išsiaiškinti kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas, t.y. tas sąlygas, kuriomis vaikui teks gyventi, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų. Reikia pažymėti, kad nustatant šį kriterijų akcentuojamas psichologinis emocinis ryšys - kad vaikas gyvenamoje aplinkoje jaustųsi saugus ir apgaubtas rūpesčiu bei meile, bendravimas su gyvenančios šeimos nariais nesudarytų vidinio diskomforto.

Todėl pirmiausia turi būti nustatytas vaiko prisirišimas prie kiekvieno iš tėvų, brolių, seserų (ir kitų giminaičių). Tai pažymi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse: aiškindamasis šeimos aplinkos sąlygas, teismas turi nustatyti vaiko prisirišimo laipsnį prie kiekvieno iš tėvų, brolių, seserų ir kitų giminaičių; ...aplinka, į kurią vaikas pateks, ir vaiko prisirišimas prie asmenų, su kuriais jam teks gyventi, yra svarbus faktorius, nustatant vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų⁸³. Nustatant vaiko prisirišimą prie tėvų reikia įvertinti vaiko ir tėvų santykius, jų pobūdį, ar santykiai neturi defektų: teismas, sprenddamas vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą, taip pat turi nustatyti ir atsižvelgti į santykius tarp vaiko ir kiekvieno iš tėvų, pirmiausia turi sužinoti paties vaiko pažiūras į jo santykius su tėvais, taip pat remdamasis kitais įrodymais nustatyti šių santykių pobūdį. Teismas turi įvertinti, kokie santykiai susiklostė tarp vaiko ir kiekvieno iš tėvų, t.y. ar tie santykiai paremti vien tik vaiko pavaldumu tėvui (motinai) ar abipuse meile ir pagarba. Jei santykiai yra konfliktiški, vaiko gyvenamosios vietos nustatymas su šiuo tėvu (motina) neatitinka vaiko interesų, išskyrus tuos atvejus, kai pats vaikas

⁸³ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3-3-58/2002.

yra linkęs į konfliktus ar negerai santykiai yra susiklostę su abiem tėvais⁸⁴; kolegija, remdamasi bylos duomenimis, sprendė, kad bylos nagrinėjimo metu dukters išsakytas noras prieštarauja vaiko interesams, nes itin glaudus vaiko ir tėvo ryšys nėra normalus šeimos santykių raidos rezultatas, bet vaiko pavaldumo tėvui pasekmė⁸⁵.

Taip pat reikia įvertinti ir pačių tėvų tarpusavio santykius ir jų pobūdį⁸⁶, tikrumą, nes jis turi tiesioginę įtaką vaiko prisirišimo formavimuisi – vieno iš tėvų netinkamas elgesys gali įtakoti prisirišimą: nustatymas prieš kitą iš tėvų, siekiant dirbtinai sumenkinti jo autoritetą, ar vaiko dėmesio užkariavimas dovanomis, pramogomis ir kt.

Prisirišimui didelę įtaką turi laikas, kurį vaikas gyveno su vienu iš tėvų: su kuriuo ir kiek laiko nuo gimimo, su kuriuo bylos nagrinėjimo metu, ar iš vis negyveno: teismas turi išsiaiškinti vaiko prisirišimą prie kiekvieno iš tėvų, t.y. aplinkybes, kurios nulemia tokį vaiko apsisprendimą. Tai yra svarbi sąlyga, nes būtent prisirišimo pagrindas (natūralus ar nulemtas netinkamo vieno iš tėvų elgesio ar nuomonės) nulemia vaiko ir tėvo ar motinos tarpusavio santykius. Sprendžiant apie vaiko prisirišimo laipsnį prie kiekvieno iš tėvų, būtina išsiaiškinti, su kuriuo iš tėvų ir kiek laiko vaikas gyveno nuo gimimo, su kuriuo iš tėvų vaikas gyvena bylos nagrinėjimo metu. Ypač svarbi vaiko ryšio su tėvu ar motina aplinkybė yra galimybė gyventi kartu, kai tėvas ar motina kartu su vaiku negyvena ar negyveno tam tikrą laiką.⁸⁷ Tai labai svarbu, ypač sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo klausimą – gyvenimas ilgesnį laikotarpį su vienu iš tėvų suformuoja glaudesnius vaiko ir vieno iš tėvų tarpusavio ryšius, jei tie ryšiai formuojasi natūraliai, vaikas jaučiasi saugiai ir patogiai jam įprastoje aplinkoje. Tokiu atveju norint nustatyti gyvenamąją vietą pas kitą iš tėvų reikia konstatuoti, kad aplinka, kurioje vaikas gyvena netenkina vaiko poreikių. Kai reikalaujama nustatyti vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, su kuriuo vaikas iki reikalavimo pareiškimo kartu negyveno, keičiant vaiko šeimos aplinką būtina nustatyti, kad esanti aplinka jam tapo nesaugi, nebeatitinka reikalavimų vaiko normaliam vystymuisi, o tokia aplinka jam būtų sukurta pakeitus vaiko gyvenamąją vietą nustatant ją su kitu iš jo tėvų. Kriterijai, lemiantys sprendimą nekeisti vaiko aplinkos: laikotarpis, kurį vaikas gyvena jo poreikius patenkinančioje aplinkoje, užtikrinančioje jo teisę į būstą; būsto sąlygos; vaiko poreikių tenkinimas; bendravimo ryšių susiformavimas; susiformavęs glaudus emocinis ryšys su vienu iš tėvų, su kuriuo vaikas jau gyvena kartu; ryšiai su kitais šeimos nariais, kartu gyvenančiais asmenimis; kitos aplinkybės, kurių pripažinimas svarbiomis sprendžiamas kiekvienoje konkrečioje byloje. Tarptautinėje ir Lietuvos teismų praktikoje akcentuojamas ilgesnis nei vienerių metų gyvenimo vaiko poreikius atitinkančioje aplinkoje terminas. Tokios

⁸⁴LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2005.

⁸⁵LAT nutartis civilinėje byloje 3K-3-357/2006.

⁸⁶LAT nutartis civilinėje byloje 3K-3-6/2004.

⁸⁷LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-411/2008.

aplinkos pakeitimas turi būti pateisinamas ir būtinas. Vienas iš kriterijų keisti vaiko gyvenamąją vietą tuo atveju, kai jis daugiau nei vienerius metus gyvena tam tikroje aplinkoje, – kad ta aplinka neatitiktų vaiko poreikių⁸⁸. Sprendžiant ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, būtina įvertinti aplinką, kurioje vaikas gyvena teismo sprendimo priėmimo momentu, jos tinkamumą vaiko vystymuisi ir nustatyti, ar yra būtinas vaiko interesams šios aplinkos keitimas. Aplinkos keitimas vaikui padaro tam tikrą socialinę, psichologinę žalą, sukelia emocinių išgyvenimų. Tarptautinės ir nacionalinės teisės normos užtikrina vaiko šeimos aplinkos apsaugą ir nesant būtino reikalingumo bei aiškaus, pakankamo pagrindo, nenumato vaiko šeimos aplinkos keitimo net ir tais atvejais, kai vaikui aplinka buvo sukurta pažeidžiant tam tikrus teisės normų reikalavimus (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. sausio 12 d. sprendimas byloje *Mihailova v. Bulgarija*). Kriterijai, lemiantys sprendimą nekeisti vaiko aplinkos: laikotarpis, kurį vaikas gyvena jo poreikius patenkinančioje aplinkoje, užtikrinančioje jo teisę į būstą; būsto sąlygos; vaiko poreikių tenkinimas; bendravimo ryšių susiformavimas; susiformavęs pastovus emocinis ryšis su vienu iš tėvų, su kuriuo vaikas jau gyvena kartu; ryšiai su kitais šeimos nariais, kartu gyvenančiais asmenimis; kitos aplinkybės, kurių pripažinimas svarbiomis sprendžiamas kiekvienoje konkrečioje byloje. Tarptautinė ir Lietuvos teismų praktika orientuota į ilgesnį nei vienerių metų gyvenimą vaiko poreikius atitinkančioje aplinkoje. Tokios aplinkos pakeitimas turi būti pateisinamas ir būtinas⁸⁹. Iš šių LAT nutarčių galime padaryti dar viena svarbią išvadą – ilgesnis nei vienerių metų gyvenimo pas vieną iš tėvų vaiko poreikius tenkinančioje aplinkoje – pagrindas nustatyti vaiko gyvenamąją vietą pas tą iš tėvų su kuriuo vaikas gyvena arba jos iš viso nekeisti.

Jeigu vaikas turi brolių ar seserų, reikalinga nustatyti kiek laiko ir kur jie yra gyvenę kartu, kur broliai ir seserys gyvena bylos nagrinėjimo metu, ar tėvai yra susitarę dėl šių nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos, kokie yra brolių ir seserų tarpusavio santykiai. Svarbu kokie yra brolių ir seserų norai sprendžiamu klausimu ir požiūris į tai, jei jų gyvenamoji vieta būtų skirtingose vietose, miestuose ar net valstybėse, nes brolių ir seserų atskyrimas, kai vaikai yra prisirišę vienas prie kito, mėgsta tarpusavyje bendrauti ir būti kartu, pažeistų vaikų interesus: sprendžiant kelių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo klausimą, abiejų tėvų lygiateisiškumas, auklėjant vaikus, negali būti realizuojamas išskiriant vaikus, nes vaikai gali būti išskirti tik tuo atveju, jeigu tai atitinka jų interesus. Derinant kelis reikšmingus faktus, nulemiančius vaiko gyvenamosios vietos nustatymą su vienu iš tėvų, esant kelis vaiko interesus atitinkančioms sąlygoms, nulemia tos, kurios labiausiai atitinka jo interesus, šiuo atveju – brolių neišskyrimas, ypač, jeigu juos išskyrus, bendravimas gyvenant skyriumi būtų apsunkintas dėl jų amžiaus, o dėl

⁸⁸ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-506/2008.

⁸⁹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320/2006.

šios priežasties nutrūktų brolių santykių harmoningas vystymasis⁹⁰; svarbus ne tik saugumas, bet turi būti sukurtos sąlygos neprarasti ryšio su broliu. Specialisto išvada, kad ryšys tarp vaikų silpnas, nesuteikia pagrindo juos atskirti, nes po to jų ryšys gali visiškai nutrūkti⁹¹; tais atvejais, kai šeimoje yra keletas vaikų, ginčas dėl vaikų perdavimo auklėti taip pat sprendžiamas vadovaujantis jų interesais. Nustatant vaikų gyvenamąją vietą, tokiu atveju reikia atsižvelgti į jų tarpusavio santykius, prisirišimą vienas prie kito ir kt. Atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, visi vaikai gali būti palikti auklėti vienam iš tėvų.⁹²

Tais atvejais, kai tėvas (motina) yra sudarę santuoką su kitais asmenimis ar gyvena su sugyventiniu, reikia išsiaiškinti tėvų gyvenimo partnerių požiūrį į vaiką, norą dalyvauti vaiką auklėjant ir gyventi kartu su juo, ar neturi ydingų priklausomybių, neserga vaiko sveikatai pavojingomis ligomis: sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, būtina išsiaiškinti aplinką, į kurią vaikas pateks, priėmus sprendimą. Todėl teismas turi išsiaiškinti visus asmenis gyvenančius su tėvu (motina), svarbu nustatyti tų asmenų požiūrį į vaiką ir vaiko požiūrį į juos bei vaiko norą gyventi kartu. Kai tėvai jau turi kitus sutuoktinius, teismas turi išsiaiškinti tų asmenų požiūrį į vaiką ir surinkti duomenis apie jų asmenines, dorovines savybes. Taip pat teismas turi išsiaiškinti ar šie asmenys nori dalyvauti vaiką auklėjant ir gyventi kartu su juo, ar jie neserga vaiko sveikatai pavojingomis ligomis.⁹³ Kai gyvenimo partneris turi savų vaikų ir vaikui gali tekti gyventi kartu su jais, privalu išsiaiškinti vaikų tarpusavio santykius, ar tarp vaikų nėra priešiško ir kitų aplinkybių, darančių neįmanomą jų gyvenimą kartu. Taip pat reikalinga išsiaiškinti ir kitų kartu gyvenančių asmenų: senelių, dėdžių, tetų ir kitų asmenų, santykius su vaiku.

Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas kiekvieno iš tėvų asmeninių bruožų, moralinių ir dorovinių savybių nustatymui ir įvertinimui vaiko interesų atžvilgiu: aiškindamasis šeimos aplinkos sąlygas, teismas turi nustatyti kiekvieno tėvo dorovinius ir kitokius asmenybės bruožus, tėvų požiūrį į vaiko auklėjimą, vystymąsi, tėvų dalyvavimą vaiką auklėjant, išlaikant ir prižiūrint iki ginčo atsiradimo, santykius tarp vaiko ir kiekvieno iš tėvų. Paprastai lemiamą reikšmę turi tėvų asmeniniai bruožai, santykiai su vaikais, požiūris į vaikus, moralinės charakteristikos, vaiko auklėjimo prioritetai.⁹⁴ Tuo tikslu yra renkami ir vertinami duomenys apie tėvų sveikatą - ar liga ir priklausomybės kelia pavojų vaiko sveikatai ir saugumui, ar tai nėra kliūtis tinkamai vaiką auklėti ir prižiūrėti bei gyventi kartu, teistumą, administracinį baustumą – kokius nusižengimus ar nusikaltimus yra padarę tėvai. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad vertinant tėvų asmenybės bruožus, jų požiūrį į vaiko auklėjimą, vystymąsi būtina atsižvelgti į tai, kokiai religinei

⁹⁰ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1296/2002.

⁹¹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-555/2007.

⁹² LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2009.

⁹³ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-223/2003.

⁹⁴ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2005.

bendruomenei jie priklauso. Teismas vaiko interesų požiūriu turi įvertinti, ar religinė bendruomenė Lietuvoje yra tradicinė, ar yra valstybės pripažinta, ar įstatymų nustatyta tvarka yra įregistruota, taip pat įvertinti religinės bendruomenės tradicijas, kanonus, statutus. Teismas nustatęs, kad religinės bendruomenės esančios privalomos ar įprastos elgesio taisyklės, skleidžiamas mokymas, idėjos prieštarauja vaiko interesams, o dėl aktyvaus tėvo (motinos) dalyvavimo jo veikloje tiesiogiai liečia vaiką, į tai atsižvelgia priimdamas sprendimą.

Kaip atskirą teisinį faktą būtina nustatyti tėvų dalyvavimą auklėjant, išlaikant ir prižiūrint iki kreipimosi į teismą ir po jo, atsižvelgiant į tai, kad LR Konstitucijos 38 str. 6 d. numatyta tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 6 str. kaip vieną iš pagrindinių vaiko teisių apsaugos garantijų numato tėvams pareigą sudaryti tinkamas sąlygas vaikui augti šeimoje, rūpintis juo. Šis įstatymas taip pat numato pareigą sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis ir tobulėti, auklėti savo vaikus humaniškais, dorais žmonėmis, nustato abiem tėvams vienodą pareigą rūpintis vaiko auklėjimu. Todėl teismas turi atkreipti dėmesį į tėvo (motinos) dalyvavimo auklėjant vaiką pastovumą ir tokio nedalyvavimo priežastis, įvertinti tėvų darbo pobūdį, užimtumą: kolegija laikė reikšminga aplinkybe, kad atsakovas yra labai užimtas, išvyksta į komandiruotes, todėl bus priverstas patikėti vaiko priežiūrą močiutei, tuo tarpu ieškovė turi galimybę daugiau laiko skirti vaiko auklėjimui ir priežiūrai.⁹⁵

Svarbu ir auklėjimo kokybė: ar vaikui yra įdiegiama tik jo galimybės naudotis teisėmis, bet ir vykdyti pareigas, atsakyti už savo poelgius šeimoje, mokymo bei auklėjimo įstaigose, darbe, socialinėje aplinkoje. Todėl tėvų auklėjimas, reikalaujant iš vaikų vykdyti jų pareigas, turi būti suprantamas kaip tinkamas tėvų pareigų atlikimas, o vaikui nepaklūstant tėvui (motinai) ir dėl to susiklostant blogiems tarpusavio santykiams, tokio tėvo (motinos) veiksmų negalima vertinti kaip vaikų interesų nepaisymą. Atkreiptinas dėmesys, kad ikimokyklinio amžiaus vaikui daugiau reikia motinos globos, kadangi tokio amžiaus vaiko priežiūra reikalauja daugiau švelnumo, atidumo ir kitų savybių, kurios daugiau būdingos moterims. Į šią aplinkybę atsižvelgiama tuomet, kai nepilnamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymas su bet kuriuo iš tėvų faktines aplinkybes vienodai atitiks jo interesus. Vaikui tapus vyresniam, vaiko gyvenamoji vieta gali keistis, jei pasikeičia reikšmingos faktinės aplinkybės.

Atlikto tyrimo metu gauti vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų bei apylinkės teismų teisėjų atsakymai leidžia daryti išvadą, kad šeimos aplinkos sąlygos yra vienas iš esmingiausių kriterijų sprendžiant vaikų gyvenamosios vietos klausimus: vaiko prisirišimas prie vieno iš tėvų, prie brolių ir seserų, vaiko gyvenimas su vienu iš tėvų (motina) iki bylos dėl gyvenamosios

⁹⁵ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-27/2005.

vietos nagrinėjimo yra daug svarbesni negu vieno iš tėvų geresnė materialinė padėtis ar didesnis gyvenamasis plotas, tėvo (motinos) priklausymas religinei bendruomenei ar tėvo (motinos) išsilavinimas.

IŠVADOS:

1. Tėvų šeimos aplinkos sąlygos - tai sąlygos, kuriomis vaikui teks gyventi, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, nustatant šį kriterijų akcentuojamas psichologinis emocinis momentas, kad vaikas gyvenamoje aplinkoje jaustųsi saugus ir apgaubtas rūpesčiu, bendravimas su gyvenančiais šeimos nariais nesudarytų vidinio diskomforto.

2. Nustatant vaiko prisirišimą prie kiekvieno iš tėvų, brolių ir seserų, kitų giminaičių ir jo laipsnį reikia išsiaiškinti:

- su kuriuo iš tėvų ir kiek laiko vaikas gyveno nuo gimimo;
- su kuriuo iš tėvų vaikas gyveno bylos nagrinėjimo metu;
- kur ir su kuo gyvena seserys, broliai, kokie jų tarpusavio santykiai;

3. Naujų sutuoktinių (sugyventinių) požiūris į vaiką, jo auklėjimą, duomenys apie asmenines, dorovines savybes, sveikatą, priklausomybes gali būti kliūtis nustatant vaiko gyvenamąją vietą.

4. Ginčo atveju nustatomi tėvų asmeniniai bruožai, moralinės, dorovinės savybės, sveikatos stovis, priklausomybės, teistumas, religija, dalyvavimas auklėjime, darbo pobūdis.

5. Tėvų ir vaikų santykiai turi būti paremti abipuse meile ir pagarba, o ne pavaldumu tėvams – tik tokie santykiai atitiks vaiko interesus.

6. Ilgesnis nei vienerių metų gyvenimo pas vieną iš tėvų vaiko poreikius tenkinančioje aplinkoje – pagrindas nustatyti vaiko gyvenamąją vietą pas tą iš tėvų su kuriuo vaikas gyvena arba jos iš viso nekeisti.

2.4. Vaiko norai ir pažiūros.

1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 12 straipsnis įpareigoja teismą ir kitas institucijas, sprendžiant ginčus dėl vaikų, išklaudyti vaiką, sugebantį išreikšti savo nuomonę. Tai reiškia, kad valstybės dalyvės garantuoja vaikui, gebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais su juo susijusiais klausimais ir suteikia galimybę būti išklausytam per bet kokį su juo susijusį teisminį ar administracinį nagrinėjimą.

LR civilinio kodekso 3.164 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad kai sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams; 3.174 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teismas

ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo išsprendžia vadovaudamasis vaiko interesais, atsižvelgdamas į vaiko norą. Į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tik tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams; 3.177 straipsnis – teismas nagrinėdamas ginčus dėl vaikų, privalo išklausti vaiką, sugebantį išreikšti savo pažiūras, ir išsiaiškinti vaiko norus. LR civilinio proceso kodekso 380 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad kai sprendžiamas bet kuris su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, - per atstovą. Priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 23 straipsnio 4 dalis numato, kad, sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos tėvams gyvenant skyrium, pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaiko, galinčio pareikšti savo nuomonę, interesus bei pageidavimus, su kuriuo iš tėvų jis norėtų kartu gyventi. Nei Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, nei ir nacionaliniai įstatymai, vaiko amžiaus ribos dėl vaiko apklausos nenumato, vaiko norai ir pažiūros turi būti išsiaiškinti nepriklausomai nuo jo amžiaus, svarbiausia, kad jis sugebėtų juos suformuluoti ir išreikšti. Todėl išryškėja pirma šio kriterijaus ypatybė – amžiaus ribos nebuvimas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimo Nr. 35 12 punkte taip pat nurodoma, kad vaiko norai ir pažiūros turi būti išsiaiškinti nepriklausomai nuo jo amžiaus, svarbiausia, kad jis sugebėtų juos suformuluoti ir išreikšti. Visais atvejais teismas, aiškindamasis vaiko pažiūras ir norus, turi išsiaiškinti, ar vaikas pakankamai brandus, kad juos suformuluotų ir išreikštų. Teismas, suabejojęs vaiko gebėjimu suformuluoti ir išreikšti savo pažiūras, gali į teismo posėdį pakviesti ekspertą psichologą. Siekdamas nustatyti, ar vaikas pakankamai brandus, kad suformuluotų ir išreikštų savo pažiūras ir nuomonę, teismas gali paskirti psichologinę ekspertizę.

Tad LAT nutarimas konstatuoja antrą šio vaiko norų ir pažiūrų kriterijaus ypatybę – vaiko reiškiančio nuomonę brandumas.

Labiau šį kriterijų išplėtojo bei nustatė kitas ypatybes Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo priimtose nutartyse. Priimant sprendimą, vaiko norams turi būti skiriamas didelis dėmesys. Tačiau vertinant vaiko norus ir skiriant tam dėmesį, turi būti atsižvelgta į vaiko amžių ir jo brandumą. Taip pat vaiko norų vertinimas priklauso ir nuo jų motyvacijos, kurią pateikia vaikas. Be to, vaiko norus būtina vertinti atsižvelgiant į kitas bylos aplinkybes, ypač į tai, ar vaiko norai atitinka jo interesus.⁹⁶ Priimant sprendimus dėl šios kategorijos ginčų, visais atvejais, jeigu tai neprieštarauja paties vaiko interesams, būtina atsižvelgti į vaiko norus. Dėl įvairių priežasčių vaiko norai ir interesai ne visuomet gali sutapti. Todėl kiekvienu atveju, išklaudus vaiko norus, reikia išsiaiškinti, ar jie neprieštarauja jo interesams.⁹⁷ Vaiko interesai ir norai gali nesutapti ir

⁹⁶ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 34-3-659/2004.

⁹⁷ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-776/2003.

dėl auklėjimo spragų. Konstatavus nesutapimą sprendimą būtina priimti vaiko interesais, pvz., jei nagrinėjant vaiko gyvenamosios vietos nustatymo bylą kitos aplinkybės yra tolygios, bet nustatoma, kad vienas iš tėvų nesiima priemonių dėl gabaus vaiko mokymo ir vaikas būtent tik dėl šios aplinkybės norėtų gyventi su juo, vis dėl to viršesnis šioje situacijoje yra vaiko interesas, kad jis gautų išsimokslinimą pagal savo gabumus, jo gyvenamoji vieta turėtų būti nustatyta su kitu iš tėvų. Todėl priimant sprendimą, vaiko norų vertinimas priklauso nuo jų motyvacijos (kuria pateikia vaikas, kadangi vaikas gali norėti likti pas tą iš tėvų, kuris mažiau jį prižiūri, yra ne toks reiklus ir pan., tačiau tai neatitinka vaiko interesų), vaiko amžiaus, brandumo ir kitų byloje nustatytų teisiškai reikšmingų faktų.⁹⁸ Čia išryškėja, dar dvi ypatybės, į kurias reikia atkreipti dėmesį – vaiko reiškiančio norą ir pažiūras – motyvaciją, bei vaiko norų atitikimas jo interesams. Aiškinantis tikruosius vaiko norus svarbu ir tai kokiomis aplinkybėmis susiformavo noras, t.y. ar noras atitinka tikrąją vaiko valią, ar yra vaiko pavaldumo motinai (tėvui), ar „papirkinėjimo“ pasekmė: teismo konstatuotas vaiko palankumo palaikymas perkant naujus daiktus, tėvo asmens idealizavimas ir sureikšminimas, atsakovo iš esmės skirtingas elgesys su jo veiksmis buvo pakankamas pagrindas kolegijai neatsižvelgti į vaiko pageidavimą ir toliau gyventi su tėvu⁹⁹. Aiškinantis noro formavimosi aplinkybes reikalinga remtis kitais kriterijais, pvz. šeimos aplinkos kriterijais: vertindamas vaiko išsakytą norą gyventi su tėvu ar motina, teismas turi išsiaiškinti vaiko prisirišimą prie kiekvieno iš tėvų, t.y. aplinkybes, kurios nulemia tokį vaiko apsisprendimą. Tai yra svarbi sąlyga, nes būtent prisirišimo pagrindas (natūralus ar nulemtas netinkamo vieno iš tėvų elgesio ar nuomonės) nulemia vaiko ir tėvo ar motinos tarpusavio santykius. Sprendžiant apie vaiko prisirišimo laipsnį prie kiekvieno iš tėvų, būtina išsiaiškinti, su kuriuo iš tėvų ir kiek laiko vaikas gyveno nuo gimimo, su kuriuo iš tėvų vaikas gyvena bylos nagrinėjimo metu. Ypač svarbi vaiko ryšio su tėvu ar motina aplinkybė yra galimybė gyventi kartu, kai tėvas ar motina kartu su vaiku negyvena ar negyveno tam tikrą laiką.¹⁰⁰

Itin svarbu yra įvertinti ar ir išreikštas noras neprieštarauja vaiko interesams. Vaikas turi suvokti savo tikrąjį interesą, tėvų veiksmus jo nuomonės formavime ir jo pasekmes. Nors amžiaus riba nuo kada vaikas gali reikšti norus ir pažiūras nėra nustatyta, tačiau akivaizdu, kad kuo mažesnis vaikas, tuo jį lengviau yra paveikti, jis negali suprasti savo intereso, išreikšti tvirtą motyvuotą norą. Todėl kelia abejonių, bent jau ikimokyklinių amžiaus vaiko norų išklauskymas. Tai konstatuoja ir LAT savo nutartyse: apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad šalių sūnus yra mažametis, ikimokyklinio amžiaus, nepakankamai subrendęs, kad aiškiai išreikštų savo norus. Teisėjų kolegija sutinka, kad nurodytos aplinkybės turi reikšmės taikant LR CK 3.174

⁹⁸ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2003.

⁹⁹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2006.

¹⁰⁰ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-411/2008.

straipsnio 2 dalį, nes dėl nesubrendimo vaiko norai ir interesai ne visuomet gali sutapti.¹⁰¹šešerių metų vaikas neturi tvirtos nuomonės, su kuriuo iš tėvų jis norėtų gyventi..... šalių sūnus vienu metu teigė, kad nori gyventi su tėčiu, kitu – kad su mama. Laikydama, kad byloje yra pakankamai duomenų padaryti išvadą, kad šalių sūnus nėra pakankamai brandus, jog įvertintų situaciją, suformuluotų ir išreikštų savo pažiūras ir nuomonę, kuri atitiktų jo interesus;¹⁰² šalių mažamečio sūnaus R. išreikštas noras gyventi kartu su tėvu prieštarauja jo interesams, teismas atsižvelgė į mažamečio vaiko nuomonės nepastovumą;¹⁰³atsižvelgdama į bylos medžiagą, į ginčo šalių dukters jauną amžių ir dėl to ribotą galimybę išsiaiškinti jos tikrąjį norą gyventi su vienu iš tėvų.¹⁰⁴ Tačiau yra ir kita nuomonė: LR CK trečiosios knygos komentaro autoriai mano, kad jau trejų metų vaikas gali būti išklaudytas.

LAT savo nutartyse nurodo ir kitus atvejus, kai teismas neatsižvelgia į vaiko nuomonę. Vienas iš tokių, kai tarpusavyje konkuruoja keli vieno vaiko interesai: įvertinę šalių dukters išreikštą norą gyventi su tėvu, pagrįstai jo netenkino, konstatavę kitų byloje nustatytų aplinkybių, lemiančių dukters interesą gyventi kartu su motina ir broliu, viršenybę;¹⁰⁵ teismas nustatė, kad vaikas prisirišęs prie tėvo, jo santykiai su tėvu geresni, bet, priimdamas sprendimą, prioritetiniu faktu pripažino berniuko prisirišimą prie brolio Roko. Brolių neišskyrimas atitinka abiejų vaikų interesus, todėl kolegija konstatuoja, kad derinant kelis reikšmingus faktus, nulemiančius vaiko gyvenamosios vietos nustatymą su vienu iš tėvų, esant kelis vaiko interesus atitinkančioms sąlygoms, nulemia tos, kurios labiausiai atitinka jo interesus, šiuo atveju – brolių neišskyrimas, ypač, jeigu juos išskyrus, bendravimas gyvenant skyriumi būtų apsunkintas dėl jų amžiaus, o dėl šios priežasties nutrūktų brolių santykių hormoningas vystymasis.¹⁰⁶

Arba esant šeimoje dviem vaikams – atsižvelgiant į kito vaiko interesą: teisėjų kolegija iš dalies sutinka su kasaciniame skunde išdėstytais argumentais, kad apeliacinės instancijos teismas, sutikdamas su pirmosios instancijos teismo sprendimo motyvais dėl šalių sūnaus E. gyvenamosios vietos nustatymo kartu su tėvu, o dukters E. – su motina, neišsiaiškino, ar sūnaus noras gyventi su tėvu neprieštarauja abiejų vaikų interesams, kai jų tarpusavio santykiai neprieiški ir sesuo nori gyventi kartu su broliu.¹⁰⁷

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad vaiko nuomonė, pareikšta dėl jo gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų, nėra išskirtinė ar privaloma teismui, o tuo labiau nevienareikšmis noras, kuris turi būti vertinamas kartu su įrodymu dėl tėvo ar motinos galimybių

¹⁰¹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2005.

¹⁰² LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-27/2005.

¹⁰³ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-49/2009.

¹⁰⁴ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2005.

¹⁰⁵ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-555/2007.

¹⁰⁶ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1296/2002.

¹⁰⁷ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2009.

auklėti vaiką, prisirišimo laipsnio ir jam turėjusių aplinkybių visuma ir visų byloje nustatytais aplinkybėmis. Nuomonė gali įgyti svariausio įrodymo byloje reikšmę jei ji atitinka byloje surinktus įrodymus ir jei neprieštarauja vaiko interesams. Todėl esant vaiko norų ir interesų susidūrimui į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tik tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams. Priimant sprendimus dėl šios kategorijos ginčų, visais atvejais, jeigu tai neprieštarauja paties vaiko interesams, būtina atsižvelgti į vaiko norus. Dėl įvairių priežasčių vaiko norai ir interesai ne visuomet gali sutapti. Todėl kiekvienu atveju, išklausus vaiko norus, reikia išsiaiškinti ar jie neprieštarauja jo interesams.¹⁰⁸

Kaip jau minėjome įstatymuose yra įtvirtinta vaiko teisė būti išklausytam – tik tokiu būdu įgyvendinama vaiko teisė reikšti nuomonę visais su juo susijusiais klausimais. Vaiko išklausymo teisme tikslas – išsiaiškinti susijusius su vaiku klausimus, jo pažiūras, ir norus. Šie reikšmingi faktai padeda nustatyti vaiko interesus ir patį maksimaliausią tų interesų apsaugos būdą bylos nagrinėjimo momentu.¹⁰⁹ Instrukcijoje dėl ataskaitų apie žmogaus teises (*The Manual on Human Rights Reporting*) pažymėta, kad Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnyje nustatyta vaiko teisė būti išklausytam gali būti realizuota įvairiais būdais: tiesiogiai, per atstovus ar kitus tam tinkamus asmenis, bei nurodė, kad visi šie būdai yra galimos alternatyvos, kiekvienas iš jų nustatytas tam, kad suteiktų vaikui geriausias galimybes išreikšti savo nuomonę laisvai ir informatyviai. Atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos konvencijos preambulėje pabrėžtą vaiko psichinį nebrandumą, į tai, kad teismas imdamasis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų svarbiausia turi vadovautis vaiko interesais, taip pat įvertinant tai, kad vaiko apklausa teisme gali žaloti jo psichiką, darytina išvada, kad vaiko norus ir pažiūras teismas gali aiškintis ne tik vaiką išklausančias tiesiogiai teismo posėdžio metu, bet taip pat ir išklausančias per atstovą. Tokią pat savo poziciją įtvirtina ir LAT savo nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-1006/2002: vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras turi būti išklausytas teisme tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, per atstovą, per kurį vaiko pažiūros ir norai išklausomi, kai vaiko išklausymas teismo posėdyje prieštarautų vaiko interesams dėl vaiko jautrumo, sveikatos būklės ir pan. Vaiko pažiūros ir norai gali būti teismo išsiaiškinami pavedant tai padaryti valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai, vaiko pedagogams, auklėtojams, socialiniams darbuotojams, psichologams, taip pat jo pažiūras gali aiškintis ir pats teismas, pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje, pasikviečiant tėvus ir vaiką pokalbiui.¹¹⁰ Teismas aiškindamasis vaiko norus, turi užtikrinti, kad jie būtų išreikšti laisvai, nepatiriant jokios prievartos, spaudimo ar kitokios įtakos, kurie turėtų reikšmės neteisingam jų išreiškimui. Todėl būtina nustatyti, ar vaikas išreiškė tikruosius savo norus, ar nebuvo įtakos

¹⁰⁸ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-776/2003.

¹⁰⁹ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1296/2002.

¹¹⁰ LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1006/2002.

vaiko tėvų, o ypač to tėvo, su kuriuo vaikas paskutiniu metu gyveno. Kaip jau minėjome, kad vaiko norai gali būti išsiaiškunami:

- 1) teismo posėdžio metu;
- 2) ikiteisminio nagrinėjimo stadijoje.

Išklausant vaiko norus ir pažiūras teisme, be vaikų teisių apsaugos institucijos atstovo, gali būti kviečiamas pedagogas ir (ar) psichologas. Vaiko norų ir pažiūrų išklausymo laikui, teismo nuožiūra, gali būti pašalinamas iš teismo posėdžių salės kuris nors dalyvaujantis byloje asmuo (asmenys), pvz. tėvai, o šiam asmeniui (asmenims) sugrįžus į posėdžių salę, turi būti pranešti vaiko išreikštos pažiūros ir norai. Laikantis nuostatos, kad vaiką reikia apklausiant kuo neformalesnėje aplinkoje, tikslinga teismuose įrengti atskiras patalpas – vaikų kambarius, kuriuose vaikams artima aplinka. Taip pat svarbu vaiką paruošti teismo posėdžiui: atsižvelgiant į jo amžių ir suvokimą paaiškinti vaikui kur ir kokių tikslu jis bus kviečiamas. Tai galėtų daryti tėvai, vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojai ar kiti specialistai.

Jei pasirengimo bylos teismo nagrinėjimo stadijoje, teismas paveda įstaigoms ar asmenims išsiaiškinti vaiko norą, su kuriuo iš tėvų jis norėtų gyventi, taip pat vaiko pažiūras klausimais, galinčiais turėti įtakos teisingam bylos išsprendimui, tikslinga nustatyti vaiko požiūrį į gyvenamosios vietos pasikeitimą: tektų pakeisti gyvenamąją vietą (pvz., rajoną, miestą, valstybę) pakeisti ikimokyklinę ir mokymo įstaigą, vaiko požiūrį į tėvo (motinos) sutuoktinį (sugyventinį), vaiko santykius su giminaičiais, draugais ir pan. Asmenys, kurie teismo pavedimu tiesiogiai bendrauja su vaiku ir aiškinasi jo norus ir pažiūras, turi tai daryti kuo neformalesnėje aplinkoje ir neformaliais būdais, sudarant vaikui sąlygas laisvai išreikšti savo norus ir pažiūras, t.y. šalia vaiko neturi būti tėvo (motinos), kitų giminaičių ar asmenų, suinteresuotų paveikti vaiką išreiškiant jo norus ir pažiūras. Tokios sąlygos geriausiai būtų sudarytos darželyje, mokykloje ar kitoje vaikui įprastoje vietoje, nes vaikas patekęs į jam nežinomą aplinką, gali jaustis nejaukiai ir dėmesį sutelkti į aplinkos studijavimą, o ne į dialogą. Pavedime tam tikram asmeniui (institucijai) apklausti vaiką teismas turi aiškiai nurodyti, kokiais klausimais turi būti sužinoti vaiko norai ir pažiūros. Visais atvejais asmuo (institucija), apklausantis vaiką, turi išsiaiškinti, ar vaikas pakankamai brandus, kad suformuluotų ir išreikštų savo norus ir pažiūras. Asmuo (institucija), kuriam pavesta apklausti vaiką, padaręs išvadą, kad vaikas nesugeba suformuluoti ir išreikšti savo pažiūrų, apie tai turi informuoti teismą, išdėstyti tokios išvados motyvus.

Vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu, arba kitais vaiko pasirinktais būdais, todėl galime padaryti prielaidą, kad vaikas, kuris dar nemoka rašyti savo pažiūras gali net nupiešti, pvz. paprašytas nupiešti savo šeimą keturių metų vaikas save nupiešė šalia mamos, o tėvą – lapo kampe. Tačiau išvadas tokios „nupieštos“ nuomonės turėtų daryti specialistas – psichologas.

Taip pat reikia pažymėti, kad vaiko nuomonės pasikeitimas pripažįstama esminė aplinkybė kreipiantis į teismą su pakartotiniu ieškiniu dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo.

Vis dažniau pasitaiko atveju, kai reikia sužinoti pažiūras, norus vaiko, kuris su vienu iš tėvų yra užsienyje. Čia pasireiškia aktyvus teismo vaidmuo – jis gali kreiptis į užsienio valstybės vaiko teisių apsaugos institucijas, ar įstaigas, kurios atsakingos už vaikų teisių apsaugą bei įpareigoti jas sužinoti vaikų nuomonę ir pažiūras bylai reikšmingais klausimais. Vaiko norai ir pažiūros, kaip ir visi kiti renkami įrodymai, esantys užsienio valstybėse, sužinomi tarptautinių dvišalių sutarčių dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, komercinėse ir šeimos bylose nustatyta tvarka. Tuo atveju, kai įrodymai yra renkami Europos Sąjungos valstybėse turi būti taikoma ne dvišalė sutartis, o 2001 m. Tarybos Reglamentas (EB) Nr.1206/2001 Dėl teismų bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ir komercinėse bylose.¹¹¹ Jeigu valstybė, kurioje renkami įrodymai nėra Europos Sąjungos nare ar tarp Lietuvos ir užsienio valstybės nėra sudarytos dvišalės sutarties, tačiau užsienio valstybė yra 1970 m. Hagos konvencijos dėl įrodymų paėmimo civilinėse ir komercinėse bylose paėmimo užsienyje¹¹² dalyvė, tai įrodymai renkami šios Konvencijos nustatyta tvarka. Jei užsienio valstybė nėra Konvencijos dalyvė, prašymai suteikti teisinę pagalbą gali būti teikiami ir vykdomi diplomatiniais kanalais abipusiškumo pagrindu, t.y. kreipiantis į Teisingumo ministeriją, o šiai – į Užsienio reikalų ministeriją, kuri per savo diplomatinės ar konsulinės įstaigas kreipiasi į tam tikras užsienio valstybės institucijas. Tokia galimybe pasinaudojo Mažeikių rajono apylinkės teismas nagrinėdamas civilinę bylą Nr.2-1030-721/2009, kurioje tėvas kreipėsi su pakartotiniu ieškiniu dėl keturių vaikų gyvenamosios vietos su juo nustatymo. Bylos aplinkybės: mama, su kuria buvo nustatyta vaikų gyvenamoji vieta išvyko dirbti į Italiją, tačiau dėl netinkamo mamos elgesio, girtavimo, vaikai buvo apgyvendinti auklėjimo įstaigoje Sumirago mieste (Italija). Mama nesutiko su pareikštu ieškiniu, motyvuodama, tuo, kad sėkmingai gydėsi nuo piktnaudžiavimo alkoholiu, ir mano, kad vaikus galinti auginti pati, todėl buvo konstatuotas ginčas, kurio išsprendimui, be kitų nustatytų aplinkybių svarbi ir vaikų nuomonė. Todėl Mažeikių rajono apylinkės teismas priėmė nutartį, kurioje buvo suformuluoti klausimai:

- su kuriuo iš tėvų norėtumėte gyventi?
- dėl kokių priežasčių renkatės mamą (tėtį)?
- su kuriuo iš tėvų yra lengviau bendrauti?
- kuris iš tėvų jums skiria daugiausiai dėmesio?

¹¹¹ 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos Reglamentas dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose (EB) Nr. 1206/2001.

¹¹² 1970 metų Hagos konvencija dėl įrodymų civilinėse arba komercinėse bylose paėmimo užsienyje// Žin., 2000, Nr. 44-1250.

Šie klausimai buvo išversti į italų kalbą ir remiantis Tarybos Reglamentas (EB) Nr.1206/2001 Dėl teismų bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ir komercinėse bylose išsiųsti į Milano teismą, kad būtų užduoti vaikams.

Apibendrinus galima padaryti išvadą, kad tokiu būdu vaikas yra aktyvus dalyvis sprendžiant bet kokį su juo susijusį ginčą tarp jo tėvų. Tačiau kyla klausimas ar šis dalyvavimas nekenkia pačiam vaikui, jo psichinei sveikatai, santykiams su tėvais. Mokslinėje literatūroje nėra vieningos nuomonės dėl tokio vaiko vaidmens, vieni teoretikai tai laiko trūkumu, nes: 1) tai užkrauna vaikui atsakomybę dėl sprendimo priėmimo ginče, kuriame nesutaria jo tėvai; 2) tai daro žalą tėvų teisėms ir pareigoms vaiko atžvilgiu; 3) tai sureikšmina vaiko asmenį ir gali neigiamai paveikti jo santykius su tėvais; 4) tai sukelia vaikui stresą; 5) tai sukuria tikrą ar įsivaizduojamą pavojų vaikui iš ginčą pralaimėjusio tėvo pusės; 6) tai įtraukia vaiką į tolimesnius tėvų konfliktus; 7) turintys išsiaiškinti vaiko nuomonę ir priimti sprendimus, asmenys: teisėjai, psichologai, socialiniai darbuotojai, gali neturėti pakankamai žinių ir įgūdžių, būtinų vaiko nuomonei pažinti ir suvokti šeimos santykių pokyčius.¹¹³ Kiti mano, kad vaikų dalyvavimas ginčo dėl jo gyvenamosios vietos nustatymo sprendimo priėmimo procese turi teigiamą reikšmę: 1) vaiko įtraukimas padeda tėvams suvokti vaiko poreikių svarbą; 2) vaikai turi teisę žinoti, kas vyksta; 3) ginčo sprendėjas, žinodamas vaiko pažiūras, gali geriau veikti gindamas jo interesus, tuo tarpu kai tėvų galimybės tai padaryti ribotos; 4) vaikai dažniau yra linkę atskleisti savo tikruosius norus ir ketinimus trečiajam asmeniui, o ne tėvams; 5) ginčo sprendėjas gali padėti sumažinti vaiko baimę, nerimą ir kaltės jausmą, kurią jis jaučia tėvų skyrybų atveju; 6) vaikui svarbu suvokti, kad jo jausmai yra svarbūs ir kad jo nuomonės paisoma; 7) vaiko įtraukimas į sprendimo priėmimo procesą padidina sklandaus priimtojo sprendimo įgyvendinimo tikimybę; 8) vaiko įtraukimas padeda išlaikyti atvirą ryšį su tėvais bei tarp vaiko ir tėvų.¹¹⁴ Vis dėlto įvertinant vaiko dalyvavimo tėvų ginčiuose privalumus, reikėtų ypač atkreipti dėmesį į trūkumus, nes tai neatitinka vaiko interesų. Todėl, manytume reikėtų atrasti aukso vidurį dėl vaiko dalyvavimo teismo procese. Nenusižengiant JTO Vaiko teisių konvencijoje bei nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintai vaiko galimybei reikšti savo nuomonę, svarstyteni du klausimai: 1) ar visada vaikas privalo būti išklaustas teismo posėdžio metu; 2) ar tikslinga numatyti amžiaus ribą nuo kada vaikas būtų apklausiamas teisme. Manytume, kad reikėtų grįžti prie aplinkybių, kada sprendžiamas vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimas: kai nėra ginčo, bet vaiko

¹¹³ Marlow L., Sauber S.R. The Handbook of Divorce Mediation. New York: Plenum Press, 1990. P.29.

¹¹⁴ Drapkin R., Bienenfeld F. The power of including children in custody mediation // Everett C.A. (ed.) Divorce Mediation: Perspectives on the Field. New York: Haworth, 1985. P. 63-95; Garwood F. Children in conciliation. The experience of involving children in conciliation // Family and Conciliation Courts Review. 1990, Vol. 28, No. 1. p. 43-51; Saposnek D. T. The value of children in mediation: a cross cultural perspective // Mediation Quarterly. 1991. Vol. 8, No. 4. 325-342; Wallerstein J. S. Psychodynamic perspectives on family mediation // Mediation Quarterly. 1986/87, No. 14/15. P. 7-21.

gyvenamosios vietos klausimas sprendžiamas privaloma tvarka (santuokos nutraukimas) bei kai kyla ginčas dėl vaiko gyvenamosios vietos. Faktiškai įstatymas neskiria šių dviejų aplinkybių, bet tiesiog LR CL 380 str.1 d. nurodo, kad kai sprendžiamas bet kuris su vaiku susijęs klausimas, vaikas sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, - per atstovą. Atlikto tyrimo rezultatų analizė parodė, kad nėra vieningos nuomonės šiuo klausimu: tik 29 proc. apklaustų vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų, o 63 proc. apylinkės teismų teisėjų mano, kad tikslinga nustatyti amžiaus ribą, nuo kada vaiką būtina apklausti tiesiogiai teisme bei sužinoti jo norus bei pažiūras. Respondentų, pasisakiusių dėl amžiaus įvedimo reikalingumo, manymu tinkamiausia būtų 10 metų riba (kiti pateikti siūlymai 7-8 m, 14 m). Taip pat išsiskyrė ir abiejų apklaustų grupių nuomonės dėl atvejų, kada reikia sužinoti vaiko norus ir pažiūras bei tokiu būdu įtraukti vaiką į teismo procesą: pusė (50 proc.) visų respondentų (tiek vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų, tiek apylinkės teismų teisėjų) nurodė, kad vaiką reikalinga teisme apklausti tik kai kyla ginčas dėl vaikų gyvenamosios vietos, kita pusė – visais atvejais, kai sprendžiami vaiką liečiantys klausimai. Tokia nevienareikšmė nuomonė, sudaro pagrindą daryti išvadą, kad tai aktuali ir iki galo neišspręsta bei įstatymo leidėjo svarstyтина problema. Tačiau reikia pažymėti, kad šio kriterijaus svarbą patvirtina ir atlikto tyrimo rezultatai: visi apklausti Vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistai nurodė, kad priimant sprendimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo į vaiko norus bei pažiūras reikia atsižvelgti labiausiai, apylinkės teisėjai šiam kriterijui skyrė antrąją vietą (po vaiko prisirišimo prie vieno iš tėvų).

Manome, kad tikslinga LR CL 380 str.1 d nurodytą normą keisti bei įtvirtinti, kad nesant ginčo dėl vaiko gyvenamosios vietos vaikas teismo posėdyje neprivalo būti apklausiamas, jo nuomonę pavedama sužinoti vaiko teisių apsaugos specialistui ar psichologui, kuris ir informuotų teismą. Tokiu pat būdu vaiko nuomonė sužinoma bei pateikiama teismui ir kilus ginčui tarp tėvų, tik šiuo atveju reikėtų grąžinti 10 metų amžiaus ribą, nuo kurios vaikas galėtų būti apklausiamas teisme - tai būtų teismo teisė, bet ne pareiga. Ekspertizės skyrimo klausimas, turėtų būti sprendžiamas gavus Vaiko teisių apsaugos tarnybos išvadą.

IŠVADOS:

1. Teisės aktuose yra įtvirtinta vaiko teisė būti išklaustam, kai sprendžiamas bet koks su juo susijęs klausimas. Nuomonės išklausymas nepriklauso nuo amžiaus (pirma ypatybė).

2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarime Nr. 35 nurodoma, kad reikia atsižvelgti į vaiko brandumą (antra ypatybė).

3. LAT savo nutartyse išaiškino, kad taip pat būtina atsižvelgti į vaiko motyvaciją (trečia ypatybė) ir nuomonės susiformavimo aplinkybes (ketvirta ypatybė).

4. Jei kuri nors ypatybė yra su defektais – vaiko noras gali būti pripažintas prieštaraujančiu vaiko interesui.

5. Teismas taip pat gali neatsižvelgti į vaiko norą, jei nustato kito vaiko intereso viršenybę.

6. Vaiko nuomonė teismui nėra privaloma ir išskirtinė, yra vertinama su kitų byloje nustatytų aplinkybių visuma.

7. Nuomonė gali įgyti svariausio įrodymo byloje reikšmę jei ji atitinka byloje surinktus įrodymus ir jei neprieštaruoja vaiko interesams.

8. Atsižvelgiant į neigiamas pasekmes, kurias patiria vaikai tiesiogiai dalyvaudami teismo procese tikslinga įstatymuose padaryti pakeitimus, kuriuose būtų numatyti alternatyvūs vaiko išklausymo būdai ir amžiaus riba, nuo kada vaikas jau gali būti apklausiamas tiesiogiai teismo posėdžio metu.

9. Vaiko, kurio buvimo vieta yra užsienio valstybėje, teismas sužino remdamasis tarptautiniais teisės aktais: jei vaikas ES valstybėje – Europos Tarybos reglamentu Nr. 1206/2001, jei ne ES valstybėje - 1970 metų Hagos konvencija arba dvišalių sutarčių pagrindu.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Vaiko gyvenamosios vietos teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje pakankamas, tačiau beveik visiškai nėra mokslinės literatūros bei atliktų tyrimų šioje srityje.

2. Vaiko gyvenamosios vietos klausimai sprendžiami tiek nesant ginčui (santuokos nutraukimo bylose), tiek kilus ginčui. Visada teismo procese dalyvauja tėvai kaip šalys, vaiko teisių apsaugos tarnyba kaip institucija duodanti išvadą bei daugumoje atvejų vaikai, kurių pažiūros ir norai išaiškinami teismo posėdžio metu.

3. Teismas renkant įrodymus yra aktyvus. Įrodymus apie tėvus, kurio buvimo vieta yra užsienio valstybėje, teismas gauna remdamasis tarptautiniais teisės aktais: jei vaikas ES valstybėje – Europos Tarybos reglamentu Nr. 1206/2001, jei ne ES valstybėje - 1970 metų Hagos konvencija arba dvišaliu sutarčių pagrindu.

4. Svarbiausias kriterijus nustatant vaiko gyvenamosios vietos nustatyme – vaiko interesus. Tačiau nėra suformuluotos visa apimančios vaiko intereso sąvokos. Išanalizavus LAT nutartis galima konstatuoti, kad vaiko intereso turinio elementai yra vaiko individualieji poreikiai, bei teisės aktuose įtvirtintos vaiko teisės ir pareigos, už kurių tinkamą įgyvendinimą visų pirmiausia atsakingi tėvai, nes tai sudaro tėvų valdžios turinį. Todėl siūlome vaiko interesų apibrėžimą formuluoti taip - tai vaiko teisės ir pareigos, numatytos ir garantuotos įstatymuose, bendrieji ir individualieji vaiko poreikiai, kuriuos užtikrina vaiko tėvai (ar įstatyminiai vaiko atstovai) įgyvendindami savo tėvų (ar kitų įstatyminių atstovų) teises ir vykdydami pareigas vaikų atžvilgiu.

5. Teismas nagrinėdamas bylas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo kiekvienu atveju turi nustatyti konkretaus vaiko interesus, t.y. juos individualizuoti bei nustatyti jo elementus. Tačiau priimant sprendimą teismas negali remtis vienu iš vaiko interesų elementu, o vertinti jų visumą.

6. Sprendžiant ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas objektyviųjų kriterijų, t.y aplinkybių nulemiančių svarbiausių vaiko interesų tenkinimą, nustatymą. 2002-2009 m. LAT nutarčių analizė, atlikto tyrimo, apklausiant Vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistus bei apylinkės teismų teisėjus, rezultatai parodė - nuosekliai laikomasi 2002 m. LAT nutarime išdėstytos pozicijos, kad kiekvienoje byloje nustatinėjami šie objektyvieji kriterijai yra: 1) kiekvieno iš tėvų galimybės ir pastangos užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą; 2) kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas; 3) vaiko norai ir pažiūros. Todėl konstatuojame, kad po 2002 m jokių naujų kriterijų nenustatyta.

7. Tėvų pastangų ir galimybių užtikrinti pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimas susijęs su fizinėmis tėvų pastangomis ir galimybėmis užtikrinti vaikų teises: tinkamų gyvenimo, poilsio, laisvalaikio, sveikos aplinkos, bendravimo ir kitų sąlygų sudarymas. Vertinant visų kriterijų visumą vaiko interesų atžvilgiu, lemiamą reikšmę gali turėti vienas iš dominuojančių kriterijų.

8. Nors vaiko intereso turinio elementas ir yra vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu tėvu (motina), tačiau jo neužtikrinimas, skirtingai nuo kitų vaiko intereso turinio neužtikrinimo elementų, nėra pagrindas kreiptis į teismą pakartotinai spręsti klausimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Kadangi įstatyme įtvirtinto maksimalaus bendravimo principo apribojimai galimi tiek kiek jie suderinami su vaiko interesais, konstatavus nepagrįstą trukdymą bendrauti, traktuoti jį kaip esminės aplinkybės pasikeitimą.

9. Su tikslu apriboti vieno iš tėvų, su kuriuo vaikas gyvena, galimybes piktnaudžiauti savo padėtimi keičiant gyvenamąją vietą (ar išvykstant į užsienį) siūlome įstatyme įtvirtinti nuostatą, kad tėvas (motina) per nustatytą laikotarpį privalo informuoti antrąjį iš tėvų apie vaiko gyvenamosios vietos pakeitimą. Taip pat tikslinga įstatyme įtvirtinti laikino išvykimo į užsienį terminą (pvz. 6 mėn.), kuris suteiktų teisę pakartotinai spręsti vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą.

10. Tėvų šeimos aplinkos sąlygos - tai sąlygos, kuriomis vaikui teks gyventi, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, nustatant šį kriterijų akcentuojamas psichologinis emocinis momentas, kad vaikas gyvenamoje aplinkoje nejaustų vidinio diskomforto. Reikia nustatyti ne tik vaiko prisirišimą ir santykius su kiekvienu iš tėvų, brolių ir seserų, kitų giminaičių, bet ir to prisirišimo laipsnį, kuris įvertinamas išsiaiškinant: su kuriuo iš tėvų ir kiek laiko vaikas gyveno nuo gimimo; su kuriuo iš tėvų vaikas gyveno bylos nagrinėjimo metu; kur ir su kuo gyvena seserys, broliai, kokie jų tarpusavio santykiai. Taip pat vertinama tėvų, jų naujų sutuoktinių (sugyventinių) požiūris į vaiką, jo auklėjimą, duomenys apie asmenines, dorovines savybes, sveikatą, priklausomybes, teistumas, religija, dalyvavimas auklėjime, darbo pobūdis.

11. Ilgesnis nei vienerių metų gyvenimo pas vieną iš tėvų vaiko poreikius tenkinančioje aplinkoje – pagrindas nustatyti vaiko gyvenamąją vietą pas tą iš tėvų su kuriuo vaikas gyvena arba jos iš viso nekeisti.

12. Teisės aktuose yra įtvirtinta vaiko teisė būti išklausytam, kai sprendžiamas bet koks su juo susijęs klausimas. Vaiko nuomonės išklausymas pasižymi ypatybėmis: nepriklauso nuo amžiaus, vertinant atsižvelgiama į vaiko brandumą, į motyvaciją, į nuomonės susiformavimo aplinkybes, vaiko nuomonės atitikimą jo interesams. Jei kuri nors ypatybė yra su defektais – vaiko noras gali būti pripažintas prieštaraujančiu vaiko interesui. Teismas taip pat gali neatsižvelgti į vaiko norą, jei nustato kito vaiko intereso viršenybę.

13. Vaiko nuomonė teismui nėra privaloma ir išskirtinė, yra vertinama su kitų byloje nustatytų aplinkybių visuma. Nuomonė gali įgyti svariausio įrodymo byloje reikšmę jei ji atitinka byloje surinktus įrodymus ir jei neprieštaruoja vaiko interesams.

14. Atsižvelgiant į neigiamas pasekmes, kurias patiria vaikai tiesiogiai dalyvaudami teismo procese tikslinga įstatymuose padaryti pakeitimus, kuriuose būtų numatyti galimybę plačiau naudoti alternatyvius vaiko išklausymo būdus: nesant ginčo tarp šalių tai turėtų atlikti vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistai arba psichologai, ir įtvirtinti amžiaus ribą, nuo kada teismas vaiką gali, tačiau neprivalo, tiesiogiai išklausti teismo posėdžio metu.

15. Kadangi vaiko interesas individualizuojamas konkrečiu atveju konkrečiam vaikui nustatant būtent jam svarbius jo intereso turinio elementus, manome, kad nėra galimybės sudaryti svarbiausių kriterijų katalogo, nes nustčius tokį kriterijų sąrašą gali būti pažeistas tas pats vaiko interesas, jeigu į šį sąrašą nepatektų aplinkybė užtikrinanti tik konkrečiam vaikui reikalingą intereso elementą. Nėra baigtinio sąrašo vaiko intereso turinio elementų – nėra baigtinio vertinimo kriterijų katalogo.

16. Iškelta hipotezė, kad naudojami kriterijai, kuriais remiantis nustatoma vaikų gyvenamoji vieta tėvams gyvenant skyrium, yra pakankami - pasitvirtino. Todėl tikslinga priimant sprendimus ir toliau remtis bei vadovautis 2002 m. LAT nutarimu Nr. 35 bei LAT nutartyse formuojama praktika.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
4. Šeimos ir santuokos kodeksas// Valstybės žinios: 1969, Nr.21-186.
5. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija// Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
6. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-808.
7. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28).
8. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas// Valstybės žinios, 1998, Nr. 115-3228.
9. Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas// Valstybės Žinios, 1998, Nr. 66-1910, Nr. IX-858, 2002-04-23, Žin., 2002, Nr. 45-1711.
10. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija// Ratifikuota Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymu Nr.I-983// Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
11. Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija, paskelbta Generalinės Asamblėjos 1959 m lapkričio 20 d. 1/86 (XIV) rezoliucija
12. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo // Valstybės žinios. 1995, Nr. 37-913.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 02 09 d. nutarimas Nr. 142 Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo // Valstybės žinios. Nr. 24-739, 2004.

14. 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos Reglamentas dėl valstybių narių teismų tarpusavio bendradarbiavimo renkant įrodymus civilinėse ar komercinėse bylose (EB) Nr. 1206/2001.
15. 1970 metų Hagos konvencija dėl įrodymų civilinėse arba komercinėse bylose paėmimo užsienyje// Žin., 2000, Nr. 44-1250.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. 1983 Dėl Bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo// Valstybės žinios. Nr. 120-5415, 2002.
17. LR CK Komentaras. Trečioji knyga. Justitia, Vilnius, 2002.
18. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
19. Rasimavičius P., Staskonis, Vėlyvis V. ir kt. Tarybinė civilinio proceso teisė. Vilnius: Mintis, 1983.
20. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
21. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
22. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004.
23. Valančius V. Kai kurie naujojo civilinio proceso kodekso bruožai // Jurisprudencija. 2002, Nr.28(20).
24. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. P. 273
25. Marlow L., Sauber S.R. The Handbook of Divorce Mediation. New York: Plenum Press, 1990. P.29.
26. Drapkin R., Bienenfeld F. The power of including children in custody mediation//Everett C.A. (ed.) Divorce Mediation: Perspectives on the Field. New York: Haworth, 1985. P. 63-95.
27. Garwood F. Children in conciliation. The experience of involving children in conciliation // Family and Conciliation Courts Review. 1990, Vol. 28, No. 1. p. 43-51.
28. Saposnek D.T. The value of children in mediation: a cross cultural perspective // Mediation Quarterly. 1991. Vol. 8, No. 4. 325-342.
29. Wallerstein J. S. Psychodynamic perspectives on family mediation // Mediation Quarterly. 1986/87, No. 14/15. P. 7-21.
30. LAT teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35 Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium// Teismų praktika, 2002, Nr. 17.
31. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-334/2001.
32. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-595/2001.
33. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2002.

34. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3-K-3-112/2002.
35. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-497/2002.
36. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-640/2002.
37. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-650/2002.
38. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-735/2002.
39. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-838/2002.
40. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1006/2002.
41. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1119/2002.
42. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1132/2002.
43. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1296/2002.
44. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1136/2003.
45. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2003.
46. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-223/2003.
47. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-776/2003.
48. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1136/2003.
49. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1176/2003.
50. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-6/2004.
51. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-286/2004.
52. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-338/2004.
53. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 34-3-659/2004.
54. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-27/2005.
55. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2005.
56. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2005.
57. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2005.
58. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-15/2006.
59. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320/2006.
60. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2006.
61. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2007.
62. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-513/2007.
63. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-555/2007.
64. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-49/2008.
65. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2008.
66. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2008.
67. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-411/2008.
68. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-506/2008.

69. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-606/2008.
70. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-49/2009.
71. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192/2009.
72. Mažeikių rajono apylinkės teismo 2009-07-10 nutartis civilinėje byloje Nr.2-1030-721/2009.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Magistro baigiamuoju darbu siekiama įvertinti šiuo metu naudojamus kriterijus, kuriais vadovaujantis nustatoma vaikų gyvenamoji vieta tėvams gyvenant skyrium bei galimybė sudaryti aktualiausių kriterijų katalogą. Pirmoje dalyje nustatomos prielaidos, kurios sudaro sąlygas spręsti vaiko gyvenamosios vietos klausimą: atskleidžiamos tėvų teisės ir pareigos, akcentuojami atvejai, kada privalu nustatyti vaiko gyvenamąją vietą bei asmenis ir institucijas dalyvaujančias šiame procese. Antroje darbo dalyje, imant atskaitos tašku LAT teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d nutarimą Nr. 35 Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium, analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika bei nustatinėjami kriterijai, kuriais remiantis nustatoma vaiko gyvenamoji vieta. Tokiu būdu sprendžiami du uždaviniai: patikrinamas LAT nutarimo aktualumas bei įvertinama galimybė sudaryti kriterijų katalogą. Darbo pabaigoje formuluojamos išvados ir siūlymai gali būti pateikti institucijoms dalyvaujančioms vaiko gyvenamosios vietos nustatymo procese.

Final Masters Thesis is assessing criterions that have been used these days to appoint children residence after parents' separation and create catalog of relevant criterions. First measuring presumptions and forming conditions necessary to appoint children dwelling-place: revealing parenting liberties and duties, emphasizing events when it's necessary to appoint children residence with other persons and other institution involved in the process. Second part involves court practices where datum point is LAT senate of justice in 2002 June 21st ruling number 35 summarizing law implementation designating under-aged children dwelling-place upon parents divorce, analyzing Lithuanian Supreme Court practices. Findings and suggestions are provided at the end of thesis for institutions involved in decision making.

SANTRAUKA

Darbo pavadinimas: Vaikų gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai tėvams gyvenant skyrium.

Pagrindinės sąvokos: vaikas, vaiko gyvenamoji vieta, vaiko interesas, objektyvieji kriterijai, tėvų teisės ir pareigos, vaikų teisės ir pareigos, šeimos aplinka, vaiko nuomonė, šeimos ryšiai, vaiko globa, vaiko teisių apsaugos tarnyba.

Tėvai realizuodami savo tėvų valdžią, turi užtikrinti vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, t.y. veikti vaiko interesais. Tačiau tėvams gyvenant atskirai ar nutraukiant santuoką iškyla klausimas, kuris iš tėvų galės suteikti tinkamesnes sąlygas savo vaikui. Svarbiausias kriterijus nustatant vaiko gyvenamąją vietą yra vaiko interesas – tai vaiko teisės ir pareigos, numatytos ir garantuotos įstatymuose, bendrieji ir individualieji vaiko poreikiai, kuriuos užtikrina vaiko tėvai (ar įstatyminiai vaiko atstovai) įgyvendindami savo tėvų (ar kitų įstatyminių atstovų) teises ir vykdydami pareigas vaikų atžvilgiu. Ši sąvoka nukreipia į kitus teisės aktus, kuriuose išdėstytos vaiko teisės ir pareigos – vaiko intereso sąvokos elementai. Sprendžiant vaikų gyvenamosios vietos klausimą nustatomi objektyvieji kriterijai: kiekvieno iš tėvų galimybės ir pastangos užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimas, kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygos, vaiko norai ir pažiūros, kurių visuma įvertinama vaiko interesu atžvilgiu.

Kadangi vaiko interesas individualizuojamas konkrečiu atveju konkrečiam vaikui, nustatant būtent jam svarbius jo turinio elementus, nėra galimybės sudaryti svarbiausių kriterijų katalogo, nes nustatčius tokį kriterijų sąrašą gali būti pažeistas tas pats vaiko interesas, jeigu į šį sąrašą nepatektų aplinkybė užtikrinanti tik konkrečiam vaikui reikalingą intereso elementą. Nėra baigtinio sąrašo vaiko intereso elementų – nėra baigtinio vertinimo kriterijų katalogo. Todėl tikslinga priimant sprendimus dėl vaiko gyvenamosios vietos vadovautis 2002 m. Lietuvos aukščiausiojo teismo nutarimu Nr. 35 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse formuojama praktika.

SUMMARY

Tiesis Titne: The criteria for determining the children's place of residence when their parents live separately.

Key words: child, children's place of residence, child interest, objective criteria, parents' liberties and duties, child's liberties and duties, home environment, child's opinion, family link, child's custody, child's liberty protection agency.

Parents should secure implementation of child's liberties and duties using their parenting rights. It means to protect child's interests and to be able to assure proper dwelling-place when they decide to separate or seek divorce. Child's interests are the most important criteria deciding child's dwelling-place. It involves responsibilities and duties guaranteed by law, general and individual children needs that have to be ensured by parents. This concept points to other law instruments where you can find responsibilities and duties setting elements. Child's dwelling-place is appointed using objective criteria like parents ability to assure proper home environment, child's wishes and opinions, parents' ability to follow responsibilities dictated by law.

Every child's interests are personalized for each child based on important elements and no such catalog of criteria can be created and if such catalog would be created it could violate child's interests if specific element would not be part of the catalog. There is no final list with elements of child's interests and there is no catalog evaluating criteria. It is purposeful to use 2002 Lithuanian Supreme Court ruling number 35 deciding child's dwelling-place.

PRIEDAS

Gerbiami respondentai,

Mykolo Romerio universiteto magistrantas Vladas Narmontas atlieka tyrimą su tikslu išsiaiškinti vaiko gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus. Darbo vadovas Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros asistentas Egidijus Langys. Jūsų nuomonė šiame tyrime labai svarbi. Tik Jūsų atsakymai padės įvertinti esamą situaciją. Tyrimo rezultatai bus apibendrinti ir panaudoti magistriniame darbe. Jūsų anonimiškumas yra garantuojamas.

Atsakymus pažymėkite „X“ arba įrašykite savo nuomonę.

1. Informacija apie respondentą:

Jūsų pareigos:

	teisėjas
	Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistas

Jūsų lytis:

	vyras
	moteris

Jūsų darbo stažas savo veiklos srityje:

	iki 5 metų
	6-10 metų
	11-20 metų
	21-30 metų
	31-40 metų
	virš 41

2. Kaip manote, ar vaikų gyvenamosios vietos teisinis reglamentavimas Lietuvoje yra:

	pakankamas
	nepakankamas

3. Priimdami sprendimus (specialistai – ruošdami išvadas) dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo remiatės(galimi keli atsakymo variantai):

	JTO Vaiko teisių konvencija
	LR civiliniu kodeksu
	LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu
	LAT teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d nutarimu Nr. 35
	LAT nutartimis
	Kita (įrašykite)

4. Pažymėkite, kurie, Jūsų manymu, kriterijai turi didžiausią įtaką vaiko gyvenamosios vietos nustatymui (įvertinkite balais : 5 – ypač, 1- mažiausiai) :

	5	4	3	2	1
Tėvų asmeniniai bruožai					
Gera materialinė tėvo (motinos) padėtis					
Tėvo (motinos) priklausymas religinei bendruomenei					
Vaiko gyvenimas su tėvu (motina) iki bylos dėl gyvenamosios vietos nagrinėjimo					
Tėvo (motinos) išsilavinimas					
Tėvo (motinos) lytis: mergaitės su mamom, berniukai su tėvais					
Vaiko amžius: kuo mažesnis vaikas, tuo jam labiau reikalinga mamos globa					
Vaiko prisirišimas prie vieno iš tėvų					

Didesnis vieno iš tėvų gyvenamasis plotas					
Tėvo (motinos) teistumas ar baustumas administracine tvarka					
Vaiko prisirišimas prie brolių ir seserų					
Tėvo (motinos) gyvenamoji vieta Lietuvoje					
Vaiko norai ir pažiūros					
Kita (įrašykite)					

5. Ar tėvo (motinos) su vaiku trumpalaikis išvykimas į užsienį turėtų būti pripažinta esmine aplinkybe ir pagrindas antrajam iš tėvų kreiptis į teismą su pakartotiniu ieškiniu dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo:

	Taip
	Ne
	Kita (įrašykite)

6. Trumpalaikio išvykimo terminas, kuris leistų antrajam iš tėvų kreiptis į teismą su pakartotiniu ieškiniu dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo:

	Netikslinga tokį terminą nustatyti
	3 mėnesiai
	6 mėnesiai
	12 mėnesių
	Kita (įrašykite)

7. Kaip manote, ar piktybiškas tėvo(motinos), su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, trukdymas antrajam iš tėvų bendrauti su vaiku turėtų būti pripažinta esmine aplinkybe ir pagrindas kreiptis su pakartotiniu ieškiniu dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo:

	Taip
	Ne
	Kita (įrašykite)

8. Ar tikslinga nustatyti vaiko amžiaus ribą, nuo kada vaiką būtina apklausti tiesiogiai teisme ir sužinoti jo pažiūras ir norus:

	Netikslinga
	10 metų
	14 metų
	Kita (įrašykite)

9. Kaip manote, ar visais atvejais reikia sužinoti vaiko norus bei pažiūras ir tokiu būdu įtraukti vaiką į teismo procesą:

	Tik kai kyla ginčas tarp tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo
	Visais atvejais, kai sprendžiami vaiką liečiantys klausimai
	Kita (įrašykite)

10. Į kurių vaiko teisių įgyvendinimą reikia atsižvelgti labiausiai, įvertinant tėvų pastangas ir galimybes jas užtikrinti (įvertinkinte balais : 5 – ypač, 1- mažiausiai):

	5	4	3	2	1
Gyvenamojo būsto užtikrinimas					
Teisė augti sveikam					
Teisė į individualybę ir jos išsaugojimą					
Teisė į orumą, asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę					
Teisė į gyvenimo sąlygas, būtinas fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi					
Teisė į poilsį ir laisvalaikį					
Teisė į mokslą					
Vaiko teises ir apribojimus darbo srityje					
Vaiko teisė būti apsaugotam nuo neigiamos socialinės įtakos					
Vaiko teisė į religijos laisvę					
Vaiko teisė į žodžio, minties ir sąžinės laisvę					
Vaiko teisė bendrauti su atskirai gyvenančiu tėvu (motina)					
Kita (įrašykite)					

11. Su kiokiomis problemomis susiduriate priimdami sprendimus (ruošdami išvadas) dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo?

NUOŠIRDŽIAI DĖKOJU JUMS UŽ ATSAKYMUS!